

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

İZMİR
KALKINMA
AJANSI

*Kültür
Yayınları*

|| 19. YÜZYIL İZMİR'İNDE ||

RESSAM BOĞOS TATİKYAN

TATİKYAN MATBAASI

ÖMER DURMAZ • İSKENDER DERELİ

KÜLTÜR İNSANLARI SERİSİ II

Garde Extérieure

Lith. B. Thibault. Paris 1864

19. Yüzyıl İzmir’inde Ressam Boğos Tatikyan ve Tatikyan Matbaası

ÖMER DURMAZ
İSKENDER DERELİ

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

İZMİR
KALKINMA
AJANSI

*Kültür
Yayınları*

L.H. 7. 10. 1910

**Painter Bogos Tatikian & Tatikian Printing House
in 19th Century İzmir**

**ÖMER DURMAZ
İSKENDER DERELİ**

REPUBLIC OF TURKEY
MINISTRY OF INDUSTRY
AND TECHNOLOGY

**İZMİR
DEVELOPMENT
AGENCY**

*Cultural
Publications*

TATIKIAN SMYRNE

Danseur Grec

Lith. B. Tatikian. Smyrne.

İzmir Kalkınma Ajansı
Kültür Yayınları – V
Kültür İnsanları Serisi – II

İzmir Development Agency
Cultural Publications – V
Culture People Series – II

19. Yüzyıl İzmir’inde
Ressam Boğos Tatikyan ve
Tatikyan Matbaası

Painter Bogos Tatikian &
Tatikian Printing House
in 19th Century İzmir

Koordinasyon / Coordination

İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)
İzmir Development Agency

Yazarlar / Writers

Ömer Durmaz, İskender Dereli

Genel Yayın Yönetmeni / Editor-in-Chief

Mehmed Âkif Köseoğlu

Görsel Arşiv Araştırması ve Rötuş /
Visual Archival Research & Retouch

Ömer Durmaz

Danışma Kurulu / Advisory Board

Emin Nedret İşli, Erkan Serçe (Dr. Öğr. Üyesi),
Garo Kürkman, Ömer Faruk Şerifoğlu,
Tülün Değirmenci (Prof. Dr.)

Çeviri / Translation

Mehmed Âkif Köseoğlu, Betül Köseoğlu

Grafik Tasarım / Graphic Design

Ömer Durmaz, Orçun Andıç (İZKA)

Yayımcı / Publisher

İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)
İzmir Development Agency
Megapol Çarşı Kule 1203/11 Sok.
No: 5-7 Kat: 19 Halkapınar Mah.
Konak 35170 İzmir / Türkiye
+90 (232) 489 81 81
www.izka.org.tr

Basım / Printed by

Metro Matbaacılık
Yahya Kemal Beyatlı Cad. No: 94
Begos 3. Bölge Buca 35400 İzmir

Baskı Bilgisi / Print Information

1. Baskı / 1st Edition,
Aralık 2021 / December 2021,
250 Adet / 250 Copies.

ISBN

978-605-5826-26-0
Bandrol Uygulamasına ilişkin Usul ve
Esaslar Hakkında Yönetmelik’in
5. maddesi 2. fıkrasına göre bandrol
taşıması zorunlu değildir.

Kapak Görseli / Cover Visual

Boğos Tatikyan’ın bir tercüman olarak
otoportresi olduğunu düşündüğümüz,
“Ermeni” adını verdiği taşbaskı eseri,
1850’lerden (İstanbul Büyükşehir Belediyesi
Taksim Atatürk Kitaplığı koleksiyonu).

The lithograph work he named “Armenian” which
we think is Bogos Tatikian’s self-portrait as a
translator from the 1850s (Istanbul Metropolitan
Municipality Taksim Atatürk Library collection).

İç Kapak Görselleri / Inner Cover Visuals

“Garde Extérieur (Efe)”, Sotheby’s’in Levanten
kostümlü Doğulu tipler taşbaskı koleksiyonu,
İzmir, 1850 civarı, kâğıt, 322 × 225 mm.

“Garde Extérieur (Outside Guard)”, Sotheby’s
Collection of lithographed plates of Levantine
costume, titled “Eastern characters”,
Smyrne, c. 1850, paper, 322 × 225mm.

“Badana Yapan Yahudi Kadınlar”, İzmir,
British Museum koleksiyonu, 1850 civarı.

“Jewish Women Whitewashing”, Smyrne,
British Museum collection, c. 1850.

“Danseur Grec (Rum Dansçı)”, Sotheby’s’in
Levanten kostümlü Doğulu tipler taşbaskı
koleksiyonu, İzmir, 1850 civarı.

“Danseur Grec (Greek Dancer)”, Sotheby’s Collection
of lithographed plates of Levantine costume,
titled “Eastern characters”, Smyrne, c. 1850.

“Coursier Turc (Türk Posta Tatari)”, La Gazette
Drouot’un Levanten kostümlü Doğulu tipler
taşbaskı koleksiyonu, İzmir, 1850 civarı.

“Coursier Turc (Turkish Postman)”, La Gazette
Drouot Collection of lithographed plates of Levantine
costume, titled “Eastern characters”, Smyrne, c. 1850.

Teşekkürler / Thanks

İstanbul Büyükşehir Belediyesi -
Atatürk Kitaplığı (*Istanbul Metropolitan -*
Municipality Taksim Atatürk Library collection),
Avedis Aydınyan, Efdal Sevinçli, Fahri Özdemir,
Cökhân Akçura, Halil Bingöl, İlhan Bilge,
İlhan Pınar, Mümtaz Sağlam, Mustafa Özdemir,
Nergis Ulu, Osman Köker, Püzant Akbaş,
Ramazan Minder, Sabri Koz, Selin Turan,
Serhat Aslaner, Sermet Tolan, Sertaç Sezer,
Sezen Tamay, Uğur Yeğin, Yahya Erdem, Yaşar
Ürük, Yavuz Çorapçıoğlu, Zakarya Mildanoğlu.

Yasal Bilgi / Legal Informaton

Bu kitap, İzmir Kalkınma Ajansı tarafından
yayına hazırlanmış olup, kurumun
ücretsiz kültür hizmetidir. Bütün hakları
saklıdır. Kaynak gösterilmeden tanıtım için
yayımlanacak yazılar dışında, İzmir Kalkınma
Ajansı’nın yazılı izni alınmadan çoğaltılamaz
Satılamaz. © İzmir Kalkınma Ajansı.

This book was prepared for print by İzmir
Development Agency as a free cultural service.
All rights reserved. It cannot be reprinted without
the written permission of İzmir Development Agency,
apart from promotional articles with reference.
Nonsalable. © İzmir Development Agency.

Courrier Turc.

Lith. B. Tatikian. Smyrne.

Boğos Tatikyan'ın taşbaskı resimlerini Batı'ya götüren seyyahları taşıyan bir geminin İzmir'e girişi. "Schooner Bork Lavinia, P. Langlois Commander Entering Smyrna, 1856".
Ressam: İzmirli Raffaele Corsini. Kâğıt üzerine guaj, 50x70 cm (Artnet koleksiyonu).

Schooner Bork "Lavinia" P. Langlois Commander Entering Smyrna, 1856

The entrance of a ship to İzmir carrying travelers who took Bogos Tatikian lithographs to the West,
"Schooner Bork Lavinia, P. Langlois Commander Entering Smyrna, 1856".
Painter: Raffaele Corsini of İzmir. Gouache on paper, 50x70 cm (Artnet collection).

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

11	Önsöz / Foreword
13	i. Giriş
	Introduction
23	ii. 19. Yüzyılda İzmir ve Sosyo-Kültürel Hayat
	İzmir & the Socio-Cultural Life in the 19 th Century
27	1. İzmirli Boğos Tatikyan: Ressam, Taşbaskıcı, Matbaacı ve Tercüman
	Bogos Tatikian from İzmir: Painter, Lithographer, Printer & Translator
35	1.1. Tatikyan'ın Taşbaskıcılığı
	The Tatikian's Lithography
57	1.2. Tatikyan'ın "Çarşı Ressamlığı"
	The Tatikian's Bazaar Paintership
67	2. İzmirli Tatikyan Ailesi ve Matbaası
	The Tatikian Family from İzmir & Their Printing House
75	2.1. Tatikyan Matbaasının Konumu
	The Location of the Tatikian Printing House
83	2.2. Tatikyan Matbaasının Üretimleri
	The Productions of the Tatikian Printing House
99	3. Atatürk Kitaplığı Koleksiyonundaki Tatikyan Albümleri
	The Tatikian Albums in the İstanbul Atatürk Library's Collection
103	3.1. Albüm: Padişahlar
	The Album: Sultans
139	3.2. Albüm: İzmir ve Çevresinden Tipler
	The Album: Characters from İzmir & Its Surroundings
202	Kaynakça / Bibliography
206	Dizin / Index

“Kervan Köprüsü”. Smyrne (İzmir) hatırası kartpostalının baskısı ve çizim halindeki ön-taslağı. 1800’lerin sonu. Editör: Ottmar Zieher (1857-1924), Münih (Ömer Durmaz sayısal arşivi).

“Caravan Bridge”. Printed and illustrated pre-sketch of Smyrne (İzmir) souvenir postcard, late 1800s. Editor: Ottmar Zieher (1857-1924), Munich (Ömer Durmaz’s digital archive)

Dr. Mehmet YAVUZ, Ph.D

Genel Sekreter
İzmir Kalkınma Ajansı

Secretary General
İzmir Development Agency

İzmir bir liman şehri. Batının en doğusu, doğunun en batısında yer alan konumuyla yüzyıllardır Doğu ile Batı arasındaki ticarete köprü vazifesi görmüş bir şehir. Özellikle 16. yüzyılın sonlarından itibaren bu konumu pekişen İzmir, artan ticaret hacmi ile birlikte farklı milletlerden, farklı dinlerden insanların bir arada yaşadığı dinamik bir şehir olagelmıştır. Bu dinamizmin hayat verdiği cazibe, birçok insanı İzmir'e çekmiş ve her yeni gelen insanla birlikte İzmir daha da zenginleşmiştir.

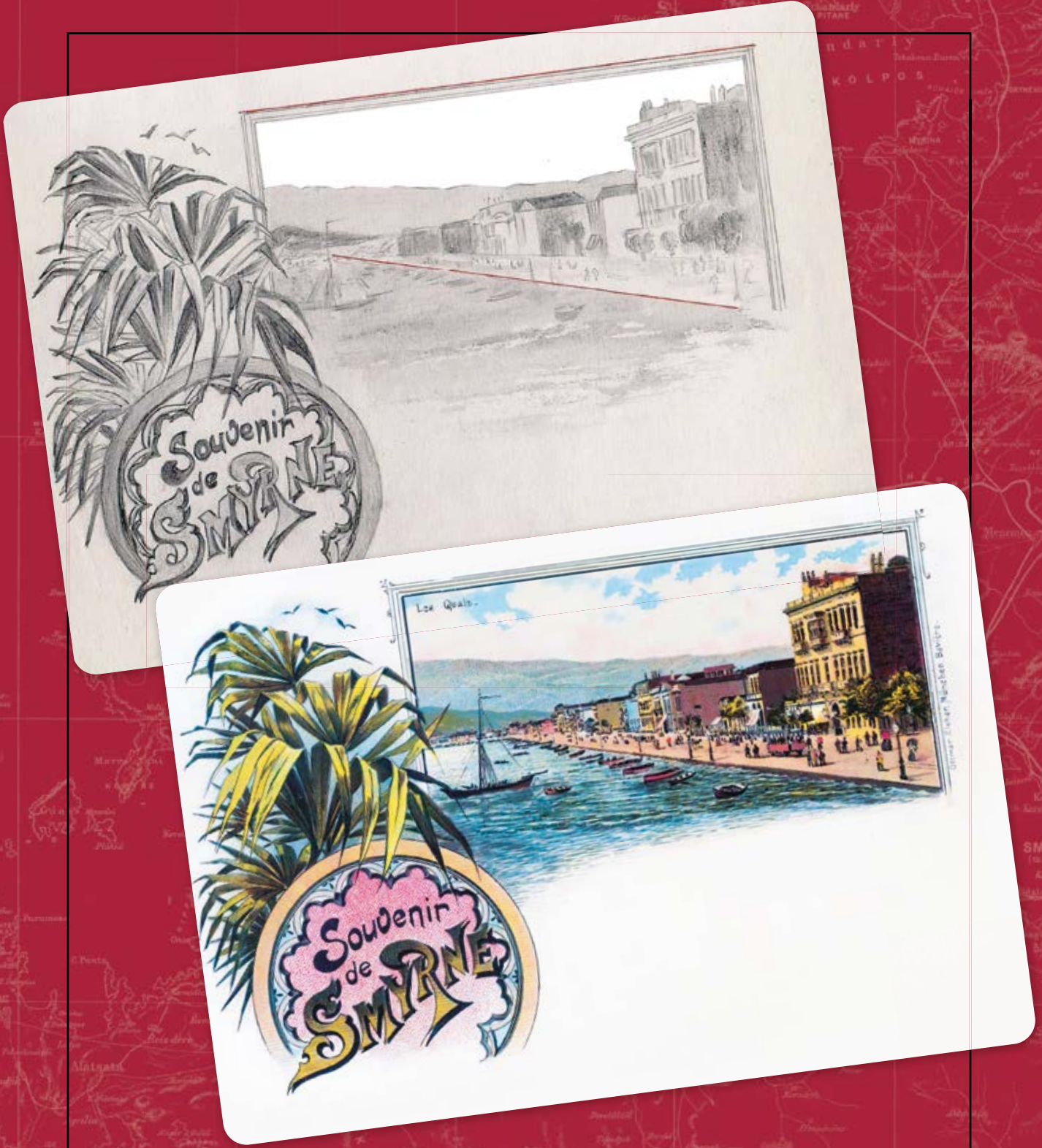
İzmir Kalkınma Ajansı Kültür Yayınları kapsamında **Ömer Durmaz** ve **İskender Dereli** tarafından hazırlanan “19. Yüzyıl İzmir’inde Ressam Boğos Tatikyan ve Tatikyan Matbaası” isimli eser, İzmirli ressam Boğos Tatikyan’ın İzmir’e gelenlerin bu şehirden bir hatıra olarak yanlarında götürmeleri için taşbaskı tekniği ile yaptığı resimlerin tıpkıbasımını ve bu resimlerin hikâyesini bizimle paylaşıyor. Osmanlı Ermenisi Boğos Tatikyan’ın resimlerini, Durmaz ve Dereli’nin açıklamaları eşliğinde incelediğimizde, 19. yüzyılın İzmir’ine doğru yol alıyoruz. İmparatorluğun en büyük ihracat merkezi, Levantın Başkenti İzmir, sahip olduğu dinamizmiyle bugünün İzmir’ine çok şey anlatıyor ve bizi düşünmeye sevk ediyor.

Son olarak çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen Ömer Durmaz ve İskender Dereli başta olmak üzere bütün ekip arkadaşlarıma teşekkür ederim. ●

İzmir a port city. A city that has served as a bridge in the trade between East and West for centuries with its location in the easternmost of the west and the westernmost of the east. In particular, since the end of the 16th century, İzmir, which has reinforced this position, has become a dynamic city where people from different nations and different religions live together with the increasing trade volume. The attraction brought to life by this dynamism attracted many people to İzmir and İzmir became richer with each new arrival.

The book titled “Painter Bogos Tatikian & Tatikian Printing House in 19th Century İzmir”, prepared by Ömer Durmaz and İskender Dereli within İzmir Development Agency Culture Publications, shares with us the facsimile of the paintings he made with the lithography technique and the story of these paintings, for those who come to İzmir to take with them as a souvenir from this city. When we examine the paintings of the Ottoman Armenian, Bogos Tatikian, accompanied by the explanations of Durmaz and Dereli, we are on our way to the 19th century İzmir. The largest export center of the empire, the Capital of the Levant, İzmir, with its dynamism, tells a lot about today’s İzmir and makes us think.

At the end, I would like to thank all my teammates, especially Ömer Durmaz and İskender Dereli, who contributed to the preparation of the book. ●

“Rıhtım”. Smyrne (İzmir) hatırası kartpostalının baskısı ve çizim halindeki ön-taslağı. 1800’lerin sonu. Editör: Ottmar Zieher (1857–1924), Münih (Ömer Durmaz sayısal arşivi).

“Quay”. Printed and illustrated pre-sketch of Smyrne (İzmir) souvenir postcard, late 1800s. Editor: Ottmar Zieher (1857–1924), Munich (Ömer Durmaz’s digital archive)

i. Giriş

INTRODUCTION

Osmanlı Devleti'nin millet sistemine dayalı yönetim anlayışı, ülkedeki farklı etnik ve dinsel toplulukların kendi iç işlerini düzenlemesine, inançlarına uygun yaşayabilmelerine, kendi okul, hastane ve ibadethanelerini kurabilmelerine, kendi dillerini kullanabilmelerine ve bu dillerde yayın yapabilmelerine imkân tanımıştır. Bu süreçte kozmopolit bir yapıya kavuşan İzmir'de de çeşitli din, dil ve ırka mensup topluluklar, kendi mahalli sınırları içerisinde kültürlerini canlı tutabilmişlerdir. Bu sayede kent, özellikle on dokuzuncu yüzyılda, ticarete olduğu kadar kültür sahasında da renkli bir dönem yaşamıştır.

İzmir (Smyrne), Akdeniz limanları arasında her zaman özel bir yere sahip olmuş, çok kültürlü yapısını uzun süre korumuş, İstanbul ile birlikte Osmanlı ülkesinin dışa açılan kapısı olarak kabul edilmiştir. Özellikle Avrupa ülkelerinden gerek ticaret gerekse seyahat amacıyla İzmir'e gelen gezginler, Doğu'ya ve Osmanlı coğrafyasına dair ilk izlenimlerini bu renkli şehirden edinmiştir. Ziyaretçiler ülkelerine dönerken yanlarında seyahatlerini hatırlatacak, kendilerine farklı gelen bu yabancı dünyanın insanlarını, kültürünü tanıtacak resimler, anı eşyaları ve hediyelikler götürmüşlerdir. Doğu'ya seyahatin tercih edilen temalarının başında ise yerel tiplerin, farklı mesleklerin ve Doğu'nun hükümdarlarının çizimleri gelmiştir.

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı vatandaşı İzmirli ressam ve matbaacı Boğos Tatikyan¹ bu ilgiyi görerek resim çalışmalarını söz konusu talebe yönelik sürdürmüştür.

The administration approach of the Ottoman Empire based on nation system enabled for different ethnic and religious communities to arrange their own internal affairs, to live by their beliefs; to establish their own schools, hospitals and temples, to use their languages and to publish in their own languages. In İzmir, getting cosmopolitan structure, the communities having various religions, languages and ethnicities managed to keep their culture alive in pursuance of local boundaries. In this way, especially during the 19th century, the city experienced a multihued period in the field of culture as well as it did on commerce.

İzmir (Smyrne) had always been a special place among the Mediterranean seaports, preserved its multicultural structure for a long time, and beside İstanbul, İzmir had been acknowledged as the gate of Ottoman Empire to the world. The travelers, especially coming from European Countries to İzmir for either commerce or travel purposes, got their first impressions of the East and the Ottoman Geography from this vivid city. When returning to their countries, the travelers brought with them paintings, reminiscences and souvenirs that would remind their journey and introduce the people and the culture of this foreign world which seemed diverse to them. At the leading of preferred themes of travel to the East, the paintings of local characters, various occupations and the sultans of the East came.

During the first half of the nineteenth century, Bogos Tatikian¹ an Ottoman citizen, painter and printer from İzmir, seeing this interest; he continued his painting works related with aforementioned

1 Boğos (Գոցոս) isminin; Bogos, Pogos, Poghos, Boghos şeklinde yazıldığı görülmüştür. Tatikyan Ailesi soyadlarını "Tatikian" olarak kullanmıştır; ancak basılan eserin diline göre farklı abecelerde kullandıkları olmuştur. Tatigyan, Tadikyan, Tadikian, Tatighian, Tatikyans, Tadikyans, Toutigian, Tatikianos, Tatekyan ve Datekyan şeklindeki kullanımları görülmüştür. Tatikyan soyadının farklı abecelerdeki karşılıkları şu şekilde tespit edilmiştir: Ermeni abecesiyle Թաթիկեան / T'at'ikean, Kiril abecesiyle Татикиан / Tatikian, Rumca Τατικιανού / Tatikianou.

1 It has been encountered that the name Bogos (Գոցոս) is also written as Boghos, Pogos, Poghos. The Tatikian Family used their surname as "Tatikian"; however time to time, they used their surname in different alphabets depending on the language of the work that was printed. The usages such as Tatigyan, Tadikyan, Tadikian, Tatighian, Tatikyans, Tadikyans, Toutigian, Tatikianos, Tatekyan and Datekyan was also seen. The equivalents of the Tatikian surname in different alphabets have been detected as follows: in the Armenian alphabet; Թաթիկեան / T'at'ikean, in the cyrillic alphabet; Татикиан / Tatikian, in Greek; Τατικιανού / Tatikianou.

Görsel 1: Sultan Abdu'l-aziz Han, taşbaskı, 1860'lar (Antiquariat Inlibris koleksiyonu).

Image 1: Sultan Abdu'l-aziz Khan, lithograph, 1860s, (Antiquariat Inlibris collection).

Görsel 2: Sultan Abdu'l-mecid Han, elle renklendirilmiş taşbaskı, 1855 civarı (Aspire Müzayede koleksiyonu).

Image 2: Abdu'l-mecid Khan, hand-colored lithograph, around 1855 (Aspire Auctions collection).

Osmanlı sultanlarını (Görsel 1-2), İzmir şehri ve civarında gördüğü halktan kimseleri, özellikle de farklı cemaatlerden ilgi çekici tipleri resimlemiş (Görsel 3-4), bunları 'taşbaskı (litografi)' tekniği ile kendi matbaasında çoğaltarak satışa sunmuştur. Tek renk ve tek yaprak basılan litografiler fırça kullanılarak suluboya ile elle renklendirilmiş; taşınabilir, saklanabilir boyutlarda basılmıştır. Tek yaprak baskılar çoğu zaman bir araya getirilip ciltlenerek albüm haline getirilmiştir. Bu sayede başta yabancı seyyahlar olmak üzere farklı ülkelerden pek çok kişi baskıları edinebilmiştir. Ressam, taşbaskıcı Tatikyan Batılıların, özellikle Osmanlı İzmir'inin folkloru ve tarihi hakkında renkli görsel kaynaklara erişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Boğos Tatikyan'ın taşbaskıları, on dokuzuncu yüzyıl boyunca çoğaltılmış, aile adı ile anılan Tatikyan Matbaasının en bilinen ve belki de en çok aranan ürünleri olmuştur. İzmir'in matbaacılık hayatında uzun bir süre etkili olan Tatikyan Ailesi hizmet anlayışını yıllar içerisinde

demand. He painted the Ottoman Sultans (Image 1-2), people from İzmir and the territory, (Image 3-4), also interesting characters from different communities, printed those by using the 'lithography' technique and put them on the market by multiplying in his printing house. The lithographies printed as monochrome and monoleaved were handcolored by using brush and watercolor, were printed in portable and storable sizes. The monoleaved printings were mostly aggregated and bound into albums. Thus, a lot of people, especially foreign travellers were able to have the printings. The artist, lithographer Tatikyan took on an important role for westerners to access the colored visual sources especially about the folklore and the history of the Ottoman İzmir.

Bogos Tatikyan's lithographs were multiplied along the nineteenth century, and became the most known and maybe the most wanted products of the Tatikyan Printing House that was mentioned with the family name. The Tatikyan Family, who was effective in İzmir's printership life for a long time, developed their service concept through the

Görsel 3: Helvacı, sokak satıcısı, elle renklendirilmiş taşbaskı, 1855 civarı (Aspire Müzayede koleksiyonu).

Image 3: Halva seller, street seller, hand-colored lithograph, around 1855 (Aspire Auctions collection).

Görsel 4: Türk berberi, elle renklendirilmiş taşbaskı, 1855 civarı (Aspire Müzayede koleksiyonu).

Image 4: Turkish barber, hand-colored lithograph, around 1855 (Aspire Auctions collection).

geliştirmiş, İzmir'in erken dönem kültür endüstrisinin etkin bir figürü olarak 1922 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür.

İzmir Kalkınma Ajansı Kültür Yayınları kapsamında hazırlanan ressam Boğos Tatikyan ve kurucusu olduğu matbaayla ilgili bu albüm sayesinde, günümüzde orijinalleri fevkalade nadir ve kıymetli olan "B. Tatikyan" imzalı taşbaskılar, yaklaşık iki asır sonra yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Ayrıca, İzmirli Tatikyan Ailesine mensup fertlerin bilinmeyen yaşamları, elde edilen yeni bilgiler ile aydınlatılarak kent belleğine katkı sağlanmıştır.

Bu yayının bir diğer amacı ise tarihte olağanüstü bir yere sahip olan on dokuzuncu yüzyıl İzmir'inin gündelik hayatını, sosyo-kültürel açıdan görsel bir şölen halinde okurun gözünde canlandırmaya çalışmaktır. Bu albüm kitap, efsanevi güzelliğe sahip bir kentin geçmişinin, büyüleyici ve aynı zamanda karmaşık hikâyesinin görsel anlatısıdır.

Yayın, Boğos Tatikyan'ın doğumunun 200. yılında, İzmirli bir ressamın kültürel mirasının anısına hazırlanmıştır. ●

years, and as an efficient figure of early-period of İzmir's culture industry, they continued their activities until 1922.

Thanks to this album about the artist Bogos Tatikyan and the printing house he founded, prepared within the scope of **İzmir Development Agency Culture Publications**, the lithographies whose original ones are exceptionally rare and valuable, signed by "B. Tatikyan" resurface after nearly two centuries. Also, by enlightening the unknown lives of the members of the Tatikyan Family from İzmir with the new information being obtained provides a contribution made to the city memory.

Another purpose of this publication is to portray for reader's eyes the daily life of nineteenth century İzmir, which has an extraordinary place in history, as a visual feast in terms of socio-cultural aspects. This album book is a visual narrative of the fascinating and at the same time complex story of a legendary city's past.

The book has been prepared to commemorate for Bogos Tatikyan's cultural heritage, an artist from İzmir, in his 200th birth anniversary. ●

Cörsel 5: İzmir Limanı panoraması. Guillaume Gustave Berggren, 1893~ (Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul).

Image 5: Panorama of İzmir Port. Guillaume Gustave Berggren, 1893~ (German Archaeological Institute İstanbul).

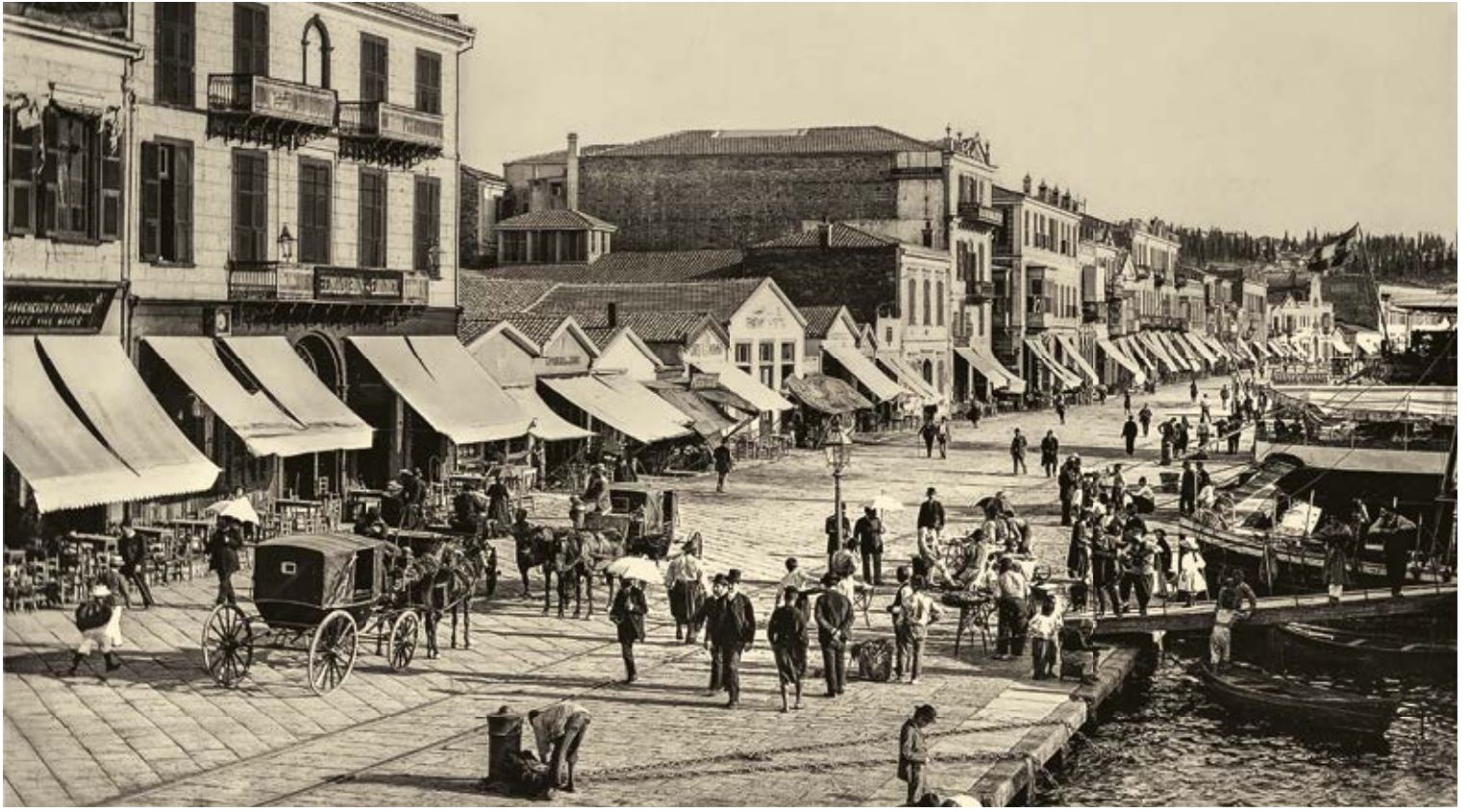

Cörsel 7: Liman idaresi. Sébah & Joaillier, 1890~ (German Archaeological Institute İstanbul).

Image 7: Port management. Sébah & Joaillier, 1890~ (German Archaeological Institute İstanbul).

Cörsel 6: İzmir Limanı panoraması. Guillaume Gustave Berggren, 1893~ (Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul).

Görsel 8: Rıhtım, 1888–1890 (Levanten Mirası Vakfı).
 Image 8: Dock, 1888–1890 (Levantine Heritage Foundation).

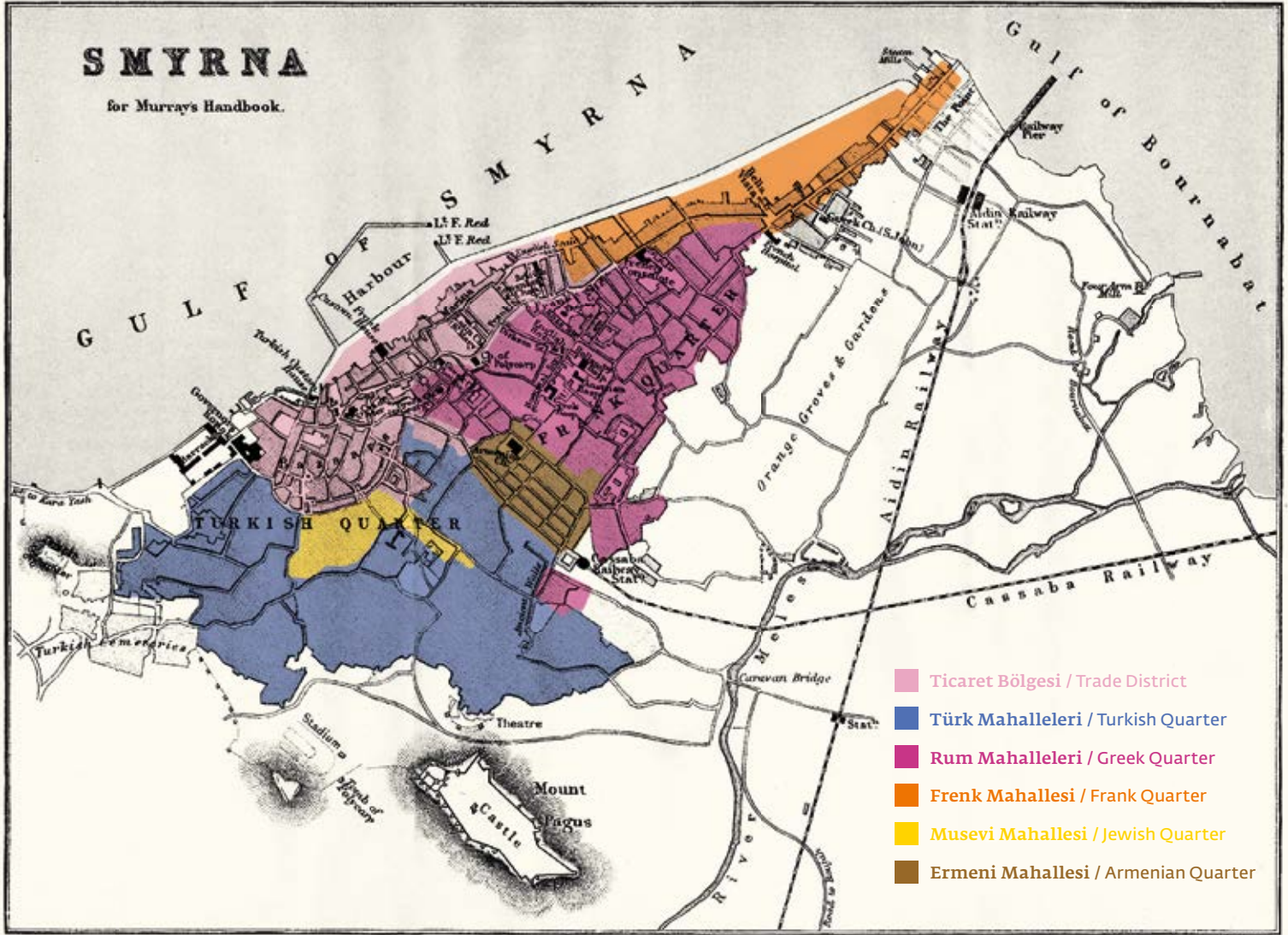
Image 6: Panorama of İzmir Port. Guillaume Gustave Berggren, 1893~ (German Archaeological Institute İstanbul).

Cörsel 9: İzmir Limanı panoraması. Guillaume Custave Berggren, 1893~ (Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul).

Image 9: Panorama of İzmir Port. Guillaume Gustave Berggren, 1893~ (German Archaeological Institute Istanbul).

Görsel 10: İzmir'in 19. yüzyılda mahallelere göre dağılımı (Atay, 1998, s. 53).

Image 10: İzmir's neighbourhood distribution in the 19th century (Atay, 1998, p. 53).

ii. 19. YÜZYILDA İZMİR VE SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT

İZMİR & THE SOCIO-CULTURAL LIFE IN THE 19TH CENTURY

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı, bir liman kenti olan İzmir için dünyada ve Akdeniz havzasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak hareketli ve değişime açık bir dönem olmuştur. Bununla birlikte, Batılılaşmanın önemli bir aşaması olan, Tanzimat Fermanı ile (1839) başlayan süreç, Osmanlı ülkesinin devlet ve toplum yapısını etkilemiş, reform hareketleri ekonominin dışa açılımını kolaylaştırmıştır. İzmir, Fransızca doğu anlamındaki “Levant”² adıyla bilinen tüm Doğu Akdeniz bölgesinde, Hristiyan ülkeleriyle en geniş ticaret ağına sahip kentlerden biri idi. Bu nedenle Osmanlı Devleti’nin en önemli limanlarından bir haline gelmişti. Aydın ve Kasaba demiryollarının açılışı, birinci ve ikinci Kordon arterlerinin inşası, tramvay ve vapurlarıyla ulaşım altyapısının gelişmesi suretiyle İzmir’in sosyo-ekonomik yapısı hızla değişmiştir.³

Türkler, Levantenler, Ermeniler, Yahudiler ve Rumların farklı mahallelerde oturdukları dönemde birbirleri arasındaki diyalog sınırlı kalmıştır (Görsel 10). Ticaret, şehirdeki etnik ve dini cemaatler arasındaki bağlantıyı kuran bir mıknaş vazifesi görmüştür. Farklı iş sahaları ve zanaatlar belirli kesimlerle özdeşleşirken Türkler ve Yahudiler sosyal hayatta diğer topluluklara göre geride durmuştur.⁴ Şehrin sosyo-ekonomik olarak üst tabakası diyebileceğimiz Levantenlerin, onlara öykünen Rumların ve biraz da Ermenilerin görece daha canlı bir sosyal hayatı olmuştur.

The second half of the nineteenth century for İzmir, a coastal town, was a dynamic and open to change period depending on the developments in the world and the Mediterranean Basin. Besides that, the period starting with the Rescript of Gülhane in 1839, which was an important stage of Westernization, affected the state and the social structure, the reform movements facilitated the overseas expansion. İzmir had been one of the cities with the largest commerce network with Christian countries in the entire Eastern Mediterranean Region called Levant², means ‘east’ in french. Therefore, it had become one of the most important harbours for the Ottoman Empire. The socio-economical structure of İzmir changed rapidly depending on the opening of Aydın and Kasaba railways, the construction of the 1st and the 2nd Kordon arteries, the development of the transportation infrastructure with trams and ferries.³

While the Turks, Levantines, Armenians, Jews and Rums were living in different neighbourhoods, the dialogue between each other was limited (Image 10). Trade acted as a magnet for linking ethnic and religious communities in the city. While various trade circles and crafts were linked to specific communities, Jews and Turks stood apart from others in social life.⁴ Levantines, whom we can call them as the socio-economic upper class of the city, Rums whom emulated the Levantines, and partly, Armenians had a relatively livelier social life.

² Latince “levare” hafifletmek, havaya kaldırmak; Fransızca “lever” yukarı kalmak, kaldırmak, (güneş) doğmak; levant Fransızca Doğu, özellikle Doğu Akdeniz ülkeleri; Fransızca “levantin” doğulu, Doğu ülkelerine ait; Türkçe “levanten” Osmanlı Devleti içinde özellikle Tanzimat sonrasında büyük liman kentlerinde yoğunlaşan ve ticaretle uğraşan Hristiyanları tanımlamak için kullanılır. En dar tanım olarak; şu anki Doğu Akdeniz’e kıyısı olan devletlerde yaşayan Osmanlı döneminde yerleşmiş, Fransız-İtalyan kökenli Katoliklerdir. Yerel Hristiyan nüfusundan (Rum, Ermeni, Süryani) farklıdır.

³ Beyru, Rauf; “19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Sosyal Hayat”, Üç İzmir, Ed. Şahin Beygu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 145.

⁴ Beyru, Rauf; a.g.e., s. 146.

² In Latin, “Levare” means to alleviate and to levitate; “lever” in French means to rise, to lift and sunrise; “levant” in French means east, especially east mediterranean countries; again “levantin” in French means eastern, someone belonging to the east; in Turkish, “levanten” is used to describe the Christians who concentrated and traded in the big port cities of the Ottoman Empire especially after the rescript of Tanzimat. As the narrowest definition, they are Catholics of French-Italian origin who settled in the Ottoman period living in the states bordering the current Eastern Mediterranean. They’re different from the local Christian population (Rum, Armenian, Assyrian).

³ Beyru, Rauf; “19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Sosyal Hayat”, Üç İzmir, Ed. Şahin Beygu, İstanbul, Yapı Kredi Publications, 1992, p. 145.

⁴ Beyru, Rauf; ibid, p. 146.

Görsel 11: Gümrük. Bugünkü Konak-Pier. Sébah & Joaillier, 1890~
(Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul).

Image 11: Customs. Today's Konak-Pier. Sébah & Joaillier, 1890~
(German Archaeological Institute İstanbul).

Görsel 12 (sağdaki): Rıhtım. Guillaume Gustave Berggren, 1880~
(Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul).

Image 12 (on the right): Dock. Guillaume Gustave Berggren, 1880~
(German Archaeological Institute İstanbul).

Avrupa ile büyük ticari alışverişlere aracılık etmenin dışında başka işlerle uğraşmayan İzmir'e yerleşmiş Levantenler için yaşam ve eğlence hayatı Batı ile hemen hemen aynıdır. Rumların gelir seviyesi yüksek olanları ticaret ve doktorluk, orta ve alt tabakadakileri ise lokantacılık, otelcilik, meyhanecilik, garsonluk, boyacılık, temizlikçilik, kürkçülük ve bakkallık gibi mesleklerle hakimdiler.⁵ Karakterleri, yaşam biçimleri ve gelenekleri Türklerle benzeşen Ermenilerin on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında nüfusunun artışıyla İzmir'deki üretime tesirleri de artmaya başlamıştır.⁶ Örneğin kumaşçılık işi Ermenilerce yürütülmüş, basma kumaş fabrikasının bulunduğu bölgeye de "Basmahane" adı verilmiştir.⁷

Kentteki Musevilerin başlıca meslekleri küçük çaplı ticaret, tamircilik, sarraflık, simsarlık, tercümanlık ve rehberlik olmuştur.⁸ Türkler ise, ağırlıklı olarak asli meslekleri olan askerlikle iştigal etmiş ve bunun dışında çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmışlardır.

On dokuzuncu yüzyıldaki çok bileşenli sosyal yapı kültürel bir zenginlik oluşturmuş, bu sayede, İzmir'in tarihinde her açıdan parlak ve hareketli bir dönem yaşanmıştır. Kent nüfusunun önemli bir bölümünü, yüzleri Batı'ya dönük Ermeni, Rum ve Yahudiler ile kente yerleşmiş Avrupa kökenli Levantenlerin oluşturduğu düşünülürse bu kesimin kültür-sanat üretiminin de ateşleyicisi olduğu anlaşılabilmektedir.⁹ Doğal olarak matbaacılığın İzmir'deki gelişiminde de Osmanlı tebaasındaki gayrimüslim girişimciler öne çıkmıştır.¹⁰ ●

⁵ Beyru, Rauf; a.g.e., s. 172.

⁶ Beyru, Rauf; a.g.e., s. 180.

⁷ Beyru, Rauf; a.g.e., s. 181.

⁸ Beyru, Rauf; a.g.e., s. 189.

⁹ Daşçı, Semra; "19. Yüzyılda İzmir'de Dünyaya Gelen Bazı Gayrimüslim Sanatçılar ve Sanatsal Etkinlikleri Hakkında Bir Değerlendirme", Sanat Tarihi dergisi, Cilt 20, Sayı 2, Ekim 2011, s. 1.

¹⁰ Serçe, Erkan; "İzmir'de Kitapçılık 1839-1928", İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2001, s. 34.

Daily and entertainment life for the Levantines settled in İzmir that weren't dealing with anything other than mediating large commercial exchanges with Europe, were almost as the same as West. Those with high-income levels of the Rums mastered the medicine and trade, while those in the middle and lower classes dominated professions such as restaurant, pub and hotel management; waitering, whitewashing (painting), cleaning, furriery and grocery.⁵ The influence to the production in İzmir of the Armenians, who were similar to the Turks in regard of characters, lifestyles and traditions; started to remain with increasing of the Armenian population during the first half of the 19th century.⁶ For example, drapery was conducted by the Armenians, the territory where the factory of chintz was located, was named "Basmahane".⁷

The occupations of the Jewish people in the city were mainly small-scaled trade, repairment, jewelry, brokerage, translation and guidance.⁸ Turks priorily engaged in soldiery, which was their main occupation, apart from that; they also engaged with farming and husbandry.

The multi component social structure in the nineteenth century created a cultural diversity, by this means, there was a glowing and dynamic period from all angles. Considering that a significant part of the city population was formed by the Armenians, Rums (Greeks) and Jews that faced to West and the Europe rooted Levantines settled to the city, it is comprehensible that this segment was also the initiator of culture and art production.⁹ And naturally, the non-muslim intreprenuers of Ottoman subjects came forward in the development of the printery in İzmir.¹⁰ ●

⁵ Beyru, Rauf; ibid, p. 172.

⁶ Beyru, Rauf; ibid, p. 180.

⁷ Beyru, Rauf; ibid, p. 181.

⁸ Beyru, Rauf; ibid, p. 189.

⁹ Daşçı, Semra; "19. Yüzyılda İzmir'de Dünyaya Gelen Bazı Gayrimüslim Sanatçılar ve Sanatsal Etkinlikleri Hakkında Bir Değerlendirme", Sanat Tarihi Magazine, Volume 20, Issue 2, October 2011, p. 1

¹⁰ Serçe, Erkan; "İzmir'de Kitapçılık 1839-1928", İzmir, İzmir Municipality City Library, 2001, p. 34.

Görsel 13: Boğos Tatikyan'ın bir tercüman olarak otoportresi olduğunu düşündüğümüz, "Ermeni" adını verdiği taşbaskı eseri, 1850'lerden (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kütüphanesi koleksiyonu).

Image 13: The lithograph work he named "Armenian" which we think is Bogos Tatikyan's self-portrait as a translator from the 1850s (Istanbul Metropolitan Municipality Taksim Atatürk Library collection).

1. İZMİRLİ BOĞOS TATIKYAN: RESSAM, TAŞBASKICI, MATBAACI VE TERCÜMAN

BOGOS TATIKIAN FROM İZMİR: PAINTER, LITHOGRAPHER, PRINTER & TRANSLATOR

Boğos Tatikyan'ın varlığı bilinen taşbaskılarına, kitap resimlemelerine dayanarak söylenebilir ki matbaacılığının nüvesini ressamlığı teşkil etmiştir; ancak iyi bir ressam olarak meşhur olan Boğos'un yaşamına dair sınırlı bilgiye sahibiz. Araştırmacı Garo Kürkman'ın verdiği bilgiye göre Tatikyan 1820 yılında İzmir'de doğmuştur.¹¹ Başta Kürkman olmak üzere, İzmir'in matbaacılık ve kitapçılık tarihini yazmış Erkan Serçe'ye, Tatikyan üzerine kapsamlı bir inceleme yapmış Semra Daşçı'ya, Osmanlı Ermenileri üzerine önemli araştırmalar yapmış Kevork Pamukciyan'a ve İzmir Ermenileri üzerine çalışmış Zakarya Mildanoğlu'na göre B. Tatikyan'ın ölüm yılı bilinmemektedir.¹²

Kevork Pamukciyan'ın aktardığı bilgiye göre, İzmir'deki Ermeni Kilisesinde bulunan ve 1845 yılındaki İzmir yangınında kenarları hasar görmüş büyük boyutlu (5 × 2,40 m) 'Mahşer' tablosunun Boğos Tatikyan tarafından yapıldığı düşünülmektedir.¹³ Boğos Tatikyan kitap da resimlemiş, 1857 yılında Dedeyan Matbaasında¹⁴ Ermenice basılan **Güiver'in Seyahatleri** isimli eserdeki çizimler kendi elinden çıkmıştır.

Kürkman'ın, **Arşaluys Araratyan**¹⁵ gazetesinin 1842 yılına ait bir sayısında tespit ettiği ilanda "Baron Boğos Takkeci"nin kumaşlara desen bastığı yazılıdır. Tatikyan'a ait olduğu düşünülen bu ilan sanatçının erken dönem çalışmaları hakkında fikir vermektedir.¹⁶

Based on the known lithographies and the book illustrations of Bogos Tatikian, it can be said that the core of his printery was his painting works. There is limited information about the life of Bogos Tatikian who was famous as a fine painter. According to the information the researcher Garo Kürkman gave, Tatikian was born in 1820, İzmir.¹¹ According to especially Kürkman; Erkan Serçe, who wrote the history of the printing and the bookselling of İzmir; Semra Daşçı, who did a comprehensive research about Tatikian; Kevork Pamukciyan, who did important researches about the Ottoman-Armenians; Zakarya Mildanoğlu, who worked on the Armenians from İzmir; the death year of B. Tatikian is unknown.¹²

According to information given by Kevork Pamukciyan, it is considered that a large size (5 × 2,40 m) painting called 'Armageddon', which was found in the Armenian Church in İzmir, whose edges were damaged in the İzmir Fire in 1845, was drawn by Bogos Tatikian.¹³ Bogos Tatikian also illustrated books, and the novel of *Gulliver's Travels*, which was printed in 1857 in Armenian language by Dedeyan Printing House¹⁴, was illustrated by him.

In an annunciation Kürkman noticed in an issue of the **Arshaluys Araratyan**¹⁵ newspaper from 1842, it was written "Baron Bogos Takkeci" printed patterns on fabrics. The annunciation is thought to belonged to Tatikian, opens a window to the early works of artist.¹⁶

11 Kürkman, Garo; "Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni Ressamlar", İstanbul, Matüsalemler Yayınları, 2004, Cilt 2, s. 793.

12 Önemli müzayede kurumlarından La Gazette Drouot'un web sitesinde satışa sunulan Tatikyan litografilerinin açıklama kısmında, Boğos Tatikyan'ın ölüm tarihi olarak 1904 yılı verilmiş, ancak herhangi bir kaynak gösterilmemiştir. Dolayısıyla bu bilgi makalenin gövde metninde belirtmeye gerek görülmemiş ve sonraki araştırmacılar için dipnot düşünülmüştür: Anonim, "Tatikian Boghos (1820-1904)", La Gazette Drouot, 20.05.2020, <https://www.gazette-drouot.com/lots/6429531> (Erişim: 13.05.2020).

13 Pamukciyan, Kevork; "İzmir'in Büyük Yer Sarsıntıları", Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-III; Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar, İstanbul 2003, s. 312-316.

14 Dedeyan Matbaası, 1853-1892 yılları arasında İzmir basın-yayın hayatında özel bir yer tutmuştur.

15 Osmanlı Dönemi'nde 1840-1887 yılları arasında yayımlanan ilk Ermenice gazete olan "Arşaluys Araratyan" (Արշալույս Արարատեան, Ararad Şafağı) İzmir'de çıkarılır.

16 Kürkman, Garo; a.g.e., s. 793.

11 Kürkman, Garo; "Armenian Painters in the Ottoman Empire", İstanbul, Matüsalemler Publications, 2004, Volume 2, p. 793.

12 In explanation parts of the Tatikian lithographies that were served in the website of one of the important auctions institutions "La Gazette Drouot", the death date of Bogos Tatikian was written as 1914, however, any reference wasn't provided. Therefore, this information wasn't found necessary to specify in the body text so that this was added to the footnote: Anonymous, "Tatikian Boghos (1820-1904)", La Gazette Drouot, May 20th, 2020, <https://www.gazette-drouot.com/lots/6429531> (Date of Access, May 13th, 2020).

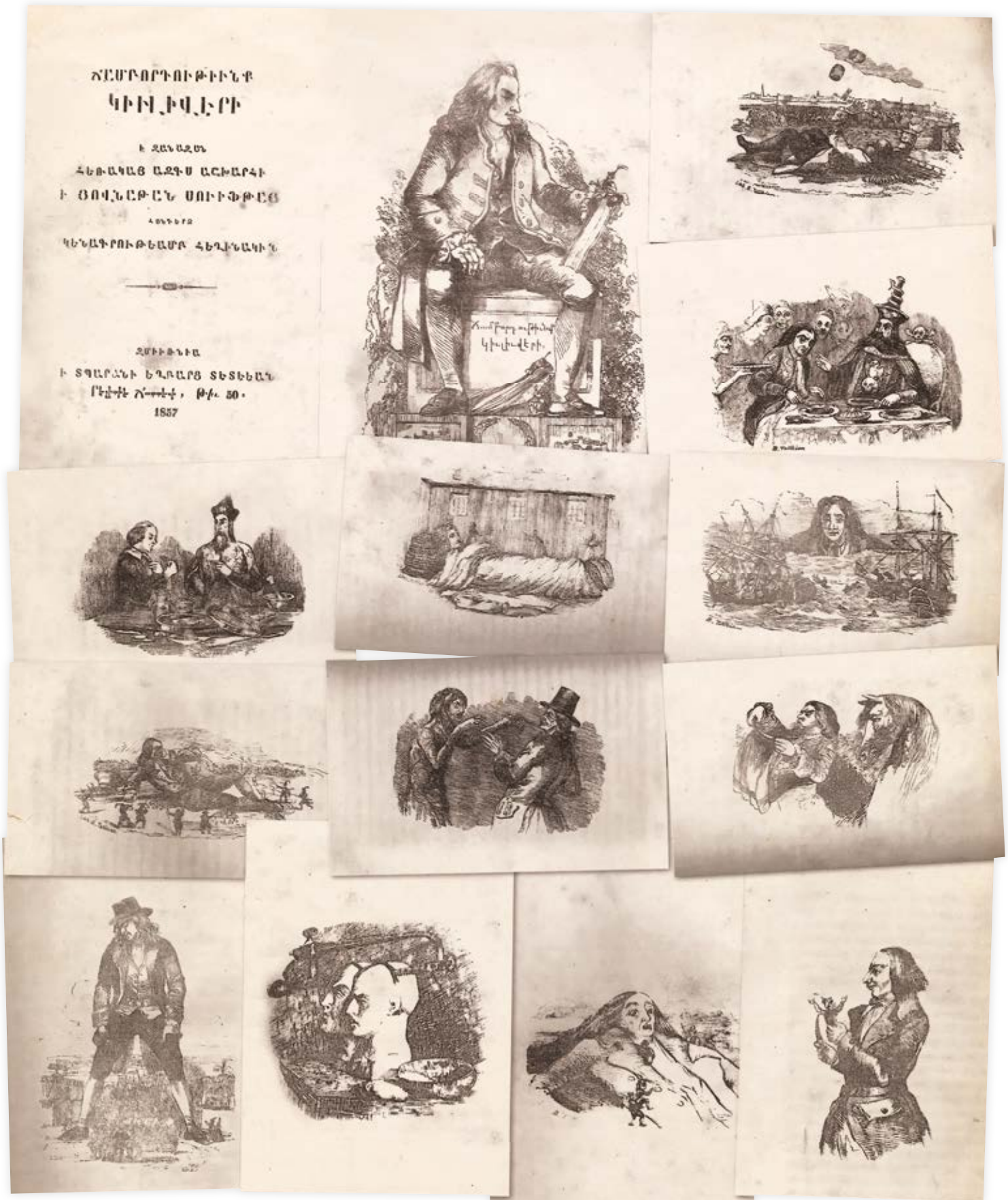
13 Pamukciyan, Kevork; "İzmir'in Büyük Yer Sarsıntıları", Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-III; Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar, İstanbul 2003, pp. 312-316.

14 The Dedeyan Brothers' Printing House had a special standing in İzmir's press & publishing life such as the Tatikian Printing House.

15 "Arshaluys Araratyan (Արշալույս Արարատեան)" published in İzmir between 1840-1887 is the first Armenian newspaper in the Ottoman Period.

16 Kürkman, Garo; ibid, p. 793.

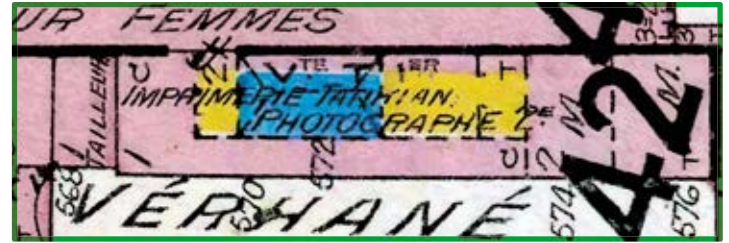
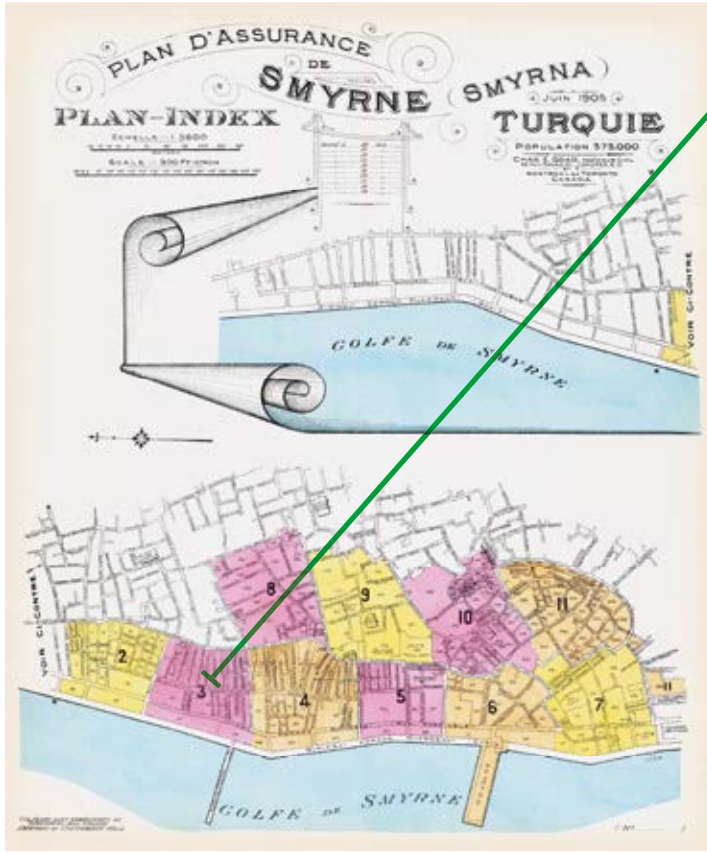
Görsel 14: Boğos Tatikyan'ın, biri katlanır olmak üzere 48 adet taşbaskı çizimi ile "Güiverin Seyahatleri" kitabı, Dedeyan Matbaası, İzmir, 1857, 643 sayfa. 17,45 × 12 cm (İstanbul Müzayede arşivi).

Image 14: Bogos Tatikian's book "Güiverin's Travels" with 48 lithographs, one of which is folding. The Dedeyan Publishing House, Smyrna, 1857, 643 pages. 17,45 × 12 cm (İstanbul Auction archive).

Görsel 15: "İzmir Tatikyan Matbaasında basılmıştır" yazılı 'Köylü' gazetesi, 1326 [1910], renkli-taşbaskı (kromolitografi), 41x58 cm (Turcalibris arşivi).

Image 15: It is written as "It is printed in Tatikian Printing House, İzmir" in the 'Köylü (Villager)' Newspaper, 1910, chromolithography, 41x58 cm (Turcalibris archive).

Görsel 16 a, b, c: Tatikyan Matbaasının yeri. İzmir Sigorta Planı “Plan d’assurance de Smyrne (Smyrna)”, No: 3, Charles Edward Goad, 1905, Harvard Üniversitesi koleksiyonu, FHCL: 3746611.

Image 16 a, b, c: Location of Tatikian Printing House. The Assurance Plan of İzmir “Plan d’assurance de Smyrne (Smyrna)”, No: 3, Charles Edward Goad, 1905, Harvard University collection, FHCL: 3746611.

Matbaacı “Hoca Boğos”un ünlü bir yağlıboya ve suluboya ressamı, aynı zamanda bir litografyacı yani taşbaskı resim ustası olduğunu belirten Pamukciyan, 1859’da İzmir’de ilk fotoğrafhaneyi açtığını ve aynı yıl litografhanesini kardeşi Bedros’a¹⁷ devrettiğini yazmaktadır.¹⁸ Osmanlı fotoğrafçılık tarihine dair kaynaklarda ise bu fotoğrafhaneye ilişkin bilgiye rastlanamamakta, Boğos’un fotoğrafçılık girişiminin bir heves olarak kaldığı düşünülmektedir. Öte yandan, 1905 yılına ait bir planda matbaanın adı “**Imprimerie Tatikian: Photographe (Baskıcı Tatikyan: Fotoğrafçı)**” şeklinde yazıldığı görülmüştür.¹⁹ (Görsel 16) Tatikyan Ailesinin fotoğraf pratiğine yaptığı herhangi bir katkı henüz belgelenip tarihyazımına dahil olmadığı için bulgularda bir tutarsızlık olduğu düşünülmektedir.

“Fotoğrafhane” ya da “fotoğrafçı” ile kastedilenin matbaacılıkla ilgili başka bir uğraş olabileceği ve terimlerin dönemsel tanım farklarından kaynaklanan bir anlam kaymasına maruz kalabileceği düşünülmektedir. 1905 yılına ait plandaki bilgi dikkate alındığında, Tatikyan Matbaasının taşbaskı yöntemiyle

Stating that printer “Hodja Bogos” was a famous oil and watercolor painter, at the same time a lithographer, means lithography master of painting; Pamukciyan writes that he established the first photography house of İzmir in 1859 and transferred his lithography house to his brother, Bedros¹⁷ in the same year.¹⁸ There is no any information about that photography house in the sources about the history of Ottoman photography, and it is considered that Bogos’s attempt of photography was just an enthusiasm. On the other hand, in a plan from 1905, it’s noticed that the name of the printing house was written as “**Imprimerie Tatikian: Photographe (Printer Tatikian: Photographer)**” (Image 16).¹⁹ It is thought that there is an inconsistency in the evidences, since any contribution to photography practice made by the Tatikian Family, hasn’t yet been documented and included to the historiography.

It is considered that, what was meant by “photography shop” or “photographer” might be another occupation related to printing, and is thought that the terms might have been subject to a semantic shift due to the periodic definition differences. Considering the information

¹⁷ Bedros’un Petros ya da Pedros olarak yazıldığı da belirlenmiştir.

¹⁸ Pamukciyan, Kevork; a.g.e, s. 243–244.

¹⁹ SALT arşivi, APLGDSMYR03, Charles Edward Goad, “Plan d’Assurance de Smyrne (Smyrna)”, 3 nolu pafta, 1905.

¹⁷ It has been seen that Bedros was also written as Petros or Pedros.

¹⁸ Pamukciyan, Kevork; ibid, pp. 243–244.

¹⁹ SALT Archive, APLGDSMYR03, Charles Edward Goad, “Plan d’Assurance de Smyrne (Smyrna)”, sheet 3, 1905.

Görsel 17: "Fulgenzi Taşbaskı Albümü (1836-1838)", Harvard Güzel Sanatlar Kütüphanesi koleksiyonu.

Image 17: "Fulgenzi Album of Lithographs (1836-1838)", Harvard Fine Arts Library collection.

fotoğraf basabildiğini anlatmak için "photographe" ifadesi kullanılmış gibi görünmekle birlikte bunun başka bir örneğine henüz rastlanmamıştır. Renkli-taşbaskı (kromolitografi) için gerekli renk ayırım sürecinin "photographe" ile karşılanmış olması da başka bir varsayımdır. Tatikyan Matbaasının son temsilcilerinin renkli-taşbaskı yöntemiyle bastığı 1910 yılına ait *Köylü* gazetesi (Görsel 15, sayfa 30) bu ihtimali destekler niteliktedir. Dolayısıyla dönem İzmir’inde Tatikyan Ailesinin yenilikçi bir tekniği kullanabildiğini anlatmak için matbaanın adı "photographe" ile birlikte yazılmış olabilir.

Litografyacı B. Tatikyan’ın adının bir Alman gazetesinde, İzmir’de 1 Ocak - 15 Ekim 1854 tarihleri arasında gönüllü tercümanlık yapanlar arasında sayılması, hünerlerinden birinin daha öğrenilmesini sağlamıştır.²⁰ Tatikyan’ın bu faaliyeti, kişiliği ile dil bilgisi hakkında ipucu vermekte ve İzmir toplumu içinde üstlendiği role işaret etmektedir.

1843-1851 yılları arasında İzmir’de bulunan Amerikalı S. G. W. Benjamin (1837-1914) hatıralarında kısa da olsa Tatikyan’dan söz etmiştir. Sonradan diplomat, gazeteci

in the plan of 1905, it seems that the expression "photographe" was used to describe the Tatikian Family’s ability of printing photographs by using the lithography method, although no other example of that hasn’t been found yet. Another assumption is that the color separation process of color-lithography (chromolithography) might had been met with "photographe". The newspaper *Köylü* (Villager, Image 15, page 30), which was published in 1910 by ones of the last representatives of the Tatikian Family by using chromolithography technique, supports this possibility. Therefore, to tell that the Tatikian Family was able to use an innovative technique in that period of İzmir, the name of the printing house might had been written together with "photographe".

The fact that the name of the lithographer B. Tatikian was listed among the people who carried out a duty as volunteer translators in a German newspaper in İzmir between January 1st– October 15th, 1845 enabled one of his abilities to be learned.²⁰ That action of Tatikian gives a clue about his personality and his knowledge of languages, and points out the role he took on in the İzmir society.

American S. G. W. Benjamin (1837-1914) who was in İzmir between the years 1845 and 1851, mentioned briefly about Tatikian in his

²⁰ Daşçı, Semra; "İzmirli Ressam Boğos Tatikyan ve ABD Ulusal Kütüphanesine Hediye Olarak Hazırlanan Gravür Albümü", The Journal of Academic Social Science Studies, 2013, Cilt 6, Sayı 1, s. 534.

²⁰ Daşçı, Semra; "The Painter Bogos Tatikian of Smyrna and the Album of Lithography Prepared as a Gift to the National Library of the United States", The Journal of Academic Social Science Studies, 2013, Volume 6, Issue 1, p. 534.

Görsel 18, 19: Harvard Fulgenzi Albümünden örnek sayfalar, 1836. / Image 18, 19: Sample pages from the Harvard Fulgenzi Album, 1836.

ve sanatçı olarak karşımıza çıkan Benjamin, Tatikyan'ı yüksek sanat icra etmeye çalışan bir ressamdan çok deneyimli bir zanaatkâr olarak tarif etmiştir:

“Yerel halktan Tatikian adında taşbaskı sanatçısı bir Ermeni ile tanıştım. Orta halli bir sanatçıydı, ama benden çok daha fazlasını biliyordu ve gezginlere satmak için çizdiği sokak manzaralı çizim temaları ilgimi çekti. Stüdyosunu ziyaret edip çalışmalarını görmemi istedi. Dayanç ve özeni, onun ayrıntıları çalışmasındaki sabrından öğrendim.”²¹

Benjamin'in gözlemleri haklılık payı içermektedir. Boğos Tatikyan'ın taşbaskı ile çoğalttığı resimlerinin plastik değer açısından biricikliği yoktur. Örneğin kendisinden daha önce Fulgenzi adlı sanatçı da benzer düzeyde ve aynı konularda İzmir'e ve Osmanlı'ya dair işler üretmiştir (Görsel 17, 18, 19). Tatikyan'ın taşbaskıları daha çok belgeci anlayışla sanat tarihi, tarihyazımı ve koleksiyon değeriyle öne çıkmaktadır. Tatikyan'ı seleflerinden ve çağdaşlarından ayıran en önemli özellik tutarlı bir üretim içerisinde olmasıdır. Ailesinin bu zihniyeti on yıllar boyunca sürdürmesi sayesinde “Tatikian Smyrne” imzası İzmir'in tarihinde iz bırakmıştır. ●

memoirs. Benjamin, who later appeared as a diplomat, journalist and artist, glamourized Tatikian as an experienced craftsman, who was more than just a painter that tried to perform high art:

“I became acquainted with a local Armenian lithographer named Tatikian. He was a middling artist, but he knew far more than I did, and themes he drew from street scenes to sell to travellers attracted me. He asked me to visit his studio and see his work. I learned patience and care from his patience in painting the details.”²¹

Benjamin's observations contain a share of truth. The paintings of Bogos Tatikian, he reproduced by using lithography, are not unique in terms of plastic value. For example, before him, an artist named Fulgenzi produced works about İzmir and Ottoman Empire on the similar level and on the same subjects (Image 17, 18, 19). Tatikian's lithographs mainly stand out with art history having a documentary understanding, historiography and collection value. The most significant feature that distinguishes Tatikian from his predecessors and contemporary ones was his consistent production. Thanks to the fact that his family has maintained this mentality for decades, the signature of “Tatikian Smyrne” has left a mark in the history of İzmir. ●

21 Benjamin, Samuel Greene Wheeler; “The Life and Adventures of a Free Lance, Being the Observations of S. G. W. Benjamin, 1837–1914”, Burlington, Vt., Free Press Company, 1914, s. 71.

21 Benjamin, Samuel Greene Wheeler; “The Life and Adventures of a Free Lance, Being the Observations of S. G. W. Benjamin, 1837–1914”, Burlington, Vt., Free Press Company, 1914, p. 71.

A

B

C

Görsel 20 a, b, c: Bir sanatçı taşbaskı ile çalışırken. Fotoğraf: Lionel Allorge (Wikimedia, CC BY-SA 3.0).

Image 20 a, b, c: An artist working with lithographs. Photo: Lionel Allorge (Wikimedia, CC BY-SA 3.0).

1.1. TATIKYAN'IN TAŞBASKICILIĞI

THE TATIKIAN'S LITHOGRAPHY

LITHOGRAPHIC PRESS.

On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru, daha önceki basım tekniklerinden farklı bir teknik, Johann Alois Senefelder (1771–1834) tarafından Münih'te bulunmuştur. Oysa 1796 yılına dek baskının ana üretim şekli çukur ve yüksek baskıydı. Senefelder ise kireçtaşını baskıda kalıp olarak kullanmayı denemiş, önceki tekniklerin aksine, üzerinde derin çukur ya da yükselti farkı olmaksızın düz bir yüzeyden baskı alabilmeyi başarmıştır. Bu yeni buluş, dönemin sanayileşme atığına paralel olarak seri üretime uygun, kâğıdın baskıda yıpranmadığı yepyeni bir çoğaltma yöntemi olarak ilgi görmüş, matbaacılığı ticaret hayatının merkezine taşımış, sanatçılar için de yeni bir ifade aracı ortaya çıkmıştır. 'Taşbaskı (taşbasması, taşbaskısı)' adıyla bilinen bu yöntem, günümüz matbaacılık teknolojilerinin de atasıdır. Modern ofset baskı, taşbaskı tekniğinin 'düz baskı' da denilen geliştirilmiş bir uygulaması olarak kabul edilir.²²

Taşbaskı teriminin referansı 'litografi'dir. Litografi, eski Yunanca 'lithos (taş)' ve 'graphein (yazmak, kazımak, oymak, çizmek)' sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir birleşik addır. Taşbaskı tekniği geliştirilirken, su ve yağlı maddelerin arasındaki uyumsuzluk ilkesinden yararlanılmıştır. Şekiller ya da yazılar üzerine sürülen mürekkeple boş kalacak yerlere sürülen su kireçtaşının gözeneklerine girerek yerleşir. Bu sıvıların uçmaması için de üzerlerine bir asit ve arapzamlıyla hazırlanan karışım sürülür. Taşbaskı tekniği çeşitli şekillerde kullanılır. En bilinenleri şöyledir:²³

Towards the end of the eighteenth century, a different printing technique from the previous ones was invented by Johann Alois Senefelder (1771–1834) in Munich. Until 1796, the main production method of printing was intaglio and relief printing. Senefelder, on the other hand, tried to use limestone as a mold for printing, and unlike previous techniques, he was able to print from a flat surface without any deep pits and elevation differences. Correspondingly to the industrialization jump of the period, this invention attracted attention as a brandnew reproduction method suitable for mass production, where the paper didn't damage in printing, it made printing became the center of attention of the commercial life, and for artists, a new medium of expression emerged. The method as known as lithography is the ancestor of modern-day printing technologies. Modern offset printing is considered as a developed implementation of what is also called 'flat printing' of the lithography technique.²²

Lithography is a compound noun composed by combining the hellenic words 'lithos (stone)' and 'graphein (writing, scratching, carving, drawing)' came together. While improving the lithography technique, it was taken advantage of the principle of incompatibility between water and oily substances. The ink applied on patterns or writing and the water applied on empty spaces settle in the pores of limestone. In order to prevent these liquids from volatilizing, a mixture prepared with acid and gum arabic is applied on them. The lithography technique was used in various methods. Here are the most known ones:²³

²² Keskin, İsmail; "1831–1920 Yılları Arasındaki Türkiye'deki Litografi (Taşbaskı) Sanatı", GSED, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü dergisi, Sayı 38, 2017, s. 10.

²³ Duman, Mustafa; "Resimli Taşbaskısı Nasreddin Hoca Kitapları", İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018, s. 3.

²² Keskin, İsmail; "1831–1920 Yılları Arasındaki Türkiye'deki Litografi (Taşbaskı) Sanatı", GSED, Erzurum, Journal of Atatürk University Fine Arts Institute, Issue 38, 2017, p. 10.

²³ Duman, Mustafa; "Resimli Taşbaskısı Nasreddin Hoca Kitapları", İstanbul, İstanbul Bilgi University Publishing, 2018, p. 3.

PRANG'S AIDS FOR

PUBLISHED BY L. PRANG & CO BOSTON.

LITHOG

Görsel 21: Renkli-taşbaskı (kromolitografi), taşbaskıcı. Ticaret ve meslekleri öğreten poster serisi. Levha 5. 1874 (Amerikan Antikacılar Derneği koleksiyonu).

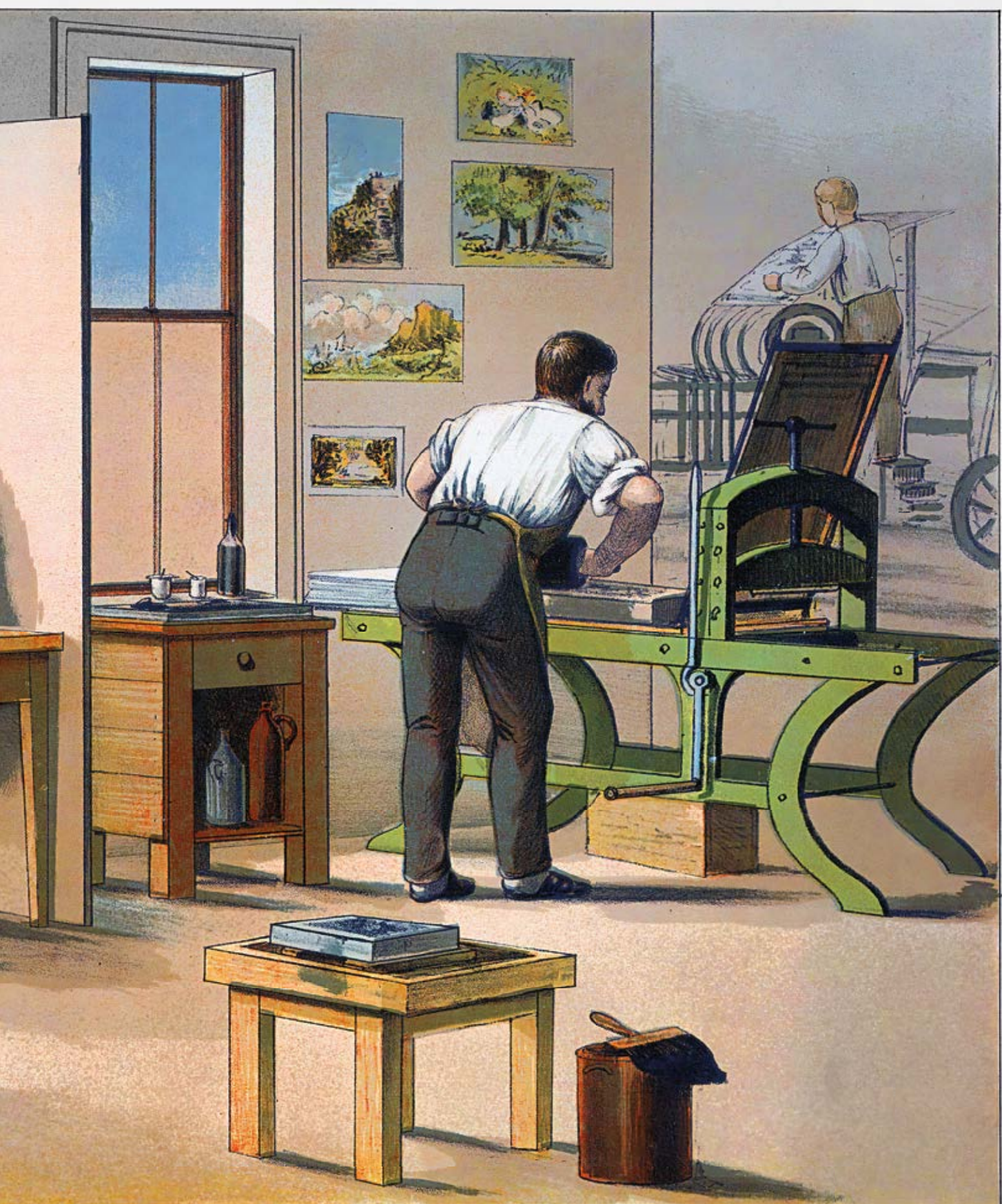

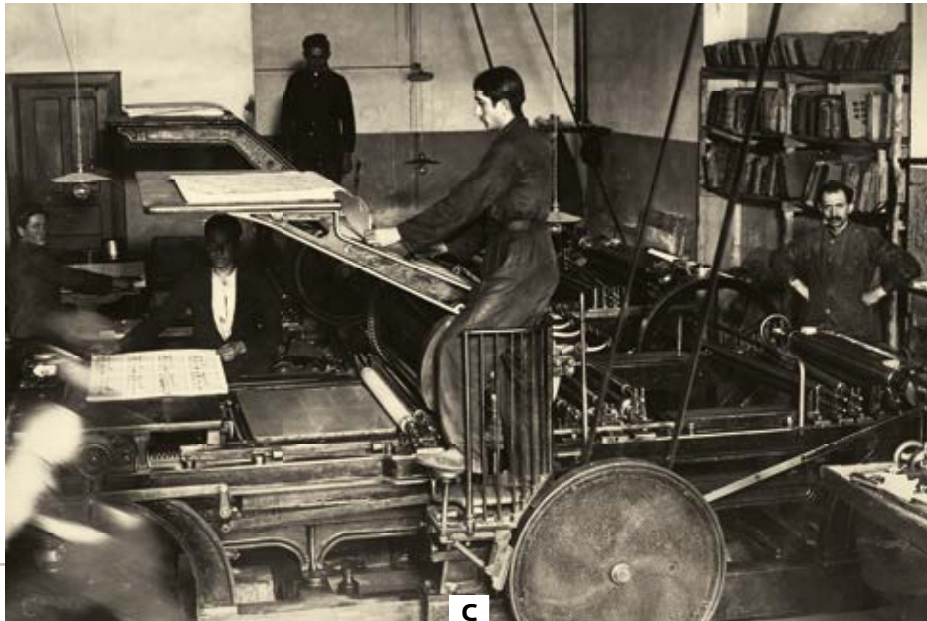
Image 21: Chromolithography, lithographer. Prang's aids for object teaching. Trades & occupations. Plate 5. 1874 (American Antiquarian Society collection).

A

B

C

Görsel 22 a, b, c: “Cumhuriyet” gazetesi taşbaskı atölyesi ve matbaası, İstanbul 1920’ler (Cumhuriyet gazetesi arşivi).
Image 22 a, b, c: “Cumhuriyet” newspaper’s lithography atelier and printing house, İstanbul, 1920s (Cumhuriyet newspaper archive).

"The large Blighin
Carte Postale
Constantinople
Station Carriage or "Hummer"
with engine? Supporter
Note the size of the slab
of marble & his "feet" on the
top. Three hummer can carry many more
weight & supply nearly all
the transport labour

Görsel 23: Taşbaskı mermer bloğu taşıyan matbaa hamallarından söz eden fotokart, Babiali-İstanbul, 1920'ler (Ömer Durmaz koleksiyonu).

Image 23: Photocard mentioning printing house porters carrying lithograph marble block, Babiali-Istanbul, 1920s (Ömer Durmaz collection).

- 1) Taşbaskıda, şekillerin doğrudan doğruya kireçtaşı üzerine çizilmesi tekniğinde mürekkepli kalem, kurşunkalem, fırça ya da kazıma kalemi kullanılır (Görsel 22 a). Boğos Tatikyan'ın araştırmanın konusu olan taşbaskı albümlerini bu yöntem ile bastığı düşünülmektedir.
- 2) Taşbaskıda şekil ya da yazı, bu iş için hazırlanan transfer kâğıdı üzerine çizildikten sonra presle taş geçirilir (Görsel 22 b). Yazı taş üzerinde terstir; bu da baskı presinde ya da baskı makinesinde basıldığında yazının düz çıkmasını sağlar.
- 3) Taşbaskının 'fotomekanik (fotolitografi)' tekniğinde, şekil ya da yazı, duyarlı bir taş üzerine fotoğraf yardımıyla kopya edilerek geçirilir ve sonra basılır (Görsel 22 c). Tatikyan Ailesinin fotolitografi tekniğini 1910'lara doğru kullanmaya başladığı düşünülmektedir.²⁴

Litografinin bulunuşuyla birlikte, resim ve yazı aynı kalıpta kolayca basılabilir hale gelmiştir. Tekniğin sanatçılara getirdiği en büyük yenilik ise resimlerin aslına uygun basılabilmesidir. Bu yöntemle sanatçı, düz satırlı taş yüzeye gerek yağlı kalemle gerekse yağlı mürekkeple tonlama yaparak kâğıt üzerine çalışır gibi lavi ve çizim yapabilmektedir.²⁵ Taşbaskının sanatsal üretimde kullanımına daha fazla biriciklik kazandırmak için ressamın eserlerini en fazla 100 nüshaya kadar çoğaltıp imzalamakta ve böylece baskılarının sayısını sınırlamaktadırlar. Hatta baskı kalıpları yok edilerek kopyaların değerinin artması sağlanmaktadır.²⁶

Litografi tekniği, Avrupa'dan kısa süre sonra Osmanlı'da da kullanılmaya başlanmış ve geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Osmanlı'da ilk taşbaskı 1831 yılında İstanbul'a gelen Fransız

- 1) In lithography, ink pen, pencil, brush or scraping pen are used in the technique of drawing figures directly on limestone (Image 22 a). It is thought that Bogos Tatikian printed his lithography albums, the subject of the research, by using this method.
- 2) In lithography, the figure or text is drawn on the transfer paper prepared for this work, and then transferred to the stone by pressing (Image 22 b). The text is reversed on the stone; which ensures that the text comes out when pressed in a printing press or printing machine.
- 3) In the 'photomechanical (photolithography)' technique of lithography, the figure or text is copied onto a sensitive stone with the help of a photograph and then printed (Image 22 c). It is thought that the Tatikian Family started using the photolithography technique towards the 1910s.²⁴

In conjunction to the invention of the lithography the picture and the text started to be able to be printed in the same mold easily. The most significant innovation this technique brought to the artists was that the pictures could be printed in accordance with their original. With this method, the artist can paint and draw on the flat stone surface toning whether with oil pencil or oily ink as if they were working on a paper.²⁵ The artists reproduce and sign their works up to maximum 100 copies to give more uniqueness to the use of lithography in artistic production, thus limiting the number of their prints. In fact, by destroying the printing molds, it is ensured that the copies were increased in value.²⁶

The lithography technique started to be used in Ottoman Empire shortly after Europe and found a wide application area. In Ottoman Empire, the first lithography was used by French Henri

²⁴ Duman, Mustafa; a.g.e., s. 3-4.

²⁵ Keskin, İsmail; a.g.e., s. 10.

²⁶ Duman, Mustafa; a.g.e., s. 8.

²⁴ Duman, Mustafa; ibid, pp. 3-4.

²⁵ Keskin, İsmail; ibid, p. 10.

²⁶ Duman, Mustafa; ibid, p. 8.

Görsel 24: İzmir ve İstanbul'da taşbaskı ile çalışmış bellibaşlı matbaaların başlıklı kâğıtları, 1900–1928 arası (Emin Nedret İşli arşivi).

Image 24: Titled papers of major printing houses working with lithography in Istanbul and İzmir, between 1900–1928 (Emin Nedret İşli archive).

Görsel 25: İzmir'de başlıklı kâğıt basmak için kullanılmış bir taşbaskı taşı, dönemindeki ifadesiyle “sabun taşı”, 5,1 × 22 × 16,3 cm (Garo Kürkman koleksiyonu).

Image 25: A lithographic stone, called “soapstone” in the time period, used to print titled paper in İzmir, 5,1 × 22 × 16,3 cm (Garo Kürkman collection).

Henri Cayol ve Jacques Caillol tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁷ Bu tarihten hemen sonra, 1830’ların sonuna doğru Boğos Tatikyan’ın da taşbaskını deneyimlediği düşünülmektedir. Tatikyan, bu nedenle taşbaskı yöntemini İstanbul’dan hemen sonra İzmir’de kullanan ressamların öncülerindendir.

Boğos, sokak satıcılarının, diğer ilgi çekici mesleklerin, farklı cemaatlerden tiplerin ve Osmanlı padişahlarının resimlerini taşbaskı atölyesinde²⁸ basmış, eserlerini tek tek ya da albüm halinde İzmir ve İstanbul’da satmıştır. Avrupa’dan Osmanlı ülkesine gelen gezginler bu baskıları alıp ülkelerine götürmüştür. Yazının ilerleyen bölümlerinde anlatılacağı gibi albüm halinde günümüze gelebilmiş litografilerin çoğunlukla yurtdışında bulunmasının temel nedeni coğrafyalar arası farklılıklara karşı duyulan merak olmuştur. Araştırmacı Garo Kürkman da Tatikyan’ın asıl hedef kitlesinin Avrupalılar olduğuna dikkat çekmiştir:

“Şahsen satın almak veya fotoğraflamak için 1975’ten günümüze kadar Tatikyan’ın hiçbir resmini İstanbul ve civarında bir koleksiyoncuda hiç görmedim; görme şansına eriştiklerimin hepsinin Avrupa’dan alınmış olduğunu tespit ettim. Sonuç olarak bu litografiler Avrupalı

Cayol and Jacques Caillol who came to İstanbul in 1831.²⁷ Short time after this, towards the end of 1830s, it is thought that also Bogos Tatikian experienced the lithography technique. Tatikian, therefore, was one of the pioneers of artists that used the lithography method in İzmir right after İstanbul.

Bogos printed the pictures of street vendors, other interesting professions, characters from different communities and the Ottoman Sultans, in his lithography atelier²⁸, and sold his works individually or as albums in İzmir and İstanbul. Voyagers that came to the Ottoman Empire from Europe bought these printings and brought them to their countries. As will be explained later in the article, the main reason why most of the lithographies that have survived to the present day as albums were found abroad, was the curiosity towards geographical differences. Researcher Garo Kürkman also pointed out that the main target group was the Europeans:

“I have never seen any of Tatikian’s paintings in a collection in İstanbul or its territory to personal purchase or to take photograph since 1975 until present day, and I made firm that all of the ones I had the opportunity to observe was

²⁷ Kahraman, Alim; “Taş Basması”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 2016–2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tas-basmasi> (Erişim tarihi 27 Mayıs 2020).

²⁸ Boğos Tatikyan’ın işliği için çoğu yerde matbaa denilmişse de gravürhane, tipografi ya da taşbaskı atölyesi ifadeleri de kullanılmıştır. Temelde bu dört işlik ve buna bağlı baskı teknikleri birbirinden ayrı işleve sahiptir. Ancak hem o dönemlerde matbaacıların bu dört işi birlikte sürdürmesi, hem de ticaret rehberlerindeki meslek başlıklarında bu isimler birbirinin yerine kullanılmasından ötürü Tatikyan’ın işliğiyle ilgili veriler yeterli değildir. Tatikyan’ın işliğini detaylandırabilmek için gerekli bilgiler günümüze ulaşamamıştır. Öte yandan, şunu da belirtmek gerekir ki ‘B. Tatikian’ imzalı ‘taşbaskı (lithography)’ üretimleri için ‘gravür’ ya da ‘litografik gravür’ ifadelerinin kullanıldığı görülmesine rağmen taşbaskı ve gravür (kazıma ile çukurbaskı) birbirinden ayrı iki farklı baskı yöntemidir. Tatikyan’ın gravürdekine benzer bir kazıma tekniğiyle yaptığı taşbaskılar için sadece “gravür” demek kesin doğru değildir.

²⁷ Kahraman, Alim; “Taş Basması”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Publishing, 2016–2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tas-basmasi> (Date of Access, May 27th, 2020).

²⁸ Although Bogos Tatikian’s atelier is often referred to as a printing house, in some sources, the terms gravure shop, typography or ‘litographph’ atelier were used. Basically, these four workshops and related printing techniques have separate functions. However, information about Tatikian’s workplace are not sufficient because both the printers carried out these four jobs at that time and these names were used interchangeably in the trade guides. The necessary information to detail Tatikian’s workplace hasn’t reached today. On the other hand, it is necessary to say that, although it was observed that the terms ‘gravure’ or ‘lithographic gravure’ is used for ‘lithography’ productions signed “B. Tatikian”, lithography and gravure (engraving, etching) are two different printing methods. It is not correct to say “gravure” for the lithographs that Tatikian made with a scraping technique similar to the engraving.

Lit. B. Tatikian Smyrne

Görsel 26: Rum nohut satıcısı, 1850 (İstanbul Müzayede arşivi).

Image 26: Greek chickpea seller, 1850 (İstanbul Auction archive).

turistlere hitap etmiştir; ancak bendeki 1855 tarihli ‘Hiyeroglif Yazının Tanıtımı için Hazırlanan Levha’yı İstanbul’da buldum.’”²⁹

Tatikyan’ın bu çizimlerinde evdeki ve sokaktaki giyimleri ile Türk, Ermeni, Yahudi ve Rum kadınları, din adamları, tüccarlar, meyve ve sebze satıcıları, çarşı esnafı, arzuhalçiler, sakalar, hamallar vb. karakterler genel olarak betimlenmiş ve fazla detaya girilmeden kontur olarak resmedilmiştir. Çizimlerin sanatsal değeri göreceli de olsa, dönemin gündelik hayatına ışık tutması bakımından belge niteliğindedir. Bu çizimler dönemin ruhunu, İzmir çarşılarında ve sokaklarında karşılaşılacak tipleri zihnimizde canlandırmamızı sağlamaktadır. Çizimlerde arka planın ya da dekorun önemszenmemesine karşın, tiplerin kıyafet detayları ve mesleklerinde, günlük hayatlarında kullandıkları ayırt edici diyebileceğimiz nesneler öne çıkarılmıştır. Örneğin Tatikyan, Osmanlı’nın her bölgesinde olduğu gibi İzmir’de de sık kadınlar tarafından kullanılan ‘muşabak’ tekniğiyle işlenmiş başörtüsü ve kuşaklara atıfta bulunmuş, genç kızların başlarına parlak renkli örtüler sarıp bellerine kuşaklar bağlayarak resmetmiştir.³⁰ (Sayfa 44)

Resimlemecinin her figürün altında “taşbaskıcı (lithographer)” olarak imzası bulunmaktadır. Suna ve İnan Kırış Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi koleksiyonundaki 45 adet Tatikyan taşbaskı üzerinde yaptığı inceleme yapan Garo Kürkman, sanatçının bu çalışmalarına 6 şekilde imza attığını tespit etmiştir:

1. (solda) Lit. B. Tatikyan. 1848
2. (solda) Lith. B. Tatikyan. Smyrne
3. (solda) Smyrne, (sağda) Lith. B. Tatikyan
4. (sağda) Lit. B. Tatikyan. Smyrne (Lit. B. Tatikyan İzmir = Կիւ. Պ. Թաղիկեան. Իվմիր:)
5. (sağda) Lit. B. Tatikyan
6. (sağda) Lith. B. Tatikyan. Smyrne”³¹

1870’lerden sonra suluboya ile renklendirilen renkli-taşbaskı (kromolitografi) tiplerinin yerini fotoğraf ve kartpostallar aldığı için Tatikyan litografileri en fazla 20–25 yıllık bir süreci kapsayabilmektedir. Eski kartpostal ve fotoğrafların bile bugün önemli bir kısmının yok olduğu düşünülürse, çoğu seyyah valizlerinde Avrupa’ya taşınarak oralarda dağılıp zamana karşı mücadele eden bu cazip renkli-taşbaskı tiplerinin niçin bugün aranan bir koleksiyon nesnesi olduğu kolayca anlaşılabilir. Osmanlı halkının 1850’lerdeki yaşam ve kıyafetlerini belgeleyen bu cazip litografilerin meraklıları son yıllarda oldukça artmıştır. Gerek koleksiyoncuların gerekse dekoratif taşbaskı resim meraklılarının peşinden koştukları Tatikyan baskılarına ender rastlanmaktadır.³² ●

bought from Europe. Consequently, these lithographs appealed to the Europeans; however, I found the ‘Tablet Prepared for the Introduction of Hieroglyphic Text’, dated 1855 in İstanbul.”²⁹

In these drawings of Tatikian, the characters such as Turkish, Armenian, Jewish and Greek women with their clothing at home or on the street, clerics, merchants, fruit and vegetable sellers, shopkeepers, scribes, water bearers and porters etc. were described and in general depicted as contours without going into too many details. Although the artistic value of drawings may be relative, these are documents in terms of shedding lights on the daily life of period. These drawings allows us to visualize in our minds the spirit of the period and the characters to be encountered in the bazaars and streets of İzmir. Regardless of the fact that the background and the setting was neglected in the drawings, characters’ clothing details and distinguishing objects they used in their occupations in daily lives were highlighted. E.g Tatikian referred to headscarf and belts embroidered with the ‘muşabak’ technique, used by stylish women in İzmir, as in every region of the Ottoman Empire and he pictured young girls wrapping brightly colored veils on their heads and tying a belt around their waist.³⁰ (Page 44).

The illustrator has his signature below every single figure as “lithographer”. As a result of Garo Kürkman’s examination of 45 lithographs in the collection of Suna and İnan Kırış Mediterranean Civilizations Research Center, he detected that the artist signed those works in 6 different styles:

- 1st (left) Lit. B. Tatikyan. 1848
- 2nd (left) Lith. B. Tatikyan. Smyrne
- 3rd (left) Smyrne, (right) Lith. B. Tatikyan
- 4th (right) Lit. B. Tatikyan. Smyrne (Lit. B. Tatikyan İzmir = Կիւ. Պ. Թաղիկեան. Իվմիր:)
- 5th (right) Lit. B. Tatikyan
- 6th (right) Lith. B. Tatikyan. Smyrne”³¹

Tatikyan’s lithographies were able to involve 20–25 years at most because after 1870s, chromolithography colored with watercolor left its place to photographs and postcards. Considering that a significant part of even old postcards and photographs have disappeared in present, it is easy to understand why these attractive chromolithographic typographies, most of which were carried to Europe in the voyagers’ suitcases, dispensed there and struggled against the time, are sought-after collection items today. The enthusiasts of these attractive lithographs documented the life and clothing of the Ottoman People in the 1850s have been increasing in the recent years. Tatikian’s lithographs that both collectors and chromolithography enthusiasts have been chasing after, are extremely rare to find.³² ●

²⁹ Şerifoğlu, Ömer Faruk; “Garo Kürkman ile Tatikyan araştırması üzerine e-posta yazışması”, 2 Haziran 2020.

³⁰ Hovannisian, Richard G.; “Tarihi Kentler ve Ermeniler: İzmir”, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 90.

³¹ Şerifoğlu, Ömer Faruk; a.g.y.

³² Güracar, Uğur; Librairie de Péra 75. Müzayede Kataloğu, İstanbul, 2016, s. 182.

²⁹ Şerifoğlu, Ömer Faruk; “E-mail conversation with Garo Kürkman on Tatikian research”, June 2nd, 2020.

³⁰ Hovannisian, Richard G.; “Tarihi Kentler ve Ermeniler: İzmir”, Aras Publications, İstanbul, 2018, p. 90.

³¹ Şerifoğlu, Ömer Faruk; ibid.

³² Güracar, Uğur; Librairie de Péra 75. Auction Collection, İstanbul, 2016, p. 182.

Görsel 27: Akhisarlı Kadın, 1848- (La Gazette Drouot arşivi).
Image 27: Woman from Akhisar, 1848- (La Gazette Drouot archive).

Görsel 29: Hamal, 1848- (La Gazette Drouot arşivi).
Image 29: Street-Porter, 1848- (La Gazette Drouot archive).

Görsel 28: Türk kıızı evde, 1850- (Aspire Müzayede arşivi).
Image 28: A Turiksh lady at home, 1850- (Aspire Auctions archive).

Görsel 30: Manısalı Türk kadını, 1850- (Pingudu arşivi).
Image 30: Turkish woman from Manisa, 1850- (Pingudu archive).

Görsel 31: Hamal, 1850~ (British Müzesi koleksiyonu; 2006,U.3376).
Image 31: Street-Porter, 1850~ (The British Museum collection; 2006,U.3376).

Görsel 33: Köyden Türk kadını, 1850~ (Aspire Müzayede arşivi).
Image 33: Turkish woman from willage, 1850~ (Aspire Auctions archive).

Görsel 32: Ermeni kadın nakış yapıyor, 1850~ (Aspire Müzayede arşivi).
Image 32: An armenian woman needle working, 1850~ (Aspire Auctions archive).

Görsel 34: Ermeni kadın evde, 1850~ (Aspire Müzayede arşivi).
Image 34: Armenian woman at home, 1850~ (Aspire Auctions archive).

Görsel 35: Börekçi, İstanbul, 1856~ (Aspire Müzayede arşivi).
Image 35: Börek (pastry) seller, İstanbul, 1856~ (Aspire Auctions archive).

Görsel 37: Türk baca temizleyici, İstanbul, 1856~ (İstanbul Müzayede arşivi).
Image 37: Turkish chimney sweep, İstanbul, 1856~ (İstanbul Auction archive).

Görsel 36: İranlı tütün tüccarı, İstanbul, 1856~ (Pingudu arşivi).
Image 36: Persian tobacco merchant, İstanbul, 1856~ (Pingudu archive).

Görsel 38: Yahudi sarraf, 1850~ (Londra Yahudi Müzesöi koleksiyonu).
Image 38: Jewish jeweler, 1850~ (The Jewish Museum London collection).

Görsel 39: Rifa'i Dervişinin kılıçla burhan çıkarma merasimi, İzmir, 1850~ (Sotheby's Müzayede arşivi).

Image 39: Rifa'i Dervish's Proof Ceremony with sword, İzmir, 1850~ (Sotheby's Auction archive).

Görsel 41: Geleneksel kıyafetli kişi, 1850~ (İstanbul Müzayede arşivi).

Image 41: A person in traditional dress, 1850~ (İstanbul Auction archive).

Görsel 40: Seyyar kahveci, İstanbul, 1850~ (İstanbul Müzayede arşivi).

Image 40: Mobile coffee seller, İstanbul, 1850~ (İstanbul Auction archive).

Görsel 42: Musullu tüccar, 1850~ (İstanbul Müzayede arşivi).

Image 42: Merchant from Mosul, 1850~ (İstanbul Auction archive).

Görsel 43: Derviş dilenci, 1850~ (Aspire Müzayede arşivi).
Image 43: Dervish beggar, 1850~ (Aspire Auctions archive).

Görsel 45: İzmirli yahudi, 1850~ (Londra Yahudi Müzesi koleksiyonu).
Image 45: Jewish from Izmir, 1850~ (The Jewish Museum London collection).

Görsel 44: Haşhaş çeken derviş, 1850~ (British M.; 1904,0929.57).
Image 44: A dervish inhaling hasheesh, 1850~ (The British M.; 1904,0929.57).

Görsel 46: Nefir üfleyen bir Bektaşî dervîşi, 1850~ (BM; 1904,0929.62).
Image 46: A Bektashi dervish blowing nefir, 1850~ (BM; 1904,0929.62).

Görsel 47: Ermeni piskoposu, 1850~ (British Müzesi; 1982,U.1591).
Image 47: Armenian bishop, 1850~ (The British Museum; 1982,U.1591).

Görsel 49: Türk molla imam, 1850~ (British Müzesi; 1982,U.1431).
Image 49: Molla prêtre Turc, 1850~ (The British Museum; 1982,U.1431).

Görsel 48: Mevlevi derviş, 1850~ (British Müzesi; 1904,0929.59).
Image 48: Mevlevi dervish, 1850~ (The British Museum; 1904,0929.59).

Görsel 50: Basra Mevlevîhanesi Mutriban Heyeti, 1850~ (BM; 1904,0929.56).
Image 50: Basra Mevlevî Lodge's Orchestra, 1850~ (BM; 1904,0929.56).

Görsel 51: Arnavut tam kostümlü, 1850~ (Aspire Müzayede arşivi).
Image 51: Albanian in traditional dress, 1850~ (Aspire Auctions archive).

Görsel 53: Türk köylü, 1850~ (Aspire Müzayede arşivi).
Image 53: Turkish villager, 1850~ (Aspire Auctions archive).

Görsel 52: Konsolos koruyucusu, 1850~ (Pingudu arşivi).
Image 52: Consular guard, 1850~ (Pingudu archive).

Görsel 54: Gümrük görevlisi, 1850~ (Aspire Müzayede arşivi).
Image 54: Customs officer, 1850~ (Aspire Auctions archive).

Görsel 55: Ermeni, 1850- (La Gazette Drouot arşivi). / Image 55: An Armenian, 1850- (La Gazette Drouot archive).

Görsel 56: Sokaktaki Ermeni, 1850~ (La Gazette Drouot arşivi).
Image 56: Armenian on the street, 1850~ (La Gazette Drouot archive).

Görsel 58: Sokaktaki Türk kadınlar, 1850~ (La Gazette Drouot arşivi).
Image 58: Turkish women on the street, 1850~ (La Gazette Drouot archive).

Femme Turque de Smyrne dans la rue

Görsel 57: İzmirli Türk kadını sokakta, 1850~ (Apple Boutique arşivi).
Image 57: Turkish woman from İzmir on the street, 1850~ (Apple Boutique archive).

FEMME TURQUE DANS LA RUE
(Smyrne)

Görsel 59: Türk kadını sokakta (İzmir), 1850~ (İstanbul Müzayede arşivi).
Image 59: Turkish woman on the street, (İzmir), 1850~ (İstanbul Auction archive).

Görsel 60: İstanbullu Türk kadın sokakta, 1850~ (Apple Boutique arşivi).
Image 60: Turkish woman from İstanbul on the street, 1850~ (Apple Boutique archive).

Görsel 62: Türk kadını sokakta, 1850~ (La Gazette Drouot arşivi).
Image 62: Turkish woman on the street, 1850~ (La Gazette Drouot archive).

Görsel 61: İzmirli Türk kadını sokakta, 1850~ (Atatürk Kitaplığı).
Image 61: Turkish woman from İzmir on the street, 1850~ (Atatürk Library).

Görsel 63: İzmirli Türk kadın sokakta, 1850~ (Antiquariat Inlibris).
Image 63: Turkish woman from İzmir on the street, 1850~ (Antiquariat Inlibris).

Görsel 64 Türk arzuhalci, 1850~ (Sotheby's koleksiyonu).
Image 64: Turkish Scrivener, 1850~ (Sotheby's collection).

a Turkish Scrivener

Görsel 65: Arzuhalci, 1850- (İstanbul Atatürk Kitaplığı koleksiyonu).
Image 65: Scrivener, 1850- (İstanbul Atatürk Library collection).

Görsel 66, 67: I. Ahmed Albümü, 17. yüzyıl (Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonu, TSMK, B. 408).

Image 66, 67: Sultan Ahmed I Album, 17th century (Topkapı Palace Museum collection, TSMK, B. 408).

1.2. TATIKYAN'IN “ÇARŞI RESSAMLIĞI”

TATIKIAN'S “BAZAAR PAINTERSHIP”

Görsel 68: İranlı, 1850- (Live Auctioneers arşivi).
Image 68: Persian, 1850- (Live Auctioneers archive).

Boğos Tatikyan'ın taşbaskı resimlemelerinin biçimsel nitelikleri ve satış-dağıtım şekline bakıldığında, Metin And'ın sanat tarihi literatürüne eklemiş olduğu çarşı ressamı olgusuyla benzerlik gösterdiği düşünülmektedir.

Tülün Değirmenci'ye göre 17. yüzyıl başında I. Ahmed için Kalender Paşa tarafından hazırlanan **I. Ahmed Albümü**³³ Osmanlı resim geleneğinin kırılma noktalarından biridir. I. Ahmed Albümü (Görsel 66, 67), daha sonra yapılacak olan kıyafet albümlerinde devam edecek bir içeriğin ilk örneği olarak kabul edilir. Bu eserde padişah portrelerinin yanı sıra Osmanlı dünyasına ait farklı tiplerin tasvirleri yer alır.³⁴ Çarşı ressamı, Metin And'a göre on yedinci yüzyılda neşet etmiş bir halk resmi çığıdır. Çarşı ressamı, kendilerine ait dükkânlarında, müşterilerin siparişleri doğrultusunda veya kendi ilgilerini çeken alanlarda resimler çizerlerdi.³⁵ Bunlar şehirdeki işliklerinde daha çok Avrupalı müşteriler için kıyafet albümleri yapmışlardır. Osmanlı ülkesine gelen yabancılar, şimdiki hediyelik eşya, şehre ait ürünler alan turistler gibi bu kıyafet albümlerini alarak ülkelerine götürmüşlerdir. Bu sebepten ötürü günümüzdeki kıyafet albümlerinin tamamına yakını Avrupa kütüphanelerinde ve özel koleksiyonlardadır. Tasvir edilen figürlerin altında ya da üstünde batı dillerinde yazılmış kısa açıklamalar bulunması, hedef kitlenin Avrupalılar olduğunu göstermektedir.³⁶

Considering the formal qualifications and sales & distribution method of Bogos Tatikian's lithographs, it's thought that it has similarities with the phenomenon of “bazaar painters”, Metin And added to the literature of art history.

According to Tülün Değirmenci, the album of Ahmed I³³, prepared by Kalender Pasha for the Ahmed I in the beginning of the 17th century, is one of the breaking points of Ottoman Painting Tradition. The album of Ahmet I (Image 66, 67), is acknowledged as the first specimen of a content that would continue in later costume albums. In this piece, alongside, the sultan portraits, the depictions of different characters belonging to Ottoman World is also appeared.³⁴ From Metin And's point of view, bazaar paintership was a folk art era that emerged in the seventeenth century. Bazaar painters would draw pictures in their own stores, depending on the customers' orders or in areas of their own interests.³⁵ They mostly made costume albums for the European customers in their own workplaces. Foreigners coming to Ottoman Land, bought these costume albums and took them to their countries just like the tourists buying souvenirs and products of the cities the present day. Due to that reason, almost all of the costume albums in present day, are in the European libraries and private collections. The presence of short explanations in Western languages above or below of the depicted images indicates that the target group was the Europeans.³⁶

33 “I. Ahmed Albümü”, Topkapı Sarayı Müzesi koleksiyonu, TSMK, B. 408.

34 Değirmenci, Tülün; “Metin And ve Çarşı Ressamlarının Serencâmı”, Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018, s. 15.

35 And, Metin; “Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları”, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018, s. 12.

36 And, Metin; a.g.e., s. 12.

33 “Ahmed I Album”, Topkapı Palace Museum Collection, TSMK, B. 408.

34 Değirmenci, Tülün; “Metin And ve Çarşı Ressamlarının Serencâmı”, Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları, İstanbul, Yapı Kredi Publications, 2018, p. 15.

35 And, Metin; “Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları”, İstanbul, Yapı Kredi Publications, 2018, p. 12.

36 And, Metin; ibid, p. 12.

Görsel 69, 70: Valilik kavası, tek renk taşbaskı edisyonu (İstanbul Müzayede arşivi) ve elle renklendirilmiş hali (Sotheby's koleksiyonu), 1850-.
Image 69, 70: Governor guard, monochrome lithograph edition (İstanbul Auction archive) and hand colored version (Sotheby's collection), 1850-.

Saray nakkaşları daha çok renk ve yıldız kullanarak giyim kuşam ve mimari süslemelerdeki ayrıntılara odaklanırken çarşı ressamı ise detaylara takılmamakta, renkleri azaltmakta, ekonomik davranışları ile daha çok karikatüre yaklaşmaktadırlar.³⁷ Çarşı resminde anatomi ve derinlik gözetilmemekte, biçim ve çizgiden oluşan içten ve sıradan bir dünya yansıtılmakta ve orantılar ressamın önceliğine göre değişmektedir. Bu tasvirlerde rahat ve spontane bir teknik dikkat çekmektedir.³⁸

Minyatür ressamı ve çarşı ressamı şeklinde iki ayrı çığırdan bahsetmek mümkün olmasa da kadın konusuna yaklaşım farklılığı olduğu görülmektedir. Minyatür albümlerinde her türlü kadın resmi yapılmakla birlikte ağırlık ve yoğunluk teşkil etmemektedir. Çarşı ressamı ise farklı kadınları farklı ortamlarda resmetmişlerdir; hamamda yıkanan kadınlar, zenci cariye, evlenmiş kadın, Rum kadın, Yahudi kadın, Ermeni kadın, İzmirli kadın, Arnavut kadın vs.³⁹ Çarşı resminde sokak satıcıları, hamallar, sirkeçiler, helvacılar, ciğerciler, gevrekçiler, badanacılar, sakalar ve kahveciler gibi birçok statü ve meslek grubuna mensup insan tasvirine rastlanabilmektedir.⁴⁰ Bu eserler yüksek sanat değerini haiz olmasalar da yapıldıkları dönemin sosyal hayatını yansıtmaları açısından önemlidirler.

³⁷ And, Metin; a.g.e., s. 46.

³⁸ And, Metin; a.g.e., s. 65.

³⁹ And, Metin; a.g.e., s. 80.

⁴⁰ And, Metin; a.g.e., s. 95.

While the palace miniaturist were more of focusing on the details of clothing and the ornaments of architecture by using color and gliding, on the other hand, bazaar painters didn't get caught up on the details, decreased the colors and resembled more cartoons with their economic reasons.³⁷ In bazaar painting, the anatomy and depth wasn't considered, a sincere and usual world consisting of shape and line was reflected and the proportions were changed due to the artists' priorities. In these depictions, a effortless and spontaneous technique draws attention.³⁸

Although it's not possible to mention about two different eras as miniaturist and bazaar painters, it is seen that there is a difference in the approach to women's subject. Although all kinds of women's pictures are made in miniature albums, they do not constitute weight and density. Bazaar painters, on the other hand, painted different women in different environments; women bathing in the bath, black concubine, married woman, Greek woman, Jewish woman, Armenian woman, İzmir woman, Albanian woman etc.³⁹ In the bazaar painting, it is possible to see the depictions of people belonging to many status and professions such as street vendors, porters, vinegar makers,⁴⁰ halva makers, liver makers, cereal makers, whitewashers, beard makers and coffee makers. Although these works aren't provided with high artistic value, they are still important in terms of reflecting the social life of the periods they were made in.

³⁷ And, Metin; ibid, p. 46.

³⁸ And, Metin; ibid, p. 65.

³⁹ And, Metin; ibid, p. 80.

⁴⁰ And, Metin; ibid, p. 95.

Görsel 71, 72: Seyyar çaycı, tek renk taşbaskı edisyonu (İstanbul Müzayede arşivi) ve elle renklendirilmiş hali (İstanbul Müzayede arşivi), 1850~.
Image 71, 72: Mobile tea seller, monochrome lithograph edition (İstanbul Auction archive) and hand colored version (İstanbul Auction archive), 1850~.

Tatikyan'ın resimleyip taşbaskı tekniğiyle çoğalttığı çalışmaları da 17. yüzyılda neşet eden çarşı ressamlığının ürünleriyle büyük oranda paralellik göstermektedir. Dolayısıyla Tatikyan'ın taşbaskıları çarşı ressamlığı çıkışının 19. yüzyıla yansımaları olarak görülebilir. Osmanlı ülkesini, muhtelif tipleri ve milliyetleri tanıtmaya gayesini taşıyan bu resimler umumiyetle Avrupalılar için üretilmiştir. Hem çarşı ressamlarının eserleri hem de Boğos Tatikyan'ın litografileri teknik olarak detaydan uzak, basit ve vurucu resimlemelerdir. Tatikyan'ı "çarşı ressamı" olarak tanımlamak tam anlamıyla mümkün olmasa da çarşı ressamlığı geleneğinin devam ettiricilerinden biri olduğu söylenebilir. Zira çarşı ressamlığı, sınırları keskin bir tanımlama da değildir. Haliyle on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar üretilmiş ve farklı örnekleri barındıran çizimleri, sadece homojen bir sanatçı grubuna mal etmek doğru olmaz.⁴¹

1850'lerden sonra yaygınlaşan fotoğrafçılık ile Doğulu tiplere karşı duyulan merakın yeni taşıyıcıları fotoğraf albümleri olmuştur. Doğuyu merak eden Avrupalılar çizimler yerine, Osmanlı'yı ve insanlarını temsil eden fotokartlar toplamıştır. Fotoğrafın yaygınlaşması ile çarşı ressamlığının işlevi azalmıştır. Bununla birlikte, bir geçiş döneminden söz etmek de mümkündür: Bahattin Öztuncay eski İstanbul fotoğrafçıları ile çalışmasında, Tatikyan'ın, fotoğrafın Osmanlı'daki

The works of Tatikian illustrated and reproduced with the lithography technique, are substantially parallel with the products of bazaar painting made in the 17th century. Therefore, Tatikian's lithographs can be considered as the reflection of bazaar painting era to the 19th century. These paintings, aiming to introduce the Ottoman country, various characters and nationalities, were generally produced for Europeans. Both the works of bazaar painters and Bogos Tatikian's lithographs are technically undetailed, simple and striking. Even if it's not completely possible to define Bogos Tatikian as a bazaar painter, it can be said that he was one of the maintainers of bazaar painting tradition. Because bazaar painting is not a sharp definition.⁴¹

Naturally it wouldn't be right to attribute the drawings, produced from seventeenth to the nineteenth century and include various examples to a certain group of artists. With photography that became widespread after the second half of the nineteenth century, photo albums became the new carriers of the curiosity towards the East and Eastern characters. Europeans who was curious about East, collected photocards that represented the Ottoman Country and its people instead of drawings. With the spread of photography, the function of bazaar painting decreased. However it is possible to talk about a transition period. In his study of former İstanbul photographers, Bahattin Öztuncay determined that

⁴¹ Değirmenci, Tülün; a.g.e., s. 14-15

⁴¹ Değirmenci, Tülün; ibid, pp. 14-15

Görsel 73, 74: İzmirli şerbet satıcısı, tek renk taşbaskının elle renklendirilmiş iki farklı edisyonu (İstanbul Müzayede arşivi ve Sotheby's arşivi) 1850-.

Image 73, 74: Sherbet seller from Izmir, two hand-colored editions of a monochrome lithograph (Istanbul Auction archive and Sotheby's archive) 1850-.

Görsel 75:
Mısırlı Türk kadınlar
terasta, 1850-.
Elle renklendirilmiş
taşbaskı edisyonu
(Sotheby's arşivi).

Image 75:
Turkish women
from Egypt on the
terrace, 1850-. Hand-
colored edition of a
monochrome lithograph
(Sotheby's archive).

Görsel 76, 77: Yahudi seyyar şekerleme satıcısı. Tek renk baskının elle renklendirilmiş iki farklı edisyonu (Kedem Müzayede ve Yahudi Müzesi arşivi) 1850-.
Image 76, 77: Jewish confectionery seller. Two hand-colored editions of a monochrome lithograph (Kedem Auctions and Jewish Museum archive) 1850-.

Görsel 78:
Mısırlı Türk kadınlar
terasta, 1850-.
Elle renklendirilmiş
taşbaskı edisyonu
(Sotheby's arşivi).

Image 78:
Turkish women
from Egypt on the
terrace, 1850-. Hand-
colored edition of a
monochrome lithograph
(Sotheby's archive).

Görsel 79-80, 81: Sol sütunda Robertson'ın İstanbul simitçisi fotoğrafları, 1856-1860 (Artnet Müzayede arşivi), sağ sütunda Tatikyan'ın fotoğraftan hareketle çizip bastığı ve elle renklendirdiği edisyon, 1860- (İstanbul Müzayede arşivi).

Image 79-80, 81: Photographs of Robertson's İstanbul simit seller in the left column, 1856-1860 (Artnet Auction archive), in the right column, the edition that Tatikian drew, printed and colored by hand, based on the photograph, 1860- (İstanbul Auction archive).

öncülerinden biri olan James Robertson'ın (1813-1888) sokak satıcıları ve kadınlar konulu fotoğraflarından yararlandığını belirlemiştir.⁴² Robertson'ın fotoğrafları ile Tatikyan'ın resimlemeleri kıyaslandığında Öztuncay'ın tespiti doğrulanmaktadır. Tatikyan "Constantinople" ibareli taşbaskılarında Robertson'ın eserlerinden faydalanmış, bazen de fotoğrafın aynısını resimlemiştir (**Görsel 79-80, 81 / 82-83, 84**). Robertson'ın fotoğraflarının 1856 yılına ait olduğu düşünülürse, Tatikyan'ın taşbaskıları için belirlenen tarih aralığı 1860'lara kadar genişletilebilir.

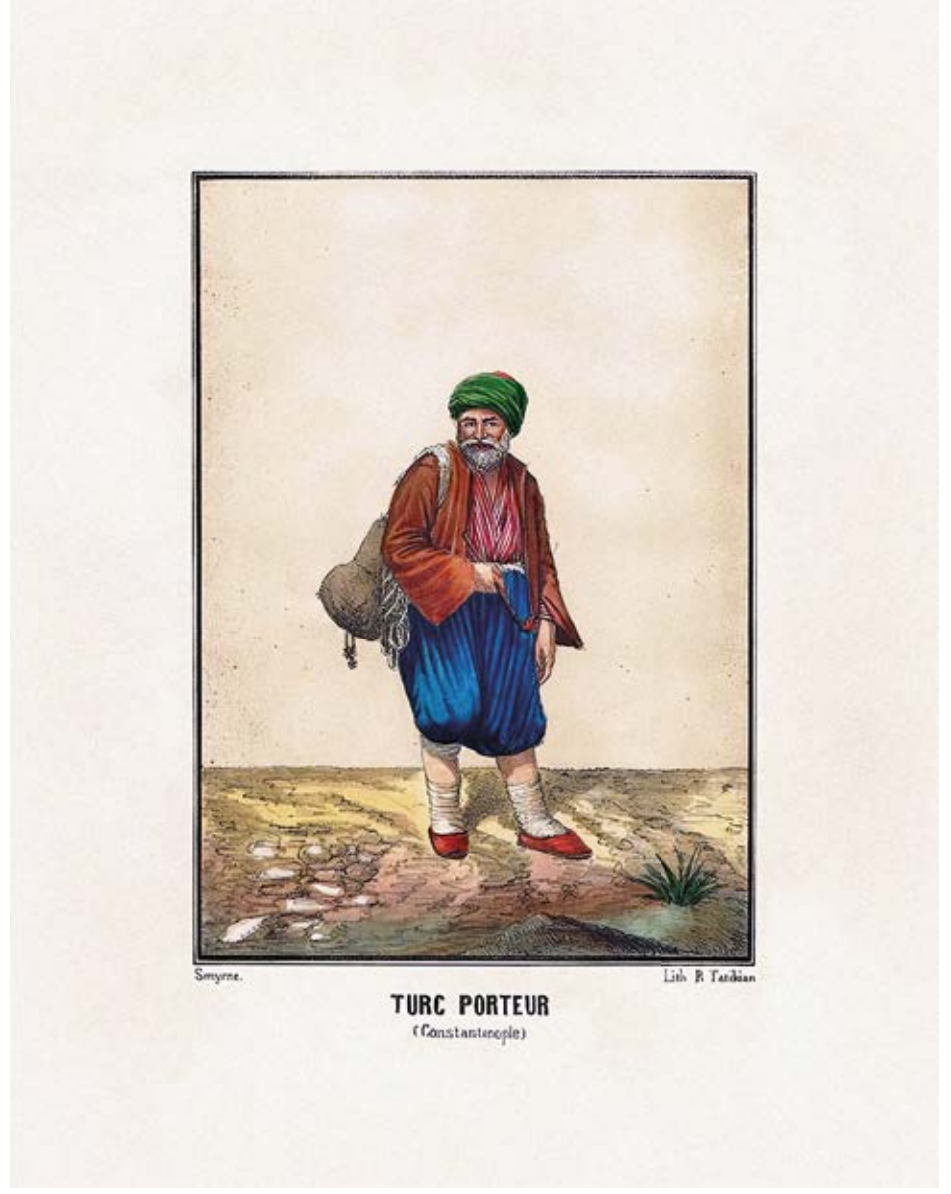
Tatikyan'ın çizimleri yalın bir stile sahip olmasına karşın yöresel detaylar içerdiği için en başta muhteiyatından ötürü dikkat çekicidir. Çizimlerdeki kompozisyon durağan olmasına rağmen renklendirilmiş olmaları nedeniyle, resimler canlı bir albeniye sahiptir (**Görsel 85, 88**). Tatikyan gerçek hayatta

Tatikyan benefited from the photographs of street vendors and women by James Robertson (1813-1888), one of the pioneers of photography in the Ottoman Empire.⁴² When comparing Robertson's photographs and Tatikian's works, Öztuncay's detection was confirmed. It is observed that Tatikian, in his "Constantinople" phrased lithographs, made use of and sometimes illustrated exact the same of the photographs (**Görsel 79-80, 81 / 82-83, 84**). Considering that Robertson's aforementioned photographs are dated 1856, the date range of Tatikian's lithographs can be expanded until 1860s.

Although Tatikian's drawings have a simple style, they are remarkable primarily because of their content, as it contains local details. Despite the composition on drawings are stationary, because they're colored, the pictures are alluring (**Image 85, 88**). Tatikian chose the characters from real life as

⁴² Öztuncay, Bahattin; "Dersaadet'in Fotoğrafçıları 19. Yüzyıl İstanbul'unda Fotoğraf: Öncüler, Stüdyolar, Sanatçılar", İstanbul, Aygaz, 2006, s. 143.

⁴² Öztuncay, Bahattin; "The Photographers of Constantinople: Pioneers, Studios and Artists From 19th century İstanbul", İstanbul, Aygaz, 2006, p. 143.

Görsel 82-83, 84: Sol sütunda Robertson'ın İstanbul'da çektiği hamal fotoğrafının renklendirilmiş halleri, 1856 (Artnet Müzayede arşivi), sağ sütunda ise Tatikyan'ın fotoğraftan hareketle çizip bastığı ve elle renklendirdiği edisyon, 1860~ (İstanbul Müzayede arşivi).

Image 82-83, 84: In the left column, colorized versions of the porter photo Robertson took in İstanbul, 1856 (Artnet Auction archive), in the right column, the edition that Tatikian drew, printed and colored by hand, based on the photograph, 1860~ (İstanbul Auction archive)

karşılığı olan tipleri kendisine konu olarak seçmiş, padişahın sokak satıcısına kadar geniş bir yelpazede çalışmıştır. Padişah portrelerinde doğal olarak belirli kalıpların dışına çıkmamış, mesafeli bir sayfa düzeni içerisinde ve net çizgiler ile hükümdarları resmetme yoluna gitmiştir. Bu çizimler dışında kalan, farklı dini cemaatlere ait çizimlerinde sokakta, pazarda, evde ya da ibadethanelerde karşılaşılabilecek kimseleri sade çizgiler ile kimliği olan karakterler olarak resmetmiştir. Tatikyan'ın eserlerinin değeri, resmettiği anonim figürlerde yereli temsil etmesinden gelmektedir. İzleyici elinde tuttuğu taşbaskıda resmedilen yerel tipteninin gerçekte de yaşadığını hissetmekte ve zihninde kolaylıkla canlandırabilmektedir.

Tatikyan'ın taşbaskılarında uzun metin kullanılmaması, toplam etkinin görsel okuryazarlık üzerinden kurgulanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Taşbaskı resimlemelerdeki görsel anlatı bir evrensel dil olarak her ülkeden, her milletten, her dilden izleyenle rahatlıkla iletişim kurulabilmesini sağlamaktadır. ●

his topic and worked on an expanded scale from sultans to street sellers. Naturally, he did not go out of certain patterns in his portraits of the sultan, and he chose to paint the rulers in a distant page layout and with clear lines. Except from these portraits, in his drawings about various religious communities, he drew people that might have been encountered in the bazaar, at home or in temples, in simple lines and as characters who have identities. The value of Tatikian's works comes from the fact that they represent the local in anonymous figures. The viewer feels that the local figure depicted in the lithograph he holds actually live and can easily visualize it in his mind.

The fact that Tatikian's lithographs didn't use long texts was due to the fact that the effect in the illustrations was built on visual literacy. The visual narrative in the lithographic illustrations as an International language, enable to communicate easily with the viewer from every country, nation and language. ●

Görsel 85, 86, 87, 88: 19. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı'nın en önemli fotoğrafçılarından biri olan Pascal Sébah'ın (1823–1886) çektiği “zeybek” fotoğrafları (1860–1880~, Fostinum arşivi) ve Tatikyan'ın çizip bastığı taşbaskı zeybekler, 1860~ (Aspire Müzayede arşivi).

Image 85, 86, 87, 88: In the second half of the 19th century, one of the most important photographers of the Ottoman Empire “zeybek” photographs (1860–1880~, Fostinum archive) taken by Pascal Sébah (1823–1886). Drawn and printed by Tatikian lithographed zeybeks, 1860~ (Aspire Auctions archive).

Görsel 89, 90: Osmanlı ülkesinde matbaacılık yapan Ermeni bir ailenin sahtiyan önlükleri ile 1900 yılı civarında çektiirdiği fotoğraf.

Temsili olarak Boğos, Bedros, Karabet ve Mıgırdıç Tatikyan (Ömer Durmaz cam negatif koleksiyonu).

Bedros Tatikyan'ın Tatikyan Matbaasının logosu olarak 1880'lerde kullandığı, çevresi meşe ağacının dalları ile sarılı TB inisiyali.

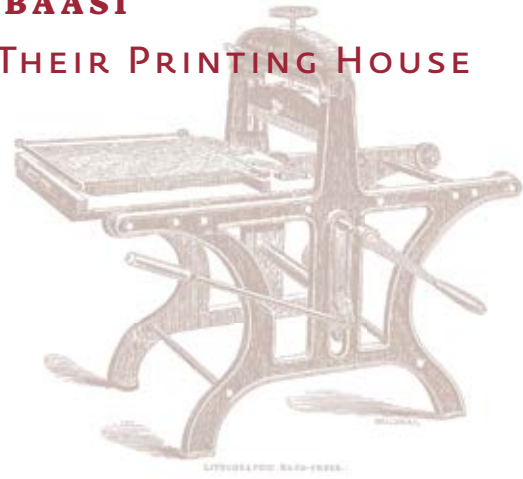
Image 89, 90: In around 1900, a photo taken with the sahtiyan aprons of an Armenian family working in the printing house in the Ottoman country.

Representatively Bogos, Bedros, Garabed and Migirdich Tatikian (Ömer Durmaz glass negative collection).

The initiate Bedros Tatikian's Tatikyan Printing House used as a logo in the 1880s, surrounded by the branches of the oak tree.

2. İZMİRLİ TATIKYAN AİLESİ VE MATBAASI

THE TATIKIAN FAMILY FROM İZMİR & THEIR PRINTING HOUSE

Tatikyan Matbaası, 1839 yılındaki “Tanzimat Fermanı” ile hızlanan, Osmanlı’daki Batılılaşma hareketi içerisinde 1840’lara doğru ressam Boğos Tatikyan tarafından kurulmuş ve ardından kardeşi Bedros tarafından işletilmiştir. Bedros farklı dillerde yayın yapabilmek için matbaanın donanımını artırmıştır. Bedros’un 1883 yılında⁴³ vefatı üzerine matbaayı iki yeğen devralmış ve 1922 yılına kadar aynı hizmet anlayışı nesilden nesile sürmüştür.⁴⁴ Yeğen Karabet⁴⁵ Tatikyan’ın da “Tatikian Smyrne” imzasını kullanmış olması, Tatikyan Ailesinin bir gelenek oluşturabildiğini göstermektedir. Hovannisyan’a göre de “Tatigyan Matbaası 1840’larda uzun ömürlülüğü ve yayın kapasitesiyle dikkate değerdir. Avrupa ve Doğu dillerinde kitaplar, süreli yayınlar, reklamlar ve benzeri şeyler basmıştır.”⁴⁶

1800’lü yılların ortasına doğru İzmir’de varlık gösteren matbaaların üretimleri incelendiğinde Tatikyan Matbaasının iki temel nedenden ötürü öne çıktığı görülmektedir: İlki, Tanzimat’ın da etkisi ile kurucularının Batı’ya dönük yüzleri sayesinde yenilikleri ve ihtiyacı takip edebilmeleriyle açıklanabilir. Avrupalı gezginler için taşbaskı resimlemeler basan Tatikyan Matbaasının bilinirliği Osmanlı ülkesinin sınırlarını aşmıştır. İkinci ise matbaada farklı dillerde baskı yapılabilmesidir. İzmir’de konuşulan farklı dillere yönelik baskı hizmeti veren Tatikyan Matbaası, dönemin harf baskı teknikleri düşünüldüğünde çeşitli abecelerde baskı yapmanın zorluklarını aşarak dikkat çeken bir yayıncılık yapmıştır. Bu başarıda entelektüel altyapıları, iletişim becerileri ve teknik yeterlilikleri belirleyici olmuştur. Dolayısıyla ticaret hayatında ismi bilinen ve ardıllarına mesleki açıdan ilham veren bir matbaa olmuştur. Matbaanın bu başarısını, dönemin yayınlarından ve belgelerinden izlemek mümkündür.

Özellikle Ermeni matbaaları içerisinde son teknikleri en iyi şekilde kullanan ve cemaatler arası temaslara açık bir anlayışla işlerini yürüten Tatikyan Ailesi, İzmir’de kullanılan her dilde yayınlar basarak kentte sıra dışı bir rol üstlenmiştir. Öte

Tatikyan Printing House, within the Ottoman westernization movement accelerating with the “Nobel Edict of Reorganization (Tanzimat)” of 1839, was founded by the painter Bogos Tatikyan towards the 1840s and then run by his brother Bedros. Bedros improved the hardware of printing house to be able to publish in different languages. Following the death of Bedros in 1883⁴³, two nephews took over the printing house and until 1922, they maintained the same service concept.⁴⁴ It is an important sign that the legend of “Tatikian Smyrne”, signed by his nephew Garabed⁴⁵ Tatikian in recent prints, had been passed down from generation to generation, and in this respect, the Tatikian family had established a tradition. According to Hovannisian, “The Tatikian Printing House had a longevity in the 1840s and its publication capacity is notable. It has printed books, periodicals, advertisements, and the like in European and Eastern languages.”⁴⁶

When the productions of the printing houses that existed in İzmir towards the mid 1800s are examined, it is seen that the Tatikian Printing House stands out for two main reasons: First, it can be explained with the fact that, with the influence of Tanzimat Period, its founders were able to follow innovations and demand due to their West-facing faces. The recognition of Tatikian Printing House that printed lithographs for European travelers, went beyond the borders of Ottoman Land. The second is printing in different languages. Tatikian Printing House, which provides printing services in different languages spoken in İzmir, has become a remarkable publishing by overcoming the difficulties of printing in various alphabets considering the letter printing techniques of the period. In this accomplishment, their intellectual background, communication skills and technical competence became decisive. Therefore, it became a printing house whose name is known in business life and which inspired its successors professionally. It is possible to follow this success of printing house from the publications and documents of the period.

The Tatikian Family, who used the recent techniques in the best way especially among the Armenian printing houses and carried out their business with an understanding open to communication between communities, assumed an extraordinary role in the city by printing

⁴³ Pamukciyan, Kevork; a.g.e., s. 316.

⁴⁴ Teotig, “Baskı ve Harf Ermeni Matbaacılık Tarihi”, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 176.

⁴⁵ “C. Tatikyan”: Karabet’in C ile yazıldığı düşünülmektedir. Karabet’in Garabet olarak yazıldığı da görülmüştür.

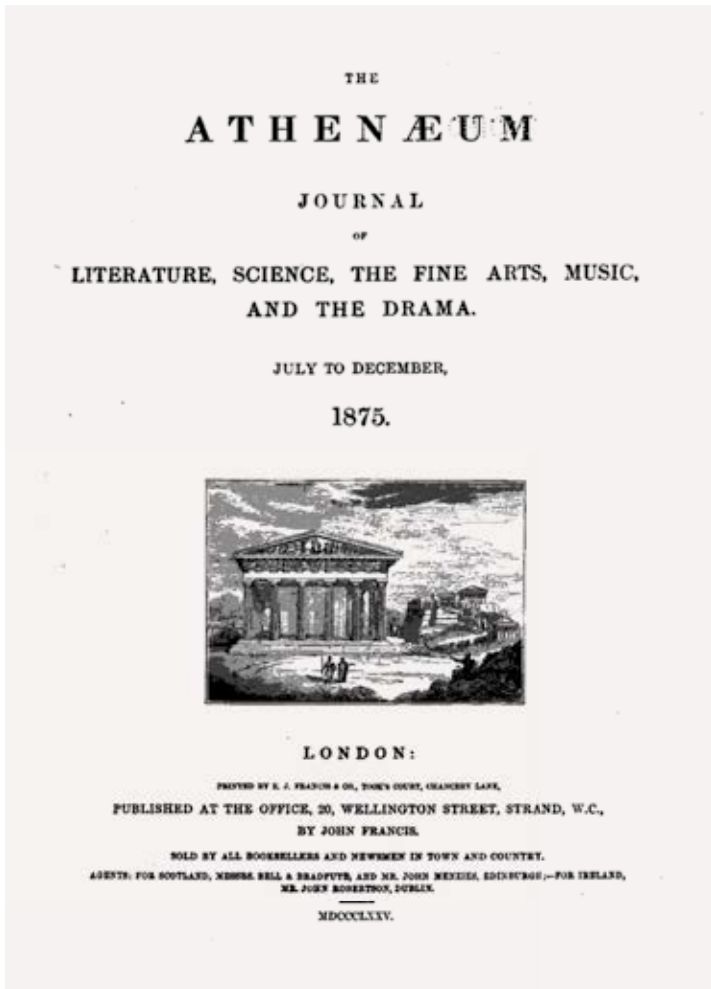
⁴⁶ Hovannisian, Richard G.; a.g.e., s. 90.

⁴³ Pamukciyan, Kevork; ibid, p. 316.

⁴⁴ Teotig, “Baskı ve Harf Ermeni Matbaacılık Tarihi”, Birzamanlar Publications, İstanbul, 2013, p. 176.

⁴⁵ “C. Tatikyan”: It is thought that Garabed is written with letter C. It is also observed that Garabed was also written as Karabet.

⁴⁶ Hovannisian, Richard G.; ibid, p. 90.

Görsel 91, 92: The Athenæum A Journal of Literature, Science, the Fine Arts, Music, and the Drama, J. Francis, Londra, 1875 (books.google.com).

Image 91, 92: The Athenæum A Journal of Literature, Science, the Fine Arts, Music, and the Drama, 2. Francis, London, 1875 (books.google.com).

yandan Ermeni Matbaacılığı Veritabanı'nda⁴⁷ Tatikyan Matbaası için şöyle yazılmıştır: “Manevi, ahlaki, milliyetçi hırslardan yoksundu, daha ticari ya da kâr yönelimliydi ve yabancı dillerde kitap yayımlamaya odaklanmıştı.”⁴⁸ Oysa farklı cemaatlerden oluşan Osmanlı toplumunda, Tatikyan Ailesinin mesleklerini daha farklı bir hevesle sürdürdüğü açıktır. Tatikyanların bu tutumu, dönemin kaynaklarından doğrulanabilmektedir. Örneğin, *The Athenæum* isimli süreli yayının 1875 yılına ait yıllığı incelendiğinde, farklı cemaatlere hizmet vermekten çekinmeyen Tatikyan Matbaasının bu cemaatler arasında bir kültür köprüsü kurduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu yayında, B. Tatikyan'ın Fransızca-Rumca cep sözlüğüne sahip olduğu, tıpkı Ladino ile kendi yazışma dillerini koruyan şehirdeki Yahudiler için bastığı *Livro de Moral* kitabı gibi, Rumlar için de çeviri yapıp kitap basmasının faydalı olacağı belirtilmiştir.⁴⁹ Tatikyan Matbaasının kapılarının herkese

⁴⁷ Ermenistan Ulusal Kütüphanesi sitesinde 2013'ten beri “Ermeni Matbaası” elektronik veritabanı üzerinde çalıştığını belirtmektedir. Veritabanı, Ermenistan'da ve dünyanın farklı yerlerinde Ermenice kitapları ve dergileri yayımlayan matbaalar ve yayınevleri hakkında bilgiler içermektedir.

⁴⁸ Anonim, “Boğos Tatikyan”, Ermeni Matbaacılığı Veritabanı, 2011, <http://greenstone.flib.sci.am/gsd/cgi-bin/library.cgi?e=d-01000-00---off-opublishe--00-1----0-10-0---0---odirect-10---4-----0-11-en-50---20-about---00-3-1-00-0-4--0---0-0-11-10-outfZz-8-00a-a-d&c=publish&cl=CL1&d=HASH01199f00bb0c3f02da1ad323> (Erişim tarihi 13 Mayıs 2020).

⁴⁹ Anonim, “The Athenæum Journal of Literature, Science, the Fine Arts, Music, and the Drama”, Londra, John Francis, 9 Ekim 1875, Cilt 2, Sayı 2502, s. 477.

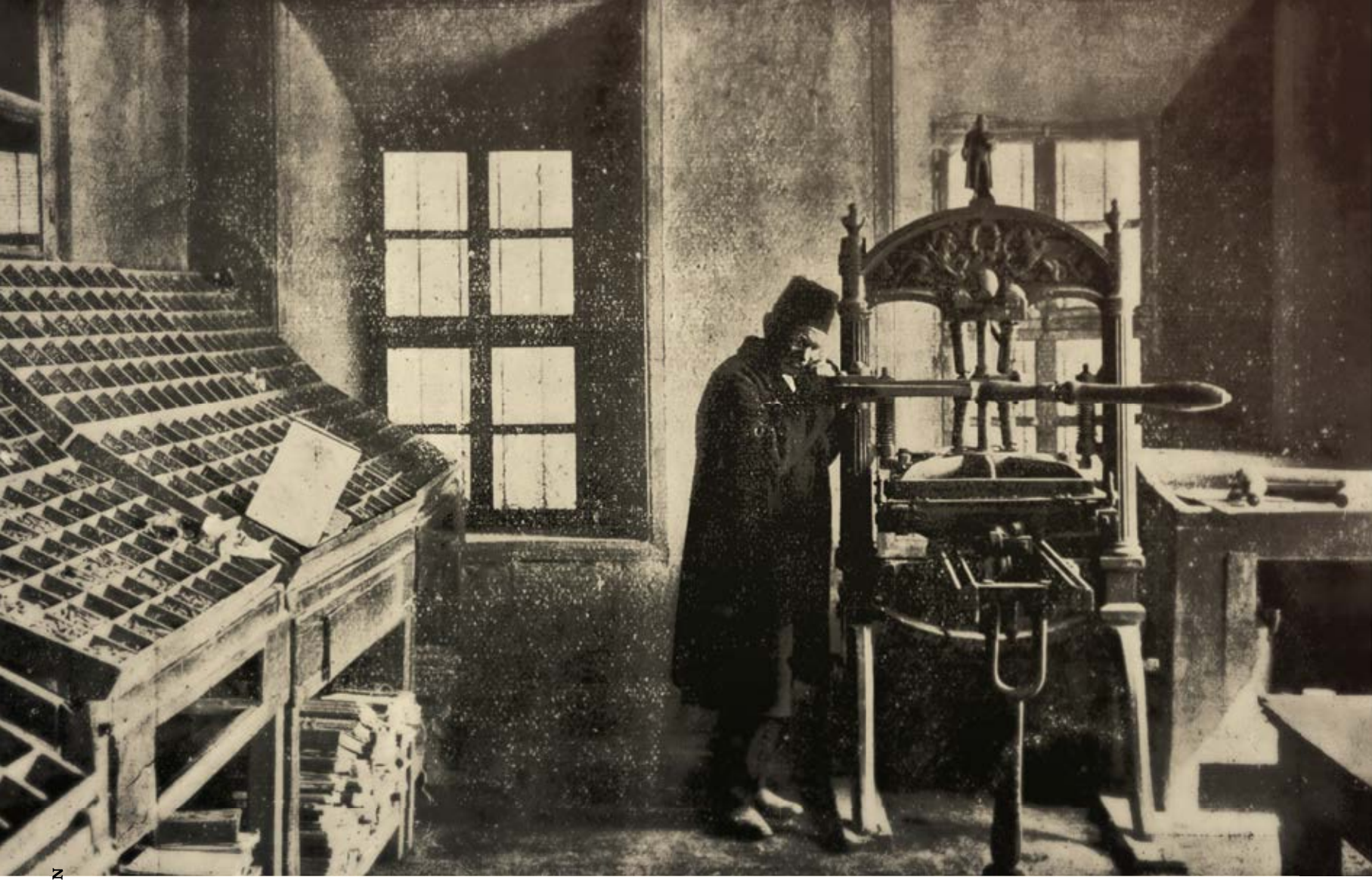

publications in every language were spoken in izmir. On the other hand, in the database of Armenian printery⁴⁷, it was written about Tatikian Family like that: “It lacked spiritual, moral and nationalistic ambitions, was mostly commercial or profit-oriented, and had focused on publishing books in foreign languages.”⁴⁸ It is apparent that Tatikian Family pursued their profession with enthusiasm of a different kind in the Ottoman Society consisted of various communities. Their attitude can be confirmed from the sources of the period. When it is examined the 1875 yearbook of a periodical publication called *The Athenæum*, it is seen that Tatikian Family, who didn't hesitate on rendering service to various communities built a cultural bridge among these communities. In the publication in question, it was stated that B. Tatikian had a pocket dictionary of French-Greek, and just like the book of *Livro de Moral*, which he published for the Jews who preserve their own correspondence language with Ladino in the city, it would be beneficial to translate and publish a book for Greeks also.⁴⁹ It can also be confirmed

⁴⁷ The National Library of Armenia states on its website that since 2013 it has been working on the creation of the “Armenian Printing House” electronic database. The database contains information about printing houses and publishing houses that publish books and magazines in Armenian in Armenia and around the world.

⁴⁸ Anonymous, “Bogoss Tatikian”, Armenian Printing Database, 2011, <http://greenstone.flib.sci.am/gsd/cgi-bin/library.cgi?e=d-01000-00---off-opublishe--00-1----0-10-0---0---odirect-10---4-----0-11-en-50---20-about---00-3-1-00-0-4--0---0-0-11-10-outfZz-8-00a-a-d&c=publish&cl=CL1&d=HASH01199f00bb0c3f02da1ad323> (Date of Access, May 13th, 2020).

⁴⁹ Anonymous, “The Athenæum Journal of Literature, Science, the Fine Arts, Music, and the Drama”, Londra, John Francis, October 9th, 1875, Volume 2, Issue 2502, p. 477.

Görsel 98: 1900 başlarında Osmanlı'da bir Ermeni matbaası: Ardziv Vaspuragani (Vasburagan Kartalı) Matbaası (Huşamadyan arşivi).

Image 98: An Armenian printing house in the Ottoman Empire in the early 1900s: Ardziv Vaspuragani (Vasburagan Eagle) Printing House (Houshamadyan archive).

açık olduğu dönemin tanığı Nail Moralı'nın notlarından da doğrulanabilmektedir: **"Matbaacılık: Bizde pek zayıftı. Rumların iyi matbaaları vardı. Ermeni Tatikyan Matbaasına biz Türkler pek alışık idik. İhtiyar Tatikyan'ı sever, onu sık sık ziyaret ederdim."**⁵⁰ Dolayısıyla Tatikyan Matbaasının yaşadıkları coğrafyanın taleplerini anlayıp kendilerini editöryal ve teknik olarak geliştirerek çeşitli dillerde baskı yapabilmesini, profesyonel matbaacılık anlayışlarının bir gereği olarak açıklamak hakbilirlik olacaktır.

Tatikyan Matbaasının hizmet verdiği süre aralığını belirlemek ve işleyişi hakkında bilgi edinmek için matbaanın ya da müelliflerinin adının geçtiği belgeler kronolojik olarak incelenerek üç tür belge takibi yapılmıştır: Araştırmanın seyri için matbaada basılanların baskı tarihine dayanarak sıralanması (Tablo 1: Sayfa 84, 85, 86); dönemin ticaret yıllıkları gibi matbaanın adının geçtiği ikincil kaynakların ardışık olarak incelenmesi ve son olarak ilgili isimlerin geçtiği resmi evrak türü efemera belgelerinin tespiti bir zaman cetvelinden söz etmeyi mümkün hale getirmiştir.⁵¹

Tatikyan Matbaası hizmet süresince iki büyük yangın felaketiyle yüzleşmiştir. Bunlardan ilki 1845'te yaşanmış,

from the notes of Nail Moralı, who witnessed the period when the doors of the Tatikian Printing House were open to everyone: **"Printing: It was very weak for us. Rums had decent printing houses. We Turks were very accustomed to the Armenian Tatikian Printing House. I liked old Tatikian, and used to visit him often."**⁵⁰ Therefore, it would be fair to explain the Tatikian Printing House's ability to understand the demands of the geography they lived in and to improve themselves editorially and technically, to print in various languages, as a professional printing approach.

In order to determine the time interval the Tatikian Printing House rendered service and to obtain information about its operation, the documents in which the names of the printery or its authors are mentioned were examined chronologically and three types of documents were followed: Sorting the prints in printing house based on the printing date (Table 1: Pages 84, 85, 86), the successive examination of secondary sources, such as the trade yearbooks of the period, in which the name of the printing house is mentioned, and lastly, the detection of official documents with the relevant names made it possible to talk about a timetable.⁵¹

Tatikian Printing House faced with two major fire disasters during their service life. The first one of these occurred in 1845, it cut a

⁵⁰ Moralı, Nail; "Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları", (Haz: Erkan Serçe), İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002, s. 92.

⁵¹ Daşçı, Semra; a.g.e., s. 540.

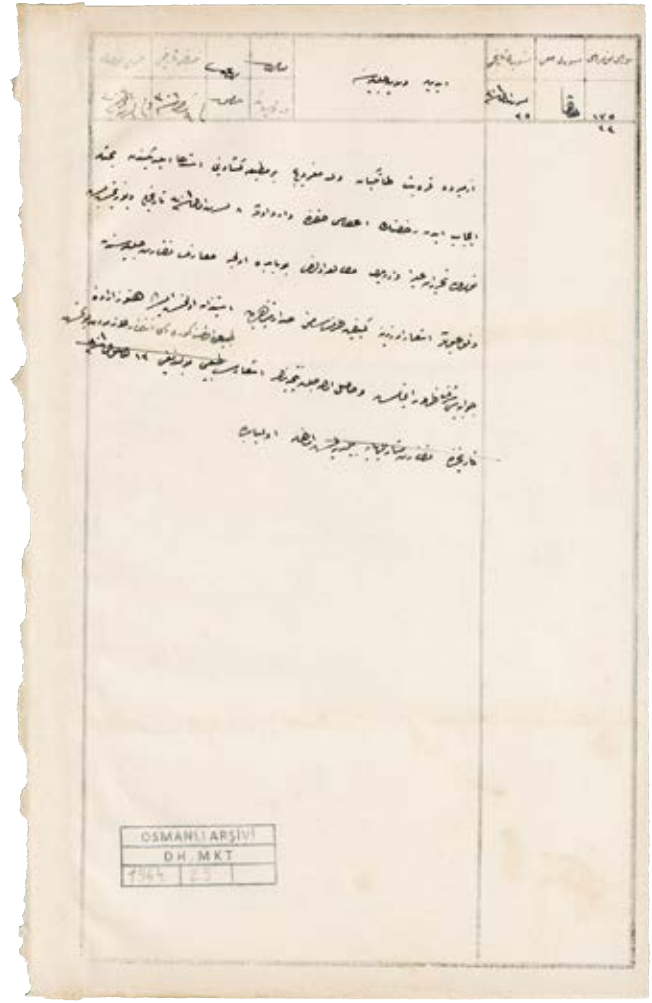
⁵⁰ Moralı, Nail; "Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları", (prep: Erkan Serçe), İzmir, İzmir Municipality Culture Publication, 2002, p. 92.

⁵¹ Daşçı, Semra; ibid, p. 540.

Görsel 99: “İzmir’de Tatikyan Matbaasından ruhsat almak üzere gönderilen kitaplara izin verildiği (...)” 27 Şubat 1882 (BOA MF.MKT.00074.00108.001).

Image 99: “Books sent to get a license from the Tatikian Printing House in İzmir are allowed (...)”, February 27th, 1882 (BOA MF.MKT.00074.00108.001).

Görsel 100: “İzmir’de bir matbaa açmak isteyen Karabet Tatikyan veled-i Mıgırdıç hakkında (...)” 13 Kasım 1888 (BOA DH.MKT.01564.00025.001).

Image 100: “About Garabed Tatikian, son of Migirdich, who wants to open a printing house in İzmir (...)”, November 13th, 1888 (BOA DH.MKT.01564.00025.001).

Ermeni cemaatine ağır bir darbe indirmiş, Ermeni bölgesindeki birçok ev, hayır kurumu ve eğitim kurumu yangından zarar görmüştür. Tatikyan Matbaası bu ilk yangından sonra faaliyetlerine devam edebilmiştir.

TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde yer alan iki belge Tatikyan Matbaasının devlet yazışmalarını konu etmektedir: 27 Şubat 1882 tarihli belgede “İzmir’de Tatikyan Matbaasından ruhsat almak üzere gönderilen kitaplara izin verildiği ancak adap ve diyanete ait kitaplar için tekrar izin alınması gerektiği” açıklaması yazılıdır⁵² (**Görsel 99**). 13 Kasım 1888 tarihli belgede ise “İzmir’de bir matbaa açmak isteyen Karabet Tatikyan veled-i Mıgırdıç hakkında Sadâret’ten [Osmanlı merkezî idaresinde sadrazamlık makamı] gelecek cevabın beklenmesi” gerektiği ifade edilmiştir⁵³ (**Görsel 100**). Bu belge sayesinde Boğos ve Bedros’tan sonra, matbaanın Tatikyan Ailesinden Karabet’in oğlu Mıgırdıç tarafından sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Böylelikle 1840–1888 yılları arasında yaşayan Tatikyan Ailesine mensup en az dört kişinin adından söz etmek mümkün hale gelmiştir. Öte yandan 1888 yılına ait belgenin matbaa açmak hakkında oluşu, 1883 yılında

wide strike to the Armenian community and a lot of houses, charitable foundations and educational establishments were damaged by that disaster. Tatikian Printing House was able to continue its activities after that first fire disaster happened.

Two documents in the Ottoman Archives of the Presidency of State Archives refer to the state correspondence of the Tatikian Printing House: It was written in the document dated February 27th, 1882; that “Books sent to get a license from Tatikian Printing House in İzmir were allowed, however, permission should have been obtained again for books on custom and religion.”⁵² (**Image 99**). And according to the document dated November 13th, 1888, it was stated that “about Garabed Tatikian, Migirdich’s son, who wanted to open a printing house in İzmir, to wait for the answer that answer was going to be recieved from Sadâret [the office of grand vizier in Ottoman Central Administration]”⁵³ (**Image 100**). Under the favour of this document, it can be understood that after Bogos and Bedros, the printing house continued its activities by Garabed, son of Migirdich. Thus, it is possible to mention at least four members of Tatikian Family lived between the years 1840 and 1888. On the other hand, the fact that the document dated 1888 is about opening a printing house

⁵² TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), MF.MKT. Yer bilgisi: 74–108, 08.4.1299 / 27.02.1882.

⁵³ TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. Yer bilgisi: 1564–25, 09.3.1306 / 13.11.1888.

⁵² Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of State Archives, Ottoman Archive (BOA), MF.MKT. Catalog info: 74–108, 08.4.1299 / 27.02.1882.

⁵³ Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of State Archives, Ottoman Archive (BOA), DH.MKT. Catalog info: 1564–25, 09.3.1306 / 13.11.1888.

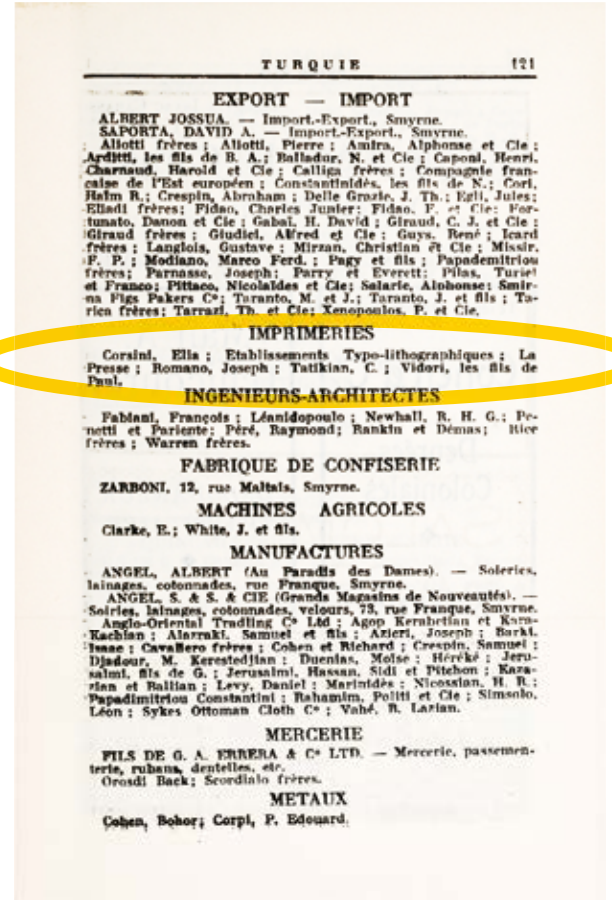
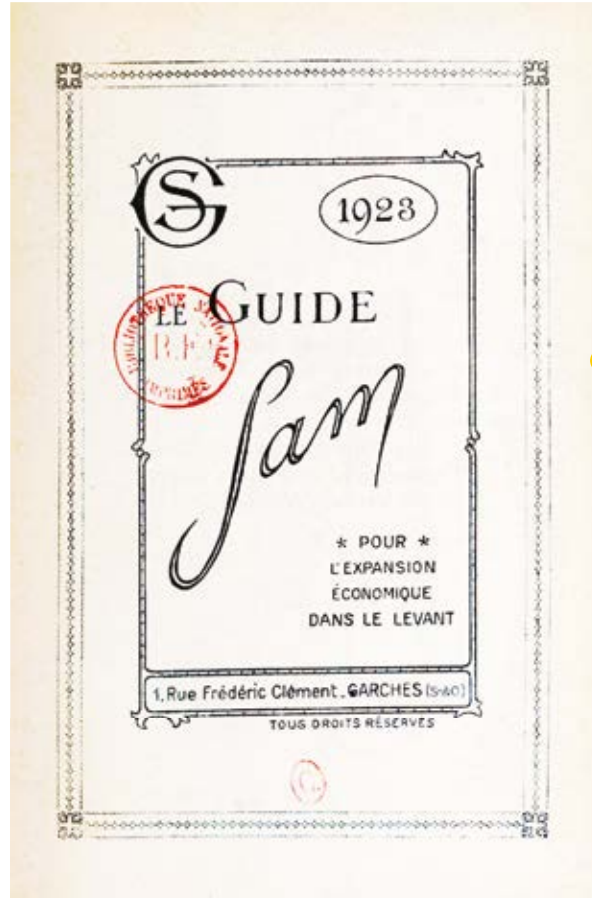
Görsel 101: Temsili matbaa çalışanları. 20. yüzyılın ilk çeyreği (Ömer Durmaz koleksiyonu).

Image 101: Representative printing house workers, first quarter of the 20th century (Ömer Durmaz collection).

Görsel 102, 103:

Le Guide Sam
pour l'expansion
Économique
Française dans
le Levant, 1923
(gallica.bnf.fr).
Image 102, 103:
Le Guide Sam
pour l'expansion
Économique Française
dans le Levant, 1923
(gallica.bnf.fr).

vefat ettiği bilinen Bedros'tan sonra Tatikyan Matbaasının bir süre hizmetine ara verdiğini, daha sonra Karabet gibi akrabalar sayesinde yeniden açıldığını düşündürmektedir. Tatikyan Ailesinin adlarını yirminci yüzyıla taşıyabildikleri, 1913-1915 yılı istatistiklerinde İzmir'de bulunan sekiz matbaacıdan biri olarak listelenmiş olmalarından anlaşılmaktadır.⁵⁴

Kurtuluş Savaşıyla İzmir'in kurtarılışı ve ardından Cumhuriyetin kuruluşunu takiben hayata geçirilen ulus-devletleşme amacına yönelik uygulamalarla şehrin kozmopolit yapısı giderek değişmiştir. Bundan ötürü, Tatikyan Matbaası yerli salnamelerde en son 1922 yılına kadar izlenebilmektedir. Diğer yandan, **Le Guide Sam pour l'expansion Économique Française dans le Levant** adlı Fransızca ticaret rehberinin 1923 tarihli sayısında Elia Corsini, Joseph Romano, Paul Vidori isimindeki İzmirli matbaacı ve basımcılar ile beraber Tatikyan Matbaasının son temsilcisi "C. Tatikian"ın ismi de mevcuttur (Görsel 102, 103). Matbaanın bulunduğu bölgenin 1922 yılında yandığı düşünülürse, 1923 yılına ait rehberin bir önceki yıl hazırlandığı anlaşılmaktadır.⁵⁵ ●

gives the impression that after Bedros who is known to had died in 1883, Tatikian Printing House took a break to their service for a while, and then reopened thanks to relatives such as Garabed. The Tatikian Family were able to carry their name to twentieth century can be understood with the fact that they were listed as one of the eight printers in İzmir in statics of the years 1913 and 1915.⁵⁴

The cosmopolitan structure of the city was gradually changed with the implementations for the purpose of nation-stateization, which had been implemented following the salvation of İzmir with the Independence War and the establishment of the Republic. Due to that, Tatikian Printing House could have been followed in local yearbooks until at last 1922. On the other hand, in 1923 issue of a trade guide in French, **Le Guide Sam pour l'expansion Économique Française dans le Levant** included "C. Tatikian" the name of the last representative of Tatikian Printing House, together with other printers and publishers from İzmir, Elia Corsini, Joseph Romano and Paul Vidori (Görsel 102, 103). Considering that the territory where the printing house was located, burned down in 1922, it is understood that the guide for 1923 was prepared the previous year.⁵⁵ ●

⁵⁴ Serçe, Erkan; a.g.e., s. 37.

⁵⁵ "Armenian Immigration Project"te (<http://markarslan.org/ArmenianImmigrants/>), Aydın Vilayetinden 1923 yılında Tatikyan soyadıyla ayrılan bir tek kişi tespit edilmiştir: "Tadikian [Toutigian], Evantea". Ancak doğum yeri Manisa-Akhisar'dır. Boğos Tatikyan'ın "Akhisarlı Kadın" adlı bir baskısı olmasına karşın iki buluntu bilgi ilişkilendirilememiştir. Birçok farklı bölgede, örneğin 1910'da Trabzon'da, 1919'da İzmir'de çıkan "Modzag (Sivrisinek)" haftalık resimli mizah dergisinin editörü Dırtad (Vartkes) Tatikyan'dır; ancak Tatikyan matbaasıyla bir bağ kurulamamıştır.

⁵⁴ Serçe, Erkan; ibid, p. 37.

⁵⁵ In the "Armenian Immigration Project" (<http://markarslan.org/ArmenianImmigrants/>), the only person who left Aydın Province in 1923 with the surname Tatikian was identified: "Tadikian [Toutigian], Evantea". However, Manisa-Akhisar was given as the place of birth of him. Although Boğos Tatikyan has a painting called "The Woman from Akhisar", it is not possible to relate the two finds. In many different regions, for example, the editor of the weekly illustrated humor magazine "Modzag (Mosquito)" was Dırtad (Vartkes) Tatikian; however, a connection could not be established with the Tatikian printing house.

Görsel 104: Lamec Saad'ın müellifi olduğu 1876 tarihli haritada yeni inşa edilen rıhtımıyla İzmir.
Haritacı: J. C. Hinrichs (Chicago Üniversitesi harita koleksiyonu, G7434.19 1876.S33).

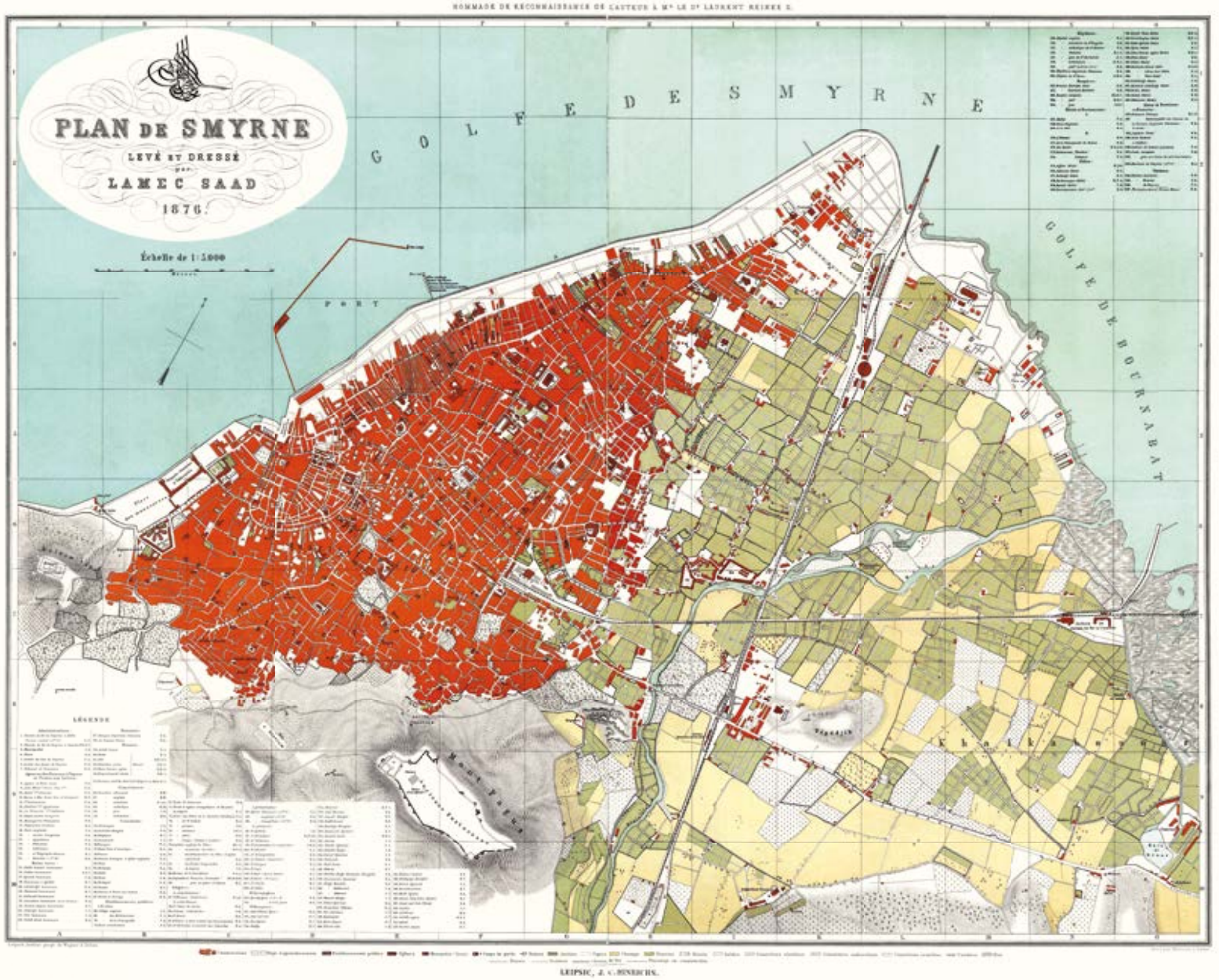
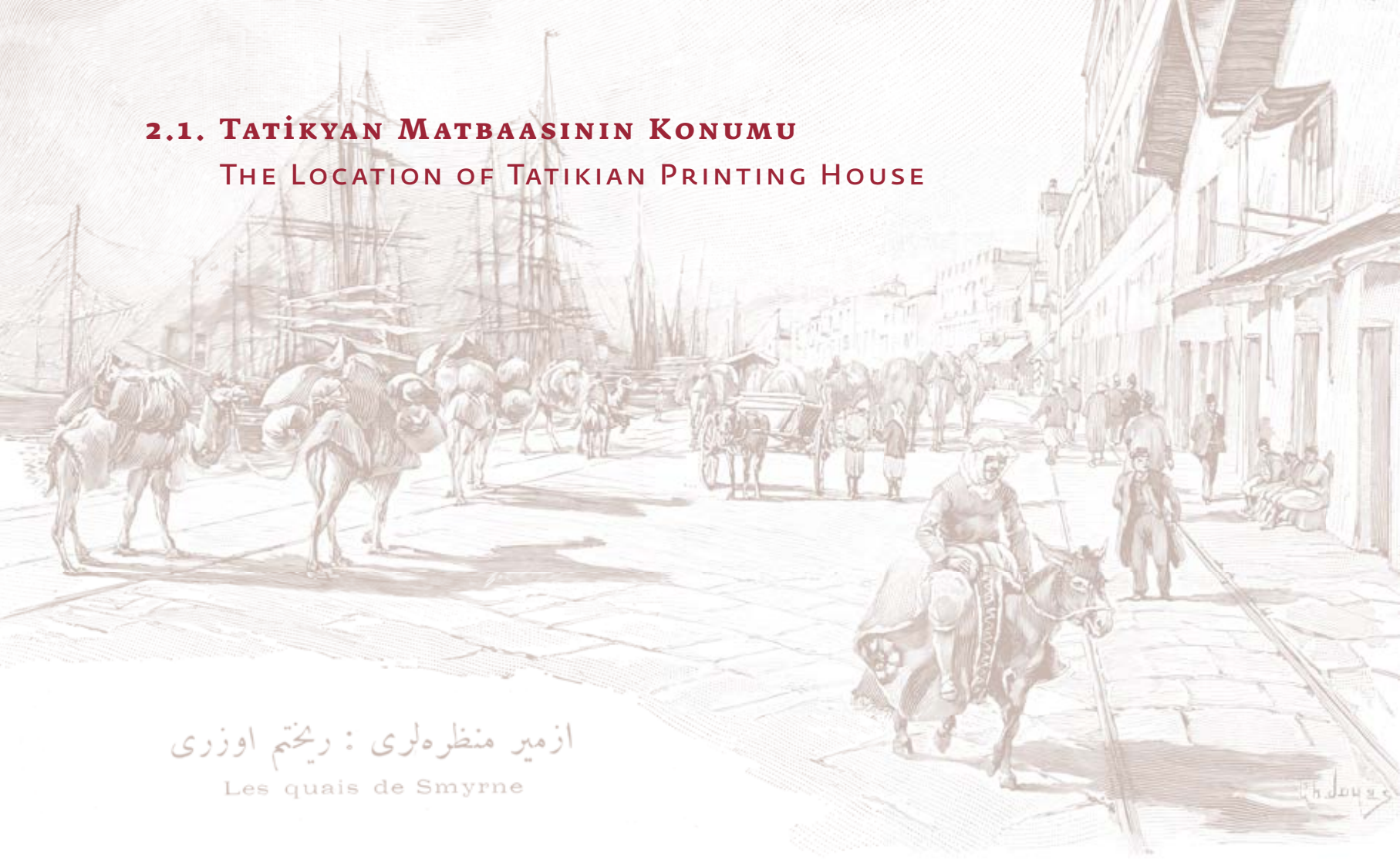

Image 104: Izmir with its newly built dock on the map dated 1876, authored by Lamec Saad.
Cartographer: J. C. Hinrichs (University of Chicago map collection, G7434.19 1876.S33).

2.1. TATIKYAN MATBAASININ KONUMU

THE LOCATION OF TATIKIAN PRINTING HOUSE

ازمير منظره لری : ریختم اوزری
Les quais de Smyrne

Tatikyan Matbaası, Osmanlı İzmir’inde on dokuzuncu yüzyılın ortasından yirminci yüzyılın başına kadar varlık gösteren Ferhaneler bölgesinde yer almıştır. Bu yıllarda İzmir’in önemli iş ve ticaret merkezi, tarihi çarşı bölgesiyle birlikte Frenk Mahallesi ve özellikle Frenk Sokağı ile liman çevresi olmuştur (Sayfa 76–77). Bu bölgede en sık görülen mimari yapı tarzı ‘ferhane’ ya da ‘verhane’ olarak adlandırılmıştır. Ferhaneler, tek yüzünde ya da iki tarafında dükkânları olan ve iki sokağı birbirine bağlayan dar yapılardır. Tatikyan Matbaasının, Ferhaneler bölgesinin Ermeni Mahallesi’ne nispeten yakın bir noktada konuşlandığı görülmüştür.

Tatikyan Matbaasının konumu, ilk kez **Etude sur Smyrne** adlı kitabın 1868 yılındaki baskısında tespit edilmiştir. Kitabın künye sayfasında “Imp. B. Tatikian, Rue Franque Passage Hotel d’Europe No: 4&5” yazılıdır. Kitabın baskısını yapan matbaanın bu tarihte Frenk Sokağında, içinde Hotel d’Europe’un da (Avrupa Otel) bulunduğu 4 ve 5 numaralı pasajda olduğu anlaşılmaktadır. 1872 yılında basılan Fransızca-Yunanca sözlüğün iç kapağındaysa matbaanın adresi bu kez “Rue Franque, Passage Ancien Casin Grec, No: 4&5 (Frenk Sokağı, Eski Rum Gazinosu Pasajı No: 4 ve 5)” olarak yazılmıştır. Tatikyan Matbaasının 1868 ve 1872 yılları arasında adres bilgisini verirken bir isim değişikliğine gittiği görülmektedir. Matbaanın günümüzdeki konumunun belirlenebilmesi için bu değişikliğin anlaşılması gerekmektedir.

Ömrü uzun olmayan Avrupa Otelinin – Lamec Saad tarafından hazırlanan 1876 tarihli 1/5000’lik şehir planında – Santa Maria Kilisesi ile günümüzde var olmayan St Coeur de Jesus Kilisesi arasında görünmektedir. Öte yandan, aynı planda Avrupa Otel ve Rum Gazinosu birlikte gösterilmiştir (Görsel 104).

Tatikian Printing House was located in the “Ferhaneler” region of Ottoman İzmir, which existed from the middle of the nineteenth century to the beginning of the twentieth century. In these years, İzmir’s important business and trade center had been the historical bazaar area, Frenk Neighbourhood, and especially the port area with Frenk Street (Pages 76–77). The most common architectural style in this region is called ‘ferhane’ or ‘verhane’. Ferhane’s are narrow constructions that have workplaces either in its one or two frontispaces, and connect two streets to each other. It had been seen that Tatikian Printing House was located in Ferhaneler District, at the point of relatively close to the Armenian Quarter.

The location of the Tatikian Printing House was detected for the first time in the 1868 edition of a book called **Etude sur Smyrne**. “Imp. B. Tatikian, Rue Franque Passage Hotel d’Europe No: 4&5” was written in the copyright page of the book. It is understood that the printing house that made the printing of the book was in the Frenk Street, was in the passage numbered 4 and 5, in which Hotel d’Europe (The Hotel of Europe) was also located in that date. But in the inner corner of the French-Greek dictionary was printed in 1872, this time, the adress was specified as “Rue Franque, Passage Ancien Casin Grec, No: 4&5” (Frenk Street, Old Rum Casino Passage No: 4&5). While giving address information, it is noticed that Tatikian Printing House changed its name between 1868-1872. This change must be understood in order to determine the present location of the printing house.

It is seen that the not-long-lived the Hotel of Europe in the 1/5000 city plan of 1876 prepared by Lamec Saad was located between the Church of Santa Maria and the Church of St Coeur de Jesus, which does not exist today. On the other hand, the Hotel of Europa and the Greek Casino are shown together on the same plan (Image 104).

Görsel 105: Yangın öncesi Frenk Sokağı, İzmir, 1900~ (Ömer Durmaz arşivi).
Image 105: Frank Street before fire, İzmir, 1900~ (Ömer Durmaz archive).

Görsel 107: Yangın öncesi Frenk Sokağı, İzmir, 1900~ (Ömer Durmaz arşivi).
Image 107: Frank Street before fire, İzmir, 1900~ (Ömer Durmaz archive).

Görsel 106: İzmir Frenk Sokağı, 1900~, Rubellin (Sertaç Sezer arşivi).
Image 106: Frank Street, İzmir, 1900~, Rubellin (Sertaç Sezer archive).

Görsel 108: İzmir Frenk Sokağı, 1900~ (Sertaç Sezer arşivi).
Image 108: Frank Street, İzmir, 1900~ (Sertaç Sezer archive).

Görsel 109: İzmir Frenk Sokağı, 1900~, Rubellin (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi).
Image 109: Frenk Street, İzmir, 1900~, Rubellin (Istanbul University Rare Books Library).

İngiliz Charles Edward Goad'ın hazırladığı 1905 yılına ait **Plan d'assurance de Smyrne (İzmir Sigorta Planı)** adlı haritanın 3 nolu paftasının 42 numaraya gösterilen “Verhane Constant” adlı hattında “Imprimerie Tatikian: Photographe” yazılıdır (**Görsel 16 a, b, c; syf 31**). Matbaa 1905 yılında, 1876 Lamec Saad Planı'ndaki Avrupa Otel'i'nin olduğu yerde gösterilmiştir. Öte yandan aynı planda Rum Gazinosu ise Rıhtım'a yakın olarak işaretlenmiştir. Rum Gazinosu, Rıhtım inşa edildikten sonra denize yakın bir konuma taşınmış görünmektedir. Buna bağlı olarak bu tarihten sonra Tatikyan Matbaasının konumu için “Eski Rum Gazinosu” kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle; Tatikyan Matbaasının 1868 ve 1872 yılları arasında adres değiştirmede, fakat adreste isim değişikliği olduğu söylenebilir. Avrupa Otel'i kapanıp ardından Rum Gazinosu da taşınınca 4 ve 5 numaralı bina “Eski Rum Gazinosu Ferhanesi” adıyla anılmaya başlamış görünmektedir.⁵⁶

Tatikyan Matbaasının günümüzdeki yeri, bugün Ticaret Lisesi olarak kullanılan dönemin Fransız Rahipler Okulu ve hizmetini sürdüren Santa Maria Kilisesi nirengi alınarak belirlenmiştir. Buna göre Tatikyan Matbaasının yeri Gaziosmanpaşa Bulvarı ile 1409'uncu sokağın kesiştiği bölgede ve tam bulvarın ortasına denk gelmektedir (**Görsel 110, 111**). Frenk Sokağında yer alan yapının günümüze ulaşmadığı, 1922 yılındaki yangında yok olduğu anlaşılmıştır.⁵⁷ ●

⁵⁶ Durmaz, Ömer; Osmanlı Dönemi İzmir Planları ve Haritaları kitabının yazarı “İlhan Pınar ile e-posta yazışması”, 12-30 Mayıs 2020.

⁵⁷ Durmaz, Ömer; “Yaşar Ürük ile e-posta yazışması”, 12-30 Mayıs 2020.

“Imprimerie Tatikian: Photographe” is written in the line named “Verhane Constant” indicated with number 42 in the sheet numbered 3 of the plan prepared by British Charles Edward Goat named **Plan d'assurance de Smyrne (İzmir assurance plan)** in 1905. (**Image 16 a, b, c; page 31**). In 1905, the printing house was marked to the place where the Hotel of Europe was in the Lamec Saad Plan dated 1876. On the other hand, in the same plan, Rum Casino is marked close to the Rıhtım. It is seen that Rum Casino was replaced to a different location near the sea after the dock had been built. Correspondingly, after this date, it is understood that for the location of Tatikian Printing House, “the Old Rum Casino” had been used instead. From this point of view, it would be proper to say that the address of the Tatikian Printing House wasn't changed between the years 1868 and 1872, however, there was a name change of the address. When the Hotel of Europe was closed down and the Rum Casino was moved, it looks like whereupon the building was mentioned as “the Ferhane of the old Rum Casino”.⁵⁶

The present location of the Tatikian Printing House was determined by triangulating the French Priests' School, which had been used as the Trade High School today, and the Santa Maria Church, which has been rendering its service. Due to this, the location of the Tatikian Printing House coincides with the intersection of Gaziosmanpaşa Boulevard and the street 1409th, and in right the middle of the boulevard (**Image 110, 111**). It is understood that the building placed in Frenk Street wasn't able to reach the present day, it was vanished in the fire disaster in 1922.⁵⁷ ●

⁵⁶ Durmaz, Ömer; “E-mail conversation with İlhan Pınar”, the writer of İzmir City Plans and Maps from the Ottoman Era, May 12-30th, 2020.

⁵⁷ Durmaz, Ömer; “E-mail conversation with Yaşar Ürük”, May 12-30th, 2020.

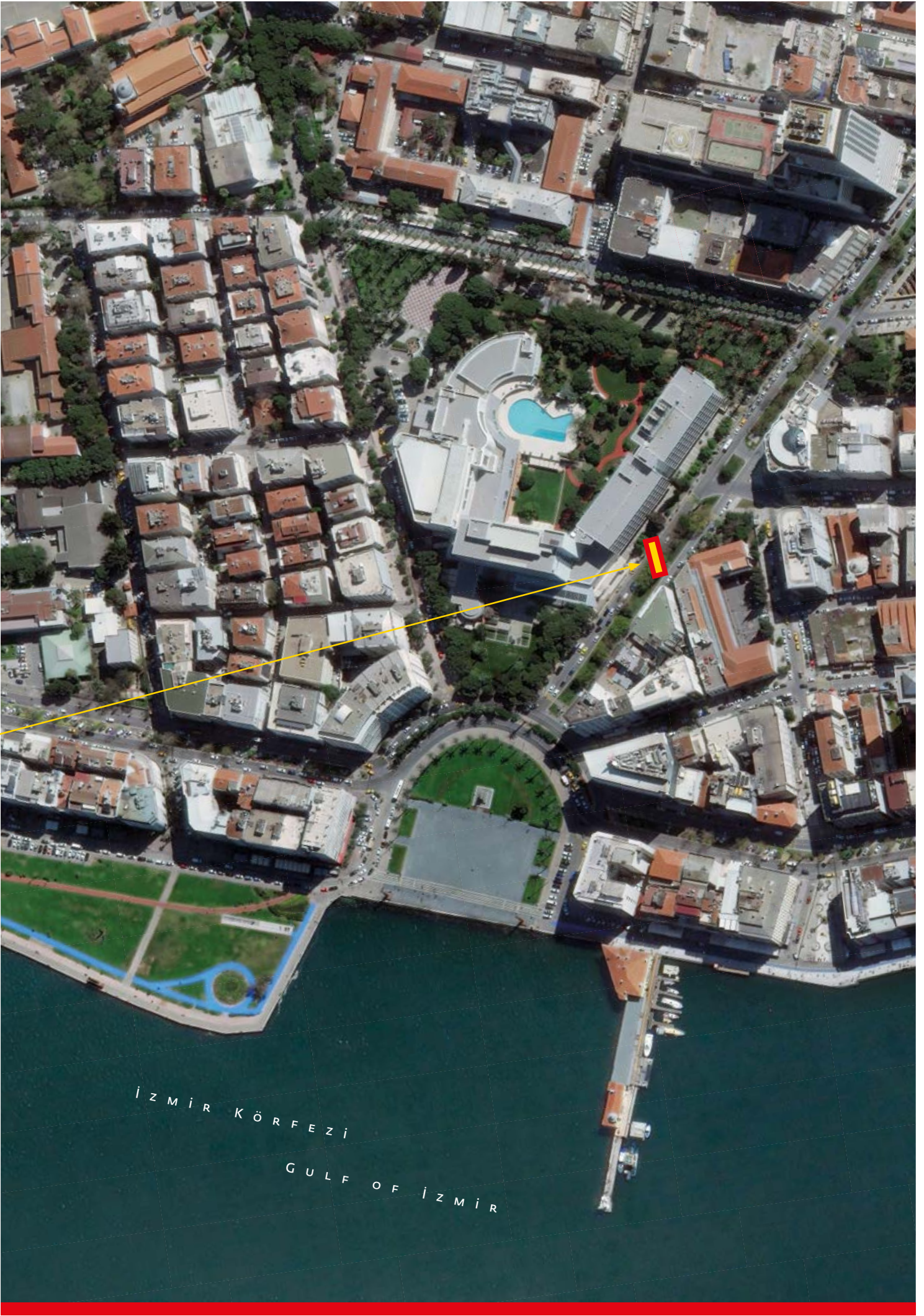
Görsel 110: “Plan d'assurance de Smyrne”, No: 3, Charles Edward Goad, 1905 tarihli planda Tatikyan Matbaasının yeri (SALT Araştırma, APLGDSMYR03).

Image 110: The location of the Tatikyan Printing House in the Plan dated 1905, “Plan d'assurance de Smyrne”, No: 3 (SALT Research, APLGDSMYR03).

Görsel 111 (sağ sayfada): C. E. Goad'ın 1905 planına göre İzmir'in havadan çekilen güncel fotoğrafı ve Tatikyan Matbaasının konumu (Fotoğraf Ömer Durmaz).

Image 111 (on the right page): According to C. E. Goad's 1905 plan, actual aerial photo of İzmir and the location of the Tatikian Printing House (Photo by Ömer Durmaz).

Görsel 112: Marie François Sadi Carnot için yapılan temsili cenaze töreni, Frenk Caddesi, 1894, Rubelin (Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi Koleksiyonu).

Image 112: Representative funeral for Marie François Sadi Carnot, Frank Street, 1894, Rubelin (Research Centre for Mediterranean Civilizations Collection).

Görsel 113: Frenk Sokağı, 1908~ (Victor Forbin, Fransa Savunma Tarihi arşivi, Vincennes).
Image 113: Frank Street, 1908~ (Victor Forbin, French Defense History archive, Vincennes).

ETUDE SUR SMYRNE

PAR
CONSTANTIN ICONOMOS

TRADUITE DU GREC

PAR
BONAVENTURE F. SLAARS

ET ENRICHIE PAR LE TRADUCTEUR D'UN APPENDICE
ET DE NOTES NOMBREUSES, ÉTENDUES ET VARIÉES QUI LA COMPLÈTENT
OU

SMYRNE — SES ORIGINES LES PLUS RECLÉES — SES DIVERSES
SITUATIONS — SON FLEUVE MÉLÈS — SES MONUMENTS ANCIENS —
SES RUINES SUR LE PAGUS — SES MÉDAILLES — SON HISTOIRE —
SES TREMBLEMENTS DE TERRE — SES ENVIRONS — etc. — etc. — etc.

*Το σμύρνακι νῆροι καὶ τερράκις ἀνέκει ἰσχυρὰι.
Οἱ Πάριον αἰχμαῖνας νίγηι ἰσχυρὰ Μίλητος.
(Oracle du Cléon, ap. Paus., VII, 5).*

PRIX 6 FRANCS.

SMYRNE

Imp. B. Tatikian Rue Franque Passage Hôtel d'Europe N° 4 & 5

1868.

Tous droits de traduction réservés.

Görsel 114: "Étude sur Smyrne", Constantin Iconomos, 1868, Tatikyan Matbaası (books.google.com).

Image 114: "Étude sur Smyrne", Constantin Iconomos, 1868, Tatikian Printing House (books.google.com).

2.2. TATIKYAN MATBAASININ ÜRETİMLERİ

THE PRODUCTIONS OF THE TATIKIAN PRINTING HOUSE

Tatikyan Matbaasında yalnız farklı dillerde değil, kitap, gazete, dergi, başlıklı kâğıt, harita, plan, nota kitapçığı, bilet ve ketubbah⁵⁸ gibi farklı türlerde de yayın ve belgeler basılmıştır. Tatikyan Ailesinin bastığı süreli yayınlara şu örnekleri vermek mümkündür: Kevork Bublîyan tarafından Türkçe yayımlanan “İntibah”, İzmir’in önde gelen Türkçe yayınlarından “Terakki”, 1869’dan yüzyıl başına kadar bastıkları Fransızca “La Réforme”ü, yine Fransızca hazırlanan “La Revue de Smyrne”, “Le Journal de Smyrne”, “The Report”, “Le Courrier de Smyrne” ile Ladino dilinde “Novelist” ve Osmanlıca-Ladino “(El) Meserret” gibi gazetelerin bazı sayıları bu matbaada basılmıştır.⁵⁹

İzmir tarihiyle ilgili dönem araştırmalarında bugün dahi cazibesini kaybetmeyen Konstantin İkonomos’un 1817 Viyana tarihli “Etude sur Smyrne” adlı kitabı (Görsel 114), Bonaventure F. Slaars tarafından genişletilerek Fransızca hazırlanmış ve 1868 yılında Tatikyan Matbaasında basılmıştır.

Matbaa yukarıda da değinildiği gibi geniş bir çeşitlilikle üretim yapmıştır. 1874’te Yahudi cemaati yararına düzenlenen piyango biletleri de 1901’de bir Türk okulunun – Mekteb-i İdadî-i Mülki – Tevzi-i Mükâfat Cetveli de bu matbaada basılmıştır. Namık Kemal’in “Edîb-i A’zam Kemal Bey’in Gayr-ı Matbû Âsârından: Ahmed Midhat Efendi’ye Yazdığı Birinci ve İkinci Mektub” isimli eserini 1906’da basan matbaa Yahudi evlenme belgeleri olan ketubbahları da basmıştır. Bunun gibi ulaşabilen karşılaştırmalı örneklerden açıkça anlaşılıyor ki matbaa, İzmir’deki tüm cemaatlere eşit yakınlıkta durmuştur. Tarihçesini takip edebildiğimiz dönemlerin hiçbirinde sadece belirli bir cemaat ve millete hizmet vermemiş, kâğıda basılabilen her şey için teknik imkânların el verdiği ölçüde tüm Osmanlılara hizmet vermiştir. Buradan hareketle, Tatikyan Matbaasının üretim anlayışını, dönemin ruhuna uygun olarak Osmanlılık düşüncesinin iktisadi ve sosyal hayattaki karşılığı olarak yorumlamak mümkündür.

Matbaa yaklaşık doksan yılı bulan ömründe, çeşitli boyutlarda ve farklı biçemlerde sayısız basım-yayın gerçekleştirmiştir. Tatikyan Matbaasında basılan âsârın tam ve katalog haline getirilmiş bir listesini yapmak ayrı ve kapsamlı bir çalışmanın konusudur. **Tablo 1**’deki örnekler araştırma kapsamında tespit edilenlerden oluşmaktadır. ●

Not only in different languages, but also in different types of publications and documents such as books, newspapers, magazines, headlines, maps, plans, music booklets, tickets and ketubbah⁵⁸ were printed at the Tatikyan Printing House. It is possible to give the following examples of the periodicals published by the Tatikyan Family: “La Réforme” newspaper in 1868; “İntibah” published by Kevork Bublîyan in Turkish; “Terakki”, which was one of the leading Turkish publications of İzmir; “La Réforme” in French, printed from 1869 to the turn of the century; “La Revue de Smyrne”, prepared in French; “Le Journal de Smyrne”; “The Report”; “Le Corrier de Smyrne”; “Novelist” in the language of Judezmo and “(Al) Meserret” in the language of Ottoman-Judezmo were printed in this printing house.⁵⁹

The book “Etude sur Smyrne” (Image 114), dated 1817 in Vienna, by Konstantin İkonomos, which has not lost its charm even today on his period researches about the history of İzmir, was expanded by Bonaventure F. Slaars, prepared in French and published by the Tatikyan Printing House in 1868.

The Printing House, as mentioned above, made production in a wide variety. The tickets of the lottery for the benefit of the Jewish community in 1874, and ‘Tevzi-i Mükâfat Cetveli’ of a Turkish School – Mekteb-i İdadî-i Mülkî – in 1901 were printed in this printing house. The printing house, which printed Namık Kemal’s work titled “Edîb-i A’zam Kemal Bey’in Gayr-ı Matbû Âsârından: Ahmed Midhat Efendi’ye Yazdığı Birinci ve İkinci Mektub (The first and second letters written from Namık Kemal to Ahmed Midhat Efendi)” in 1906, also printed ketubbahs, which are Jewish marriage certificates. It is clear from comparative examples like this that the printing press stood in equal proximity to all communities in İzmir. In none of the periods whose history we can follow, it had not only served a certain community and nation, but also had served all Ottomans to the extent that technical possibilities allow for everything that can be printed on paper. From this point of view, it is possible to interpret the production approach of Tatikyan Printing House as the equivalent of the hought of Ottomanism in economic and social life in accordance with the spirit of the period.

In its ninety-year lifetime, the printing press has produced numerous publications in various sizes and styles. Making a complete and cataloged list of the works printed in the Tatikyan Printing House is the subject of a separate and comprehensive study. The examples in **Table 1** consist of those detected within the context of the research. ●

⁵⁸ Yahudilerin evlilik belgesi.

⁵⁹ Mildanoğlu, Zakarya; “İzmir Ermenileri”, İstanbul, Aras Yayınları, 2017, s. 190.

⁵⁸ The marriage document of the Jewish people

⁵⁹ Mildanoğlu, Zakarya; “İzmir Ermenileri”, İstanbul, Aras Publications, 2017, p. 190.

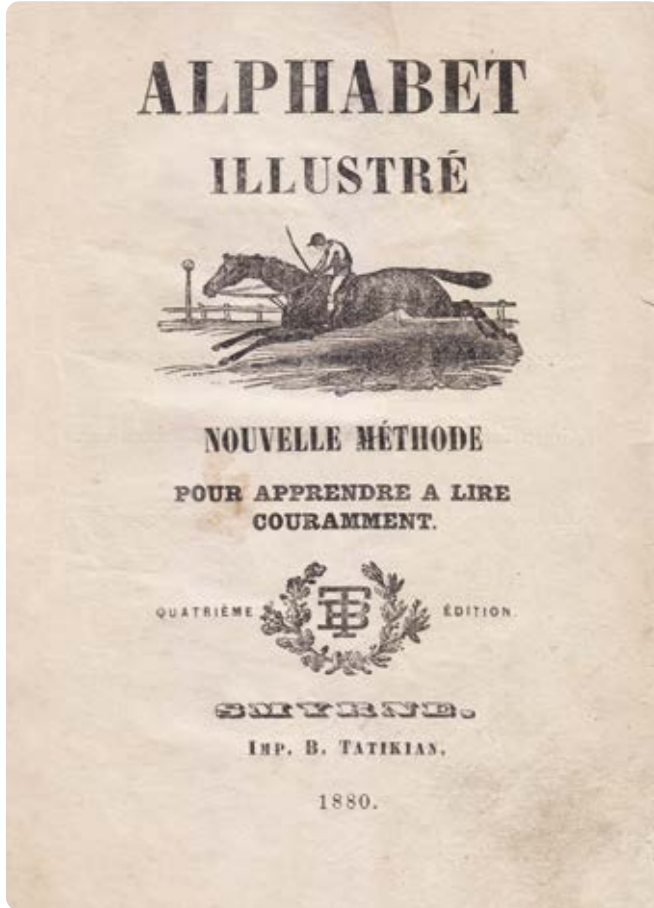
Tarih Date	Tür Type	Yayın Adı Publication Name	Yazarı-Yapanı Writer - Producer	Bilgi Information	Dili Language	Kaynak Reference
1840-1860s 1840-1860s	Albüm Album	Sultan II. Abdu'l-hamid tarafından ABD Millî Kütüphanesi'ne gönderilen armağan (!) Gift Made by H.I.M. The Sultan Abdul-Hamid II to the National Library of the USA (!)	Taşbaskıcı B. Tatikyan Lith. B. Tatikian	Osmanlı halkına ait 29 adet illüstrasyon. 29 pieces of illustrations belonging to the Ottoman people.	Fransızca French	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Talat Albayrak Kitapları, No: ALB. 265. İstanbul Metropolitan Municipality, Atatürk Library, Talat Albayrak Section, No: ALB.265.
1845 öncesi Before 1845	Tablo Painting	Mahşer Last Judgment		Duvar resmi ya da tablo, ölçüsü 5×2,40m Mural or painting, size 5×2,40 m		Kevork Pamukciyan, "İzmir'in Büyük Yer Sarsıntıları", Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-III; Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar, İstanbul 2003, s. 312–316.
1855	Levha Plate	Hiyeroglif Yazının Tanıtımı için Hazırlanan Levha. A plate prepared for the Introduction of Hieroglyphic Writing.		Hakkedilmiş Carved	Ermenice Armenian	Garò Kürkman, Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni Ressamlar, İstanbul, Matüsalem, 2004, C. 2, s. 793. Garò Kürkman, "Armenian Painters in the Ottoman Empire", İstanbul, Matüsalem Pub., 2004, V. 2, p. 793.
1857	Albüm Album	Sülale-i seniye-i Devlet-i Osmaniye albümü. The Album of the high genealogy of Ottoman State	Taşbaskıcı B. Tatikyan Lith. B. Tatikian	31 adet Sultan resimlemesi. 31 pieces of illustrations belonging to the Sultans	Türkçe, Fransızca Turkish, French	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Talat Albayrak Kitapları, No: ALB. 442. İstanbul Metropolitan Municipality, Atatürk Library, Talat Albayrak Section, No: ALB.442.
1857	Kitap Book	Güliver'in Seyahatleri Gulliver's Travels	Resimleyen B. Tatikyan, 48 adet çizim. 48 pieces of drawings illustrated by B. Tatikian	İzmir-Dedeyan Matbaası tarafından basılmıştır. It was printed by Izmir-Dedeyan Printing House.	Ermenice Armenian	İstanbul Müzayede 57. müzayede, Lot no: 636 İstanbul Auction, 57 th auction, Lot no: 636
1859?	Harita Map	Plan of the Smyrna and Aidin Railway Plan of İzmir - Aydın Railway		Daşçı'ya göre tarih 1858–1866 yılları arasına tarihlendirilebilir. According to Daşçı, date is estimated to be between years of 1858 and 1866.	İngilizce English	British Library, UIN: BLL01004933933
1866	Harita Map	İzmir Demiryolu Projesi İzmir Railway Project	The Smyrna Cassaba Railway (SCR)	23 adet plandan oluşmaktadır. It consists of 23 plans.	İngilizce English	BOA, No: PLK p 01238 0001 BOA, No: PLK p 01238 0001
1868	Gazete Newspaper	La Réforme	E. Oscan, Nikolai Çürükçüoğlu	Gazete 1868–1918 yılları arasında yayımlanmıştır. The newspaper was published between years of 1868 & 1918.	Fransızca French	Anahide Ter Minassian, "Ermeniler: Küçük Bir Cemaatin Dinamizmi", İzmir 1830-1930: Unutulmuş Bir Kent mi?, der. Marie-Carmen Smyrnelis, çev. I. Ergüden, İstanbul 2008, s. 104.
1868	Kitap Book	Étude Sur Smyrne	Konstantin Ikonomos	Adres "Avrupa Oteli Pasajı, No: 4-5" yazılmıştır. Address was written as "Avrupa Oteli Pasajı, No: 4-5".	Fransızca French	Google Books, The New York Public Library, No: 492542 A
1871	Kitap Book	Petite Encyclopédie Classique a l'usage des Ecoles du Levant			Fransızca French	Tepekule Kitaplığı, İzmir. Tepekule Bookstore, İzmir.
1872	Sözlük Dictionary	Lexikón Galloellinikón	Nikolaos Kontopoulos	Adres "Eski Rum Gazinosu Ferhanesi" yazılmıştır. Address was written as "Eski Rum Gazinosu Ferhanesi"	Rumca, Fransızca Greek, French	Çağdaş Yunan Çalışmaları Dijital Kütüphanesi, No: 000164382 The Digital Library of Modern Greek Studies, No: 000164382
1874	Bilet Ticket	Yahudi Yetimlerin Evliliği İçin Gerekli Harcamaları Destekleyen İsrail Topluluğunun Yararına Piyango. A Lottery supporting necessary spendings of the marriage of Jewish orphans for benefit of the Jewish Community.		6 Şubat 1874 tarihli bilet A ticket dated February 6 th , 1874	Ermenice, Fransızca, Yunanca, Ladino, Türkçe. Armenian, French, Greek, Ladino, Turkish.	Kestenbaum & Company, 33. müzayede kataloğu, 2006. No: 99, s. 33. Kestenbaum & Company, 33 th auction's catalog, 2006. No: 99, s. 33.
1875 öncesi Before 1875	Kitap Book	Livro de Moral		Tam tarihi bilinmiyor, kaynakta belirtilmemiştir. Exact date is unknown, not specified at the source.	Ladino	Anonim, The Athenæum Journal of Literature, Science, the Fine Arts, Music, and the Drama, Londra, John Francis, 9 Ekim 1875, Cilt 2, Sayı 2502, s. 477.
1875	Sözlük Dictionary	Lexikón Galloellinikón. Epí ti vásei tou lexikou P. Larousse	Nikolaos Kontopoulos	"Librairie de B. Tatikian, Éditeur" yazılıdır. It is written as "Librairie de B. Tatikian, Éditeur".	Rumca, Fransızca Greek, French	Palergos Books, https://palergosbooks.wordpress.com/2019/02/06/κοντόπουλος-ν-λεξικόν-γαλλοελληνικό/
1876	Kitap Book	Ollendorff'un Rumca-İngilizce Metoduna Anahtar A Key to Ollendorff's Greek & English Method	Heinrich Gottfried Ollendorff, Nikolaos Kontopoulos		Rumca, İngilizce Greek, English	University of Wisconsin-Madison Libraries, OCLC: ocm60502697

Tarih Date	Tür Type	Yayın Adı Publication Name	Yazarı-Yapanı Writer - Producer	Bilgi Information	Dili Language	Kaynak Reference
1879	Kitap Book	Doğudaki Çocukların Kullanımı için Resimli İmlâ ve Okuma Kitabı The Illustrated Spelling & Reading Book for the Use of Children in the East		"By B. Tatikian Printer & Editor" yazılıdır. It is written as "By B. Tatikian Printer & Editor"	İngilizce English	İstanbul Müzayede 57. müzayede kataloğu, Lot no: 638 İstanbul Auction, 57 th auction's catalog, Lot no:638
1879	Kitap Book	Tamamen İngilizce'ye Uyarlanmış Ollendorf Metodu Fully Adapted to English, Ollendorf Method	N. Kondopulu	Yunanca "V. Tatikyan", Latin abecesiyile "B. Tatikyan" yazılıdır. It is written as "V. Tatikian" in Greek and "B. Tatikian" with Latin alphabet.	Rumca, İngilizce Greek, English	İstanbul Müzayede 51. müzayede kataloğu, Lot no: 805 İstanbul Auction, 51 th auction's catalog, Lot no: 805
1879	Kitap Book	Fôkaikâ: İstoriği Kai Topografiki Meléti	A. Papadopoulos Kerameus	Foça Tarihsel ve Topografik Çalışma Historical and Topographical Study about Foça	Rumca Greek	Veria Sayısal Kütüphanesi, URI: 123456789/3870 Veria Digital Library, URI: 123456789/3870
1880	Kitap Book	Resimli Alfabe, Akıcı Okumayı Öğrenmenin Yeni Yöntemi. Alphabet Illustre, Nouvelle Methode pour Apprendre A Lire Couramment.		22 adet çizim 22 pieces of drawings	Fransızca French	Emin Nedret İşli, Turkuaz Sahaf arşivi Emin Nedret İşli, Turkuaz Booksellers archive
1880	Kitap Book	Kyrou Anabasis, Xenophonos	Antonios Karagiannis		Rumca Greek	Veria Sayısal Kütüphanesi, URI: 123456789/4000 Veria Digital Library, URI: 123456789/4000
1889	Kitap Book	Rehnümâ-yı Tahvil-i Nükûd: Guide sur le Chance Premiere Partie	Ömerzâde Mehmed Hattab		Türkçe, Fransızca, Rumca Turkish, French, Greek	S. Özege, No: 16708; Huyugüzel, No: 292. İstanbul Atatürk Kitaplığı S. Özege, No: 16708; Huyugüzel, No: 292. İstanbul Atatürk Library
1892	Kitap Book	İzmir'de Vaki Hamidiye Vapur Şirketi Mukavelenâmesi The Agreement of Hamidiye Ferry Company in İzmir			Türkçe Turkish	Huyugüzel, kayıt no belirtilmemiştir. Huyugüzel, record number is not specified.
1893	Kitap Book	Kochav Mi'Yaakov	Rabbi Yaakov Uziel		Ladino	Sahaf Halil Bingöl arşivi Sahaf Halil Bingöl archive
1896	Kitap Book	Alef Bet. En Linguah Ebraikah (Lashon Ha- Kodesh) Al Uzo De Los Talmidim Del Oriyente		Matbaacı "G. Tatikian" yazılıdır. Karabet/Garabet Tatikyan. It is written as printer "G. Tatikian". Karabet/Garabet Tatikian.	Ladino	Dan Wyman Books, LLC, Catalog 177: Sefardic and Mizrahi Studies
1896	Katalog Catalog	Tarsus'taki Aziz Paul Enstitüsünün Kataloğu Catalogue of St. Paul's Institute in Tarsus	Aziz Paul Enstitüsü Saint Paul's Enstitute	"C. Tatikian, Printer & Lithographer, Smyrna (Turkey)" yazılıdır. It is written as "C. Tatikian, Printer & Lithographer, Smyrna (Turkey)"	İngilizce English	Amerikan Denizaşırı Dijital Kütüphanesi, No: PA13-80 The American Overseas Digital Library, No: PA13-80
1897	Kitapçık Booklet	Türk Yunan Darülharbi Haritasına Aid Tarife Recipe belonging to the Turkish-Greek War Map	Erkân-ı Harb Binbaşısı Manastırlı Davud Bey Erkân-i Harb Major Davud Bey from Manastır	28 sayfa 28 pages	Türkçe Turkish	Huyugüzel, No: 087
1901	Kitapçık Booklet	Mekteb-i İdadi-i Mülki Tevzi-i Mükafât Cetveli 1317/1318 ve 1318/1319			Türkçe Turkish	Semra Daşcı, "İzmirli Ressam Boğos Tatikyan ve ABD Ulusal Kütüphanesine Hediye Olarak Hazırlanan Gravür Albümü", The Journal of Academic Social Science Studies, 2013, Cilt 6, Sayı 1, s. 537.
1901	Kitapçık Booklet	İzmir Ticaret ve Sanayi Odası İstatistik Cetveli, 1316 Table of Statistics for İzmir Chamber of Commerce and Industry, 1316			Türkçe Turkish	Huyugüzel, No: 207
1901	Başlıklı Kâğıt Letterhead	Agop Bostancıyan Şemsiye Fabrikası antetli kâğıdı Agop Bostancıyan Umbrella Factory Letterhead			Türkçe, Ermenice, Rumca, Fransızca Turkish, Armenian, Greek, French	Yavuz Çorapçıoğlu koleksiyonu Yavuz Çorapçıoğlu collection

Tarih Date	Tür Type	Yayın Adı Publication Name	Yazarı-Yapanı Writer - Producer	Bilgi Information	Dili Language	Kaynak Reference
1903	Başlıklı Kâğıt Letterhead	M. Alexander Eczanesi antetli kâğıdı M. Alexander Pharmacy Letterhead			Türkçe, Rumca, Fransızca Turkish, Greek, French	Yavuz Çorapçıoğlu koleksiyonu Yavuz Çorapçıoğlu collection
1903	Kitapçık Booklet	İzmir’de Mekteb-i İdadi-i Mülki Tevzi-i Mükafât Cetveli Chart of Remuneration of the School of Higher Education in Izmir			Türkçe Turkish	Huyugüzel, No: 196
1905 sonrası After 1905	Müzik Notası Musical Note	Politakia Rumca Müzik Notası Politakia Musical Note in Greek		Resimli kapak. K. Tatikyan imzası ile. Illustrated cover with K. Tatikian's signature.	Rumca Greek	İstanbul Müzayede 45. müzayede kataloğu, Lot No: 578 İstanbul Auction, 45 th auction's catalog, Lot No: 578
1905-6	Kitap Book	Aydın Vilayet-i Celilesinin Ahval-i Tabiiyye, Ziraiyye, Ticariye ve İktisadiyye vesair Ahvalinden Bahis 1321 Sene-i Maliyesine Mahsus Nevsal-i İktisat			Türkçe Turkish	Özege ve Huyugüzel, kayıt no belirtilmemiştir. Özege ve Huyugüzel. Record number is not specified.
1906	Kitap Book	Edib-i Azam Namık Kemal Bey’in Gayr-i Matbu Âsârından Ahmed Midhat Efendi’ye Yazdığı İki mektup	Mehmed Namık Kemâl		Türkçe Turkish	Özege ve Huyugüzel, kayıt no belirtilmemiştir. Sahaf Mustafa Özdemir, Turcalibris arşivi. Özege ve Huyugüzel. Record number is not specified. Sahaf Mustafa Özdemir, Turcalibris archive.
1907	Kitapçık Booklet	Meskûkât-ı Muhtelife Üzerine Erkâm-ı Sabite-i Tüccariye			Türkçe Turkish	Özege ve Huyugüzel, kayıt no belirtilmemiştir. Özege ve Huyugüzel. Record number is not specified.
1908	Kitapçık Booklet	Ecnebiyeden Alınma Kelimatın Meşhur ve Kolaylarını Havi Lûgat Dersi Risalesidir	Yusuî Rıza		Türkçe Turkish	Özege ve Huyugüzel, kayıt no belirtilmemiştir. Özege ve Huyugüzel. Record number is not specified.
1908	Kitapçık Booklet	İzmir’de Darülrıfın Zükûr ve Bedrakayı İrfan İnas ve Darülrıfın Ödemiş Şubesi Mekatib-i Hususiyesinin			Türkçe Turkish	Huyugüzel, No: 469
1910	Gazete Newspaper	Köylü Gazetesi, 10 Temmuz Fevkalade Nüşhası Köylü (Villager) Newspaper, July 10 th , extraordinary edition		Renkli-Taşbaskı (Kromolitografi) Chromolithograph	Türkçe Turkish	Sahaf Mustafa Özdemir, Turcalibris arşivi Sahaf Mustafa Özdemir, Turcalibris archive
1911	Belge Document	Ketubbah	Smyrna Yahudi Cemaati İzmir Jewish Community	Evlilik belgesi. 1910–1923 yılları arasında birçok farklı baskısı görülmüştür. Marriage document. Many different editions were seen between 1910-1923.	Türkçe, İbranice, Fransızca Turkish, Hebrew, French	The National Library of Israil, No: 990048762140205171 The National Library of Israil, No: 990048762140205171
1912	Kitap Book	Fihrist-i Tevârih Index of Tevârih	Manastırlı el-Hac Hafız Davud Paşa		Türkçe, Fransızca Turkish, French	S. Özege, No: 5769; Huyugüzel, No: 090
1913	Kitap Book	Köylü Mürşidi Peasant Master	Mehmed Sadullah		Türkçe, Fransızca Turkish, French	S. Özege, No: 11244; Huyugüzel, No: 329
1913	Kitapçık Booklet	İncir Anonim Şirketi Nizâmnâme-i Dahiliye Fig Joint Stock Company Regulations of Internal Affairs	Reglement de la Society Anonyme de Figues		Türkçe, Fransızca Turkish, French	S. Özege, kayıt no belirtilmemiştir. S. Özege. Record number is not specified.
1913	Harita Map	İzmir – Kasaba (Turgutlu) Demiryolu İzmir-Kasaba (Turgutlu) Railway	The Smyrna Cassaba Railway (SCR)	6 adet plandan oluşmaktadır. It consists of 6 pieces of plans.	İngilizce English	BOA, No: PLK p 03017 BOA, No: PLK p 03017
1917	Kitapçık Booklet	Jahresbericht 1916 des Vereins Deutscher Frauen in Smyrna		İzmir’de Yaşayan Alman Kadınları Derneği Tüzüğü Statute of the Association of German Women Living in Izmir	Almanca German	Sahaf İskender Dereli arşivi Sahaf İskender Dereli archive
1919-1922	Gazete Newspaper	Mimos (Soytarı/Taklitçi, haftalık mizah gazetesi) Mimos (Clown / copycat, weekly humor newspaper)	R. Gazigyan, Hagop Şirinyan		Ermenice Armenian	Zakarya Mildanoğlu Ermenice Süreli Yayınlar 1794–2000 Zakarya Mildanoğlu, Periodicals in Armenian between 1794–2000
1922	Kitapçık Booklet	Yeni Musiki Risalesi The New Musical Treatise	Kanunî Fethi		Türkçe Turkish	Huyugüzel, No: 107
?	Kitapçık Booklet	Evlâd-ı Vatana Yedigârim. Mekteb-i İdâdî ve Rüşdî Şakirdânına Mahsus Rik’a Meşk Mecmuası		Yılı belli değil Year is unknown	Türkçe Turkish	Özege ve Huyugüzel, kayıt no belirtilmemiştir. Özege ve Huyugüzel. Record number is not specified.
?	Broşür Brochure	Mac Dugal’ın (Mc. Dougall. Brs.) Agnâm ve Deve Yıkamak İçin Tertip Ettiği İlaç. Alel-husus Şark Memâlikine münasib.		Ticari tanıtım amaçlı, 12 adet çizimli With 12 pieces of drawings for commercial promotional purposes.	Türkçe Turkish	Emin Nedret İşli, Turkuaz Sahaf arşivi Emin Nedret İşli, Turkuaz Booksellers archive

Görsel 115: Erkân-ı Harb Binbaşısı Manastırlı Davud Bey Tarafından Neşredilen “Türk Yunan Darülharbi Haritasına Aid Tarife”, 1313 [1897], 28 sayfa (Turcalibris, Mustafa Özdemir arşivi).

Image 115: Recipe belonging to the Turkish-Greek War Map published by Erkân-ı Harb Major Davud Bey from Monastir, 1897, 28 pages (Turcalibris, Mustafa Özdemir archive)

Görsel 116: 22 adet çizimli, Resimli Alfabe, Akıcı Okumayı Öğrenmenin Yeni Usûlü, 1880 (Emin Nedret İşli arşivi).

Image 116: Illustrated Alphabet, New Method for Learning to Read Fluently with 22 drawings (Emin Nedret İşli archive).

Görsel 117: 12 adet çizimli, Mac Dugal'ın, Agnâm ve deve yıkamak için tertip ettiği ilaç broşürü. Alel-husus Şark Memâlikine münasib (Emin Nedret İşli arşivi).

Image 117: Medication brochure prepared by Mac Dugal for washing Agnam and camels with 12 drawings. Especially suitable for eastern countries (Emin Nedret İşli archive).

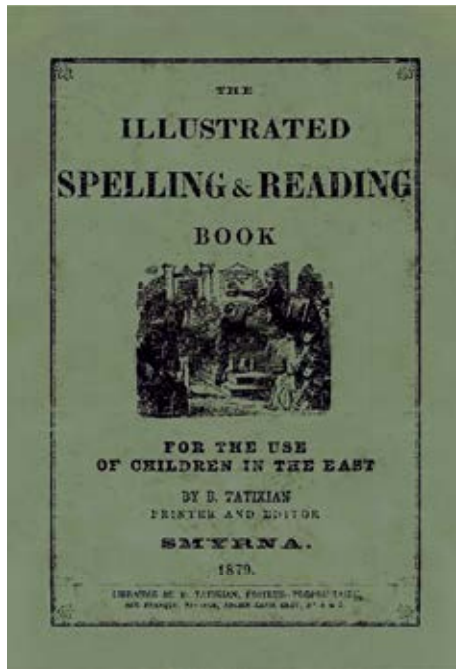
Cörsel 118: Jacob Ben Moses Moseiri'yi Esther Tama Bath Mordechai Isnid ile birleştiren evlilik sözleşmesi. Çarpıcı bir şekilde M. C. Tatikyan tarafından tasarlanmış. Çerçeve kırmızı basılmış, el yazması kısmı Sefarad elyazısı İbraniye yazısıyla. 1920 (Kestenbaum & Company arşivi).

Image 118: Marriage contract uniting Jacob Ben Moses Moseiri to Esther Tama Bath Mordechai Isnid. Strikingly designed by M. G. Tatikian. Frame printed in red, manuscript portion In Sephardic cursive Hebrew script. 1920 (Kestenbaum & Company archive).

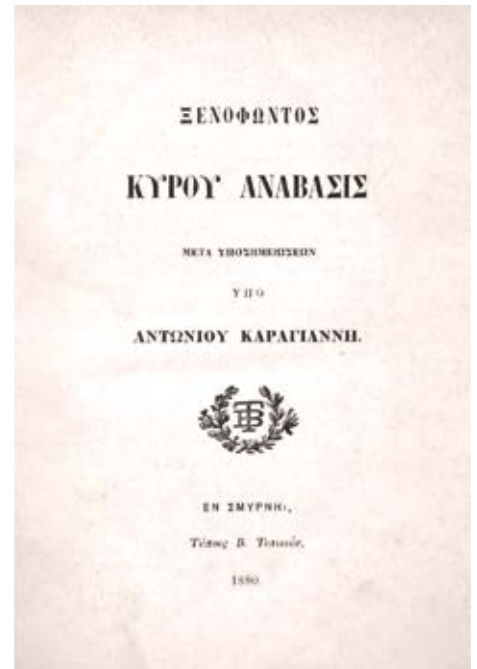
Görsel 119: “Lexikón Galloellinikón”, Fransızca-Yunanca Sözlük N. Kontopoúlou. Basan ve editörü B. Tatikyan, 1872 (books.google.com).

Image 119: “Lexikón Galloellinikón”, French–Greek Dictionary N. Kontopoúlou, printed and edited by B. Tatikian, 1872 (books.google.com).

Görsel 121: “Doğudaki Çocukların Kullanımı için Resimli İmlâ ve Okuma Kitabı”, basan ve editör B. Tatikyan, 1879 (books.google.com).

Image 121: “The Illustrated Spelling & Reading Book for the Use of Children in the East” printed and edited by B. Tatikian, 1879 (books.google.com).

Görsel 123: “Xenofontos Kyrou Anavasis Meta Yposimeioseon”, Antoniou Karagianni”, B. Tatikian, 1880 (books.google.com).

Image 123: “Xenofontos Kyrou Anavasis Meta Yposimeioseon”, Antoniou Karagianni”, B. Tatikian, 1880 (books.google.com).

Görsel 120: Alef Bet. En Linguah Ebraikah (Lashon Ha-Kodesh) Al Uzo De Los Talmidim Del Oriyente, 1896 (Dan Wyman Books).

Image 120: Alef Bet. En Linguah Ebraikah (Lashon Ha-Kodesh) Al Uzo De Los Talmidim Del Oriyente, 1896 (Dan Wyman Books).

Görsel 122: “Catalogue of St. Paul’s Institute in Tarsus, Asia Minor”. C. Tatikian, Matbaacı ve Taşbaskıcı, İzmir, 1896 (books.google.com).

Image 122: “Catalogue of St. Paul’s Institute in Tarsus, Asia Minor”. C. Tatikian, Printer & Lithographer, Smyrna, 1896 (books.google.com).

Görsel 124: İzmir’de müzik aleti ve notaları satan D. C. Ralli baskısı Rumca nota, K. Tatikyan, 1900~ (İstanbul Müzayede arşivi).

Image 124: Musical note in Greek printed by D. C. Rally who sells musical instruments and sheet music in İzmir, K. Tatikian, 1900~ (İstanbul Auction archive).

Cörsel 125: İzmir'de Hiyeroglif'in tanıtımı için Boğos Tatikyan tarafından hakkedilen levha, 1855, 35 × 68 cm (Garo Kürkman arşivi). Kürkman'ın belge ile birlikte ilettiği bilgiye göre, “İzmir'in 19. yüzyıldaki kültürel ortamının yansıtılması ve Tatikyan'ın seviyeli kişilerle görüştüğünün anlaşılması için söz konusu levhanın gerekçesini bilmekte yarar vardır: İzmirli bilimsanı Kalust Gosdantyan (portresi üstte, Garo Kürkman arşivi) Fransa'ya Şanpolyon'un yanına giderek Hiyeroglif yazıyı öğrenmiş ve İzmir'de Ermeni cemaatine tanıtmak için Yusufyan Bey (Hidiv Mehmed Ali Paşa'nın tercümanı ve danışmanı) sponsorluğunda bu levhayı bastırmıştır.”

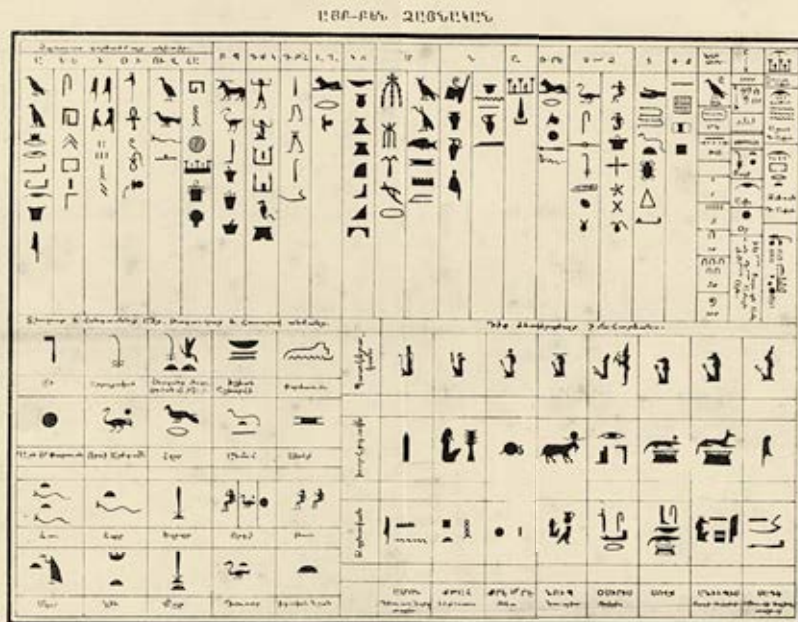

Image 125: A plate engraved by Bogos Tatikian for the promotion of Hieroglyphs in Izmir. 1855, 35 × 68 cm (Garo Kürkman archive). According to the information Kürkman conveyed with the document, “In order to reflect the cultural environment of Izmir in the 19th century and to understand that Tatikian met with dignitaries, it is useful to know the reason for the plate in question: Kalust Gosdantyan, a scientist from Izmir (portrait above, Garo Kürkman archive) went to France, next to Şanpolyon in order to learn the hieroglyphic script and printed this plaque under the sponsorship of Yusufyan Bey (the translator and advisor of Khedive Mehmed Ali Pasha) to introduce it to the Armenian community in Izmir.”

Görsel 126: M. Alexander Eczanesi antetli kâğıdı, 1900-. K. Tatikian (Yavuz Çorapçioğlu koleksiyonu).

Image 126: M. Alexander Pharmacy letterhead, 1900-. K. Tatikian (Yavuz Çorapçioğlu collection).

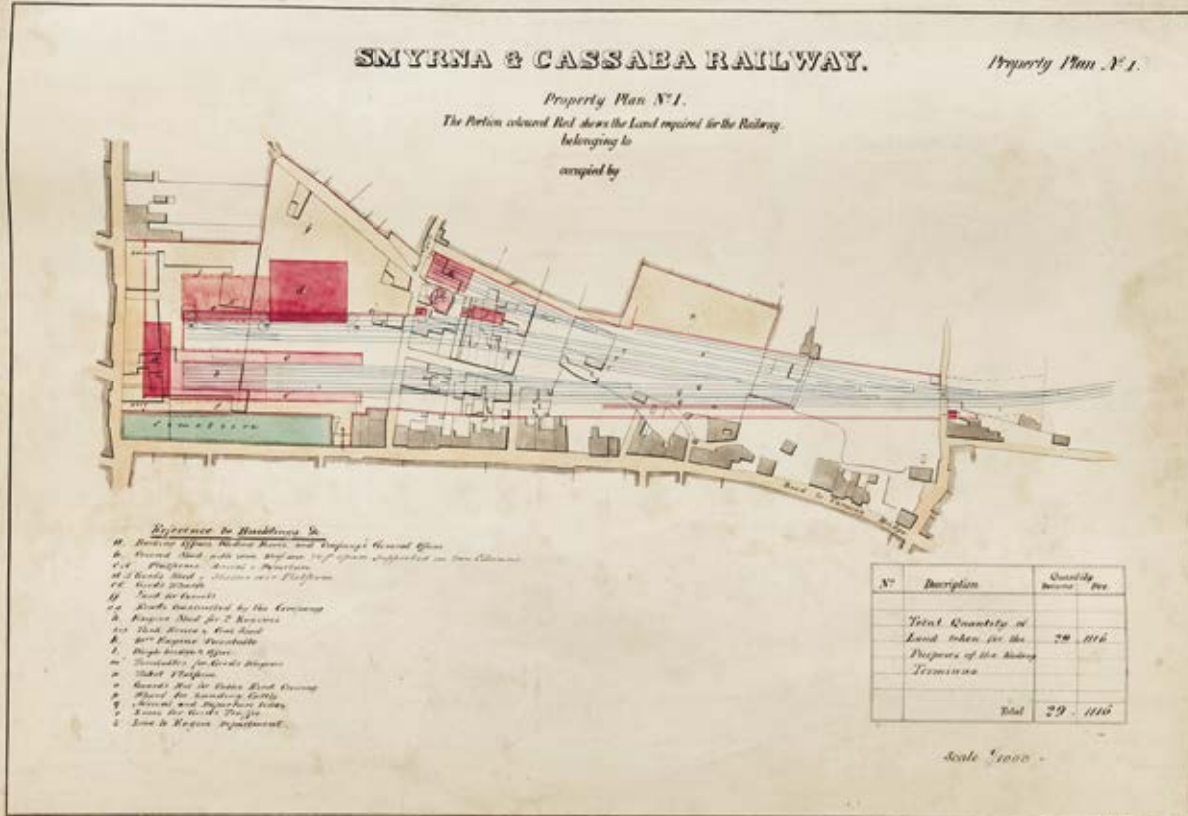
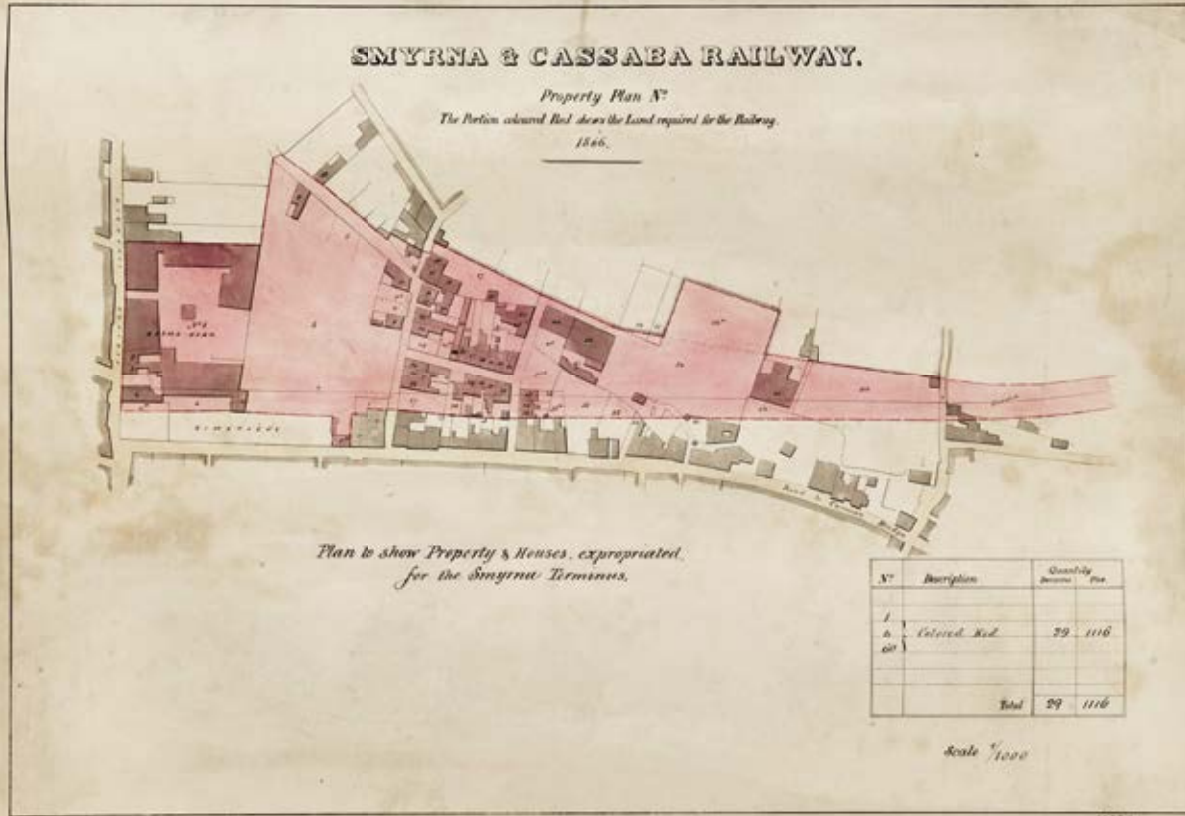
Görsel 127: Agop Bostancıyan Şemsiye Fabrikası antetli kâğıdı, 1900-. C. Tatikyan (Yavuz Çorapçioğlu koleksiyonu).

Image 127: Agop Bostancıyan Umbrella Factory letterhead, 1900-. C. Tatikyan (Yavuz Çorapçioğlu collection).

Görsel 128: Ermenice, Fransızca, Yunanca, Ladino (Judeo-Español), Osmanlıca olmak üzere beş dilde basılan bu piyango bileti, eski Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki İzmir şehrinin çok uluslu karakterini doğrulamaktadır. Piyangodan elde edilen gelir, Yahudi yetim gelinleri desteklemek için bir fon için kullanılacaktır. Smyrna (İzmir), B. Tatikyan: 6 Şubat 1874. (Kestenbaum & Company arşivi).

Image 128: This lottery ticket, printed in five languages - Armenian, French, Greek, Ladino (Judeo-Español), Ottoman (Turkish in Arabic characters) - attests to the multi-national character of the city of Smyrna (İzmir) under the old Ottoman Empire. The proceeds of the lottery were to benefit a fund to support Jewish orphaned brides. Smyrna (İzmir), B. Tatikian: 6th February, 1874. (Kestenbaum & Company archive).

Görsel 129: İzmir-Kasaba Demiryolu hattı projesi, İzmir-Menemen arası Bornova bölümü planları, 1866. 23 adet plan (BOA PLK.p.01238).

Image 129: İzmir-Kasaba Railway Project, between İzmir-Menemen, Bornova district plans, 1866. 23 plans (BOA PLK.p.01238).

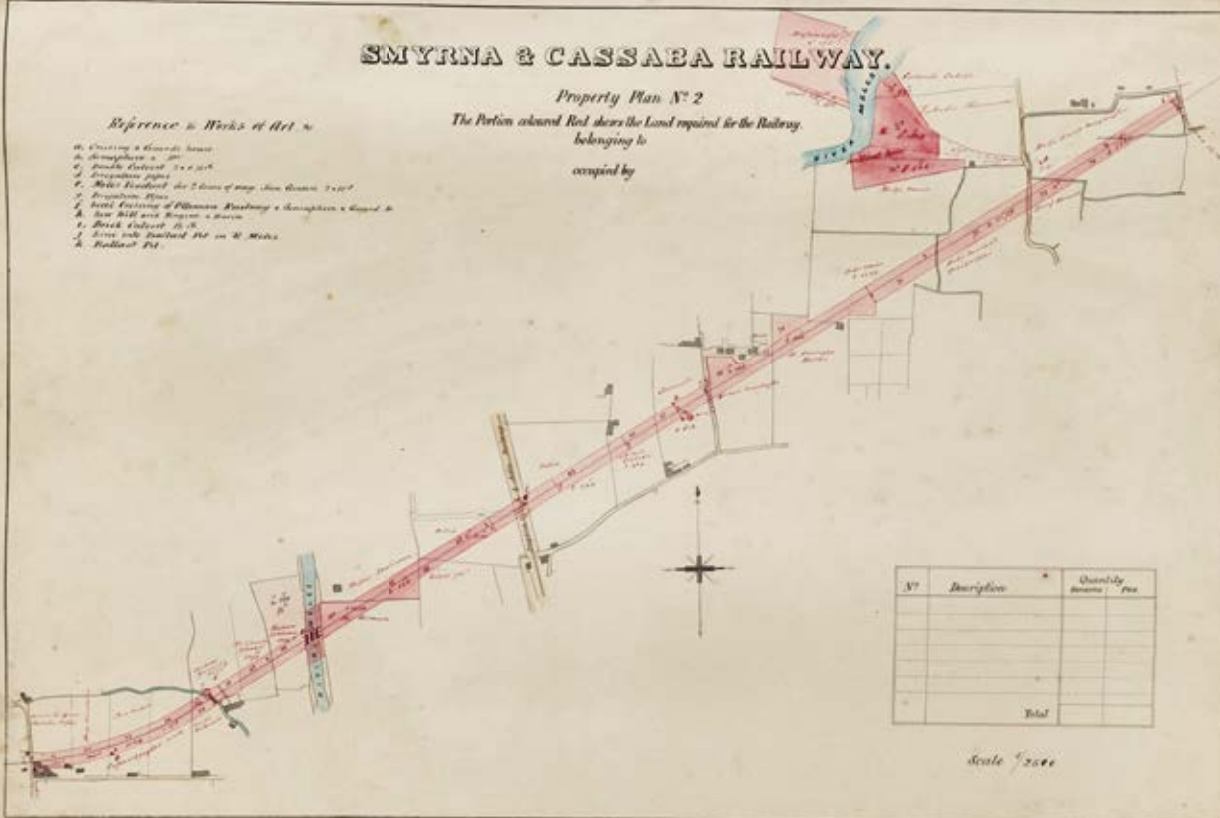
SMYRNA & CASSABA RAILWAY.

Property Plan N° 2

The Portion coloured Red shows the Land required for the Railway
belonging to
occupied by

Reference in Works of Art.—

16. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*
 17. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*
 18. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*
 19. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*
 20. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*
 21. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*
 22. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*
 23. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*
 24. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*
 25. *Cratichneumon* *diversus* *diversus*

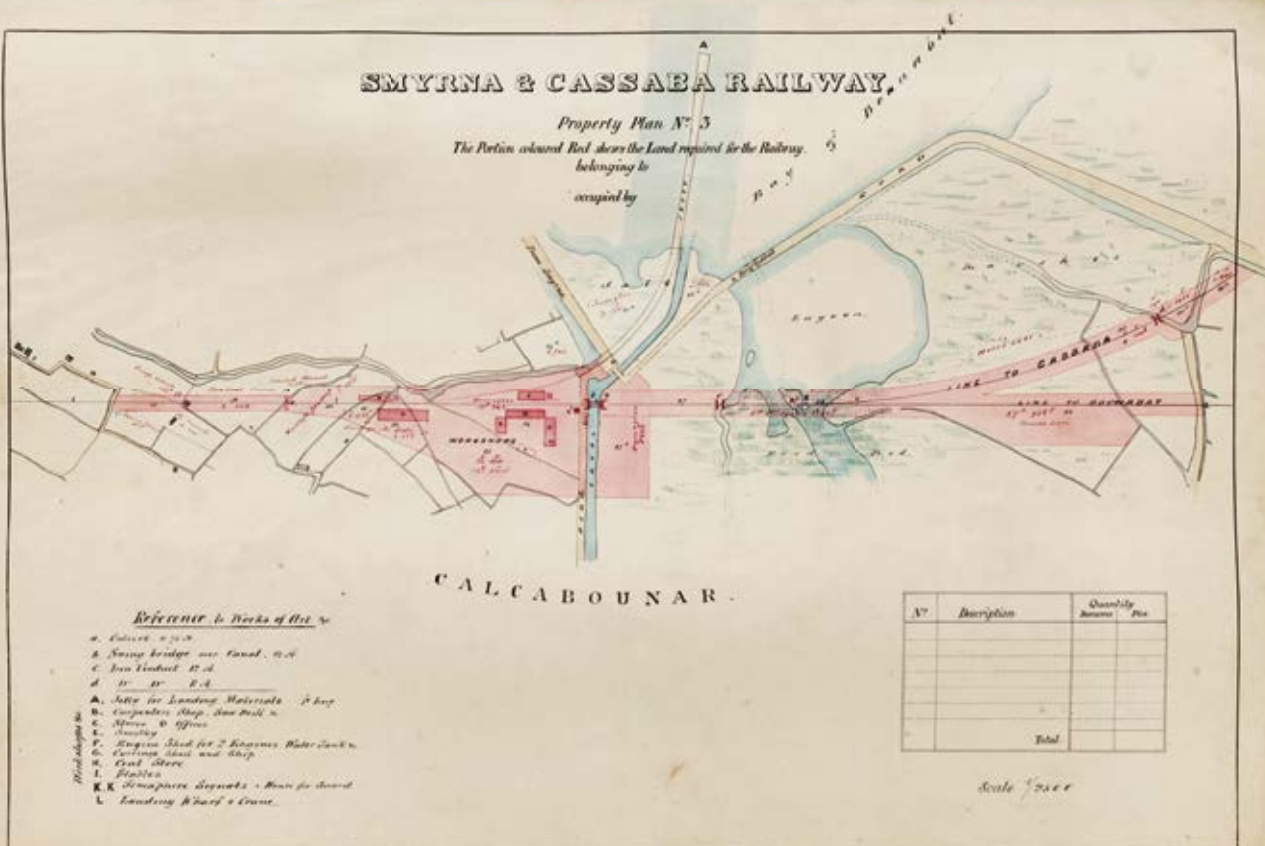
SMYRNA & CASSABA RAILWAY.

Property Map N° 3

The Portion coloured Red shows the Land required for the Railway
belonging to
occupied by

Reference to Weeks of the Year

- [illegible]

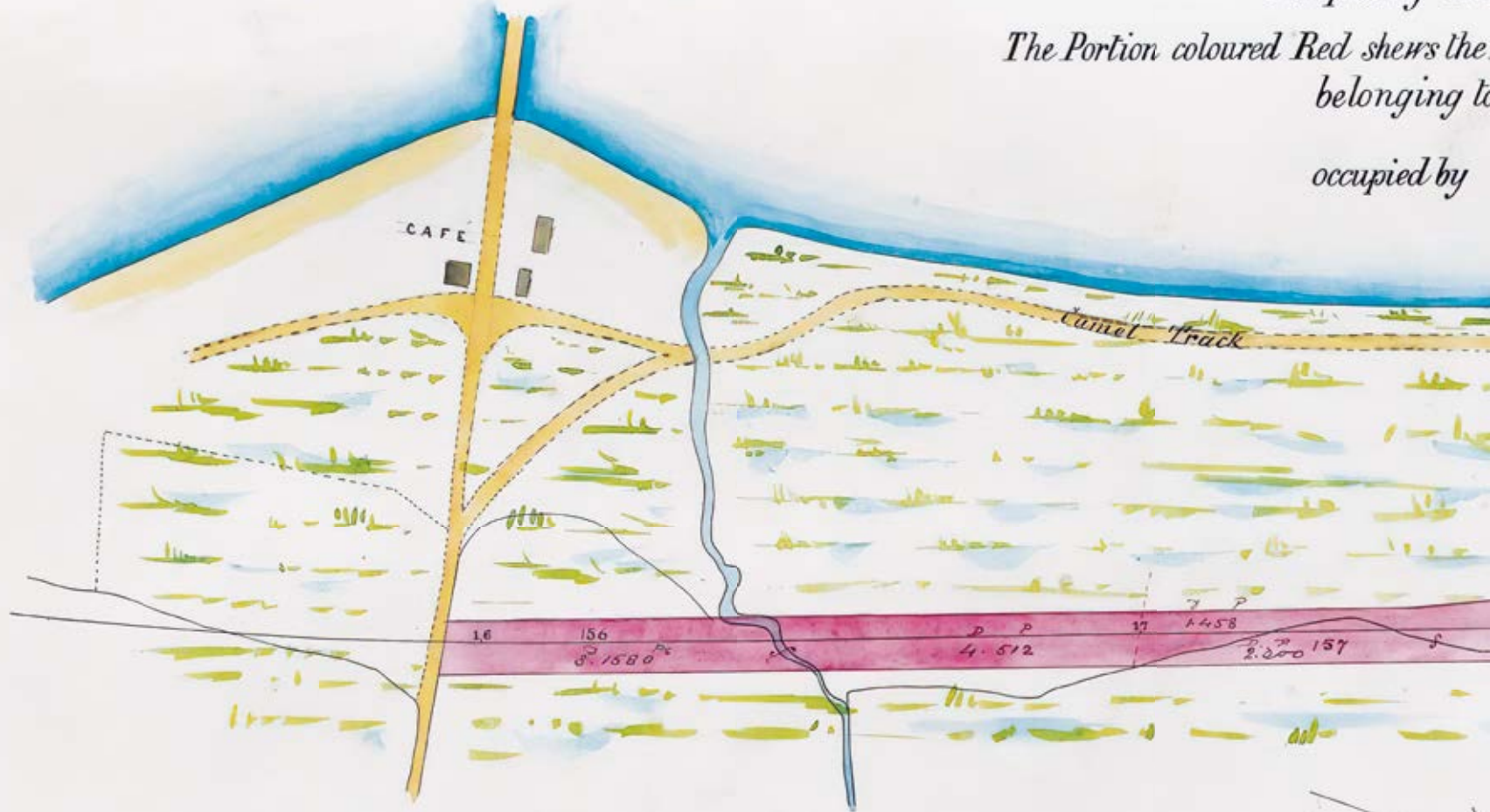

SMYRNA & CASS.

BOURNABAT SCALA.

Property PL

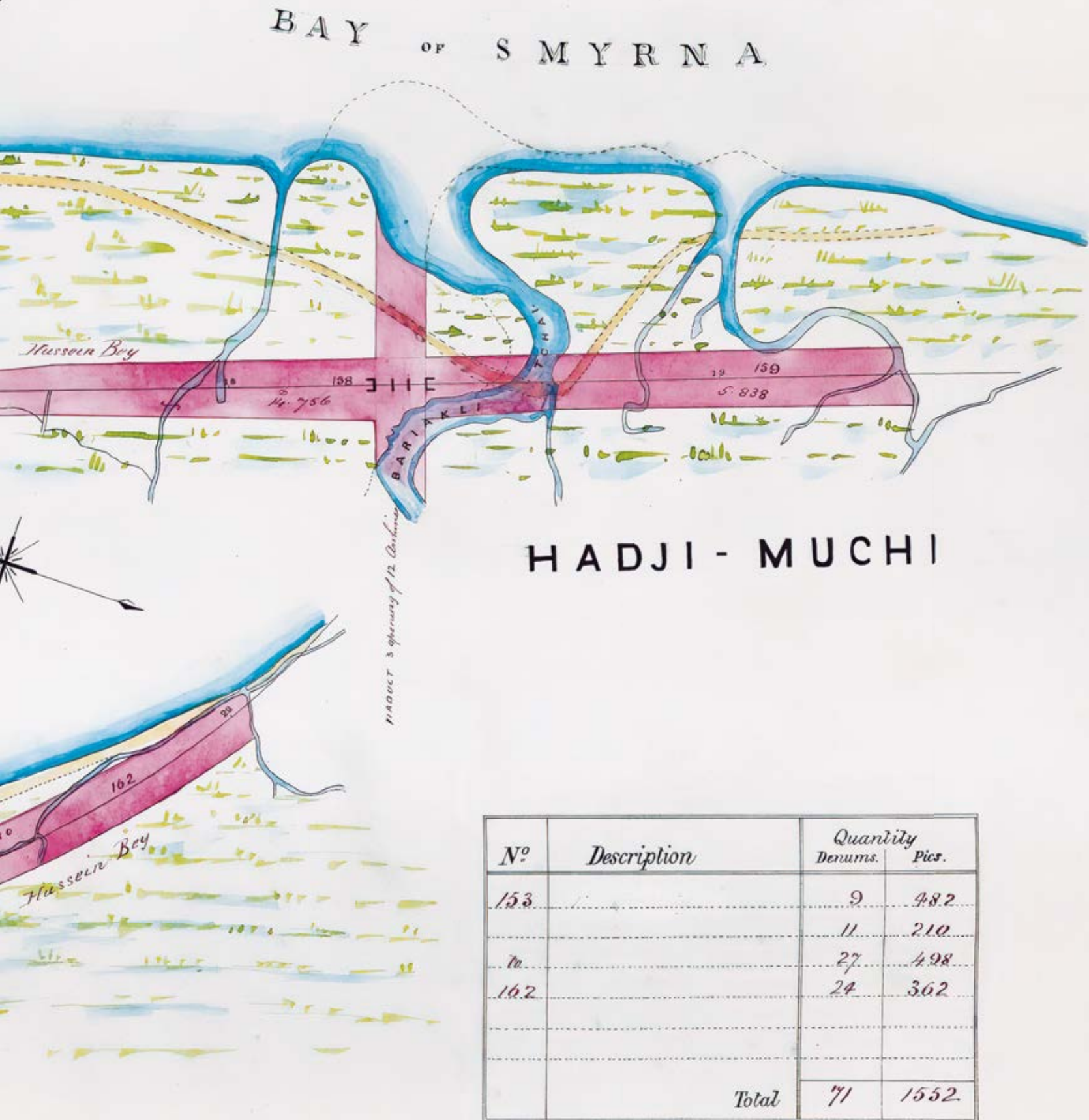
The Portion coloured Red shews the
belonging to
occupied by

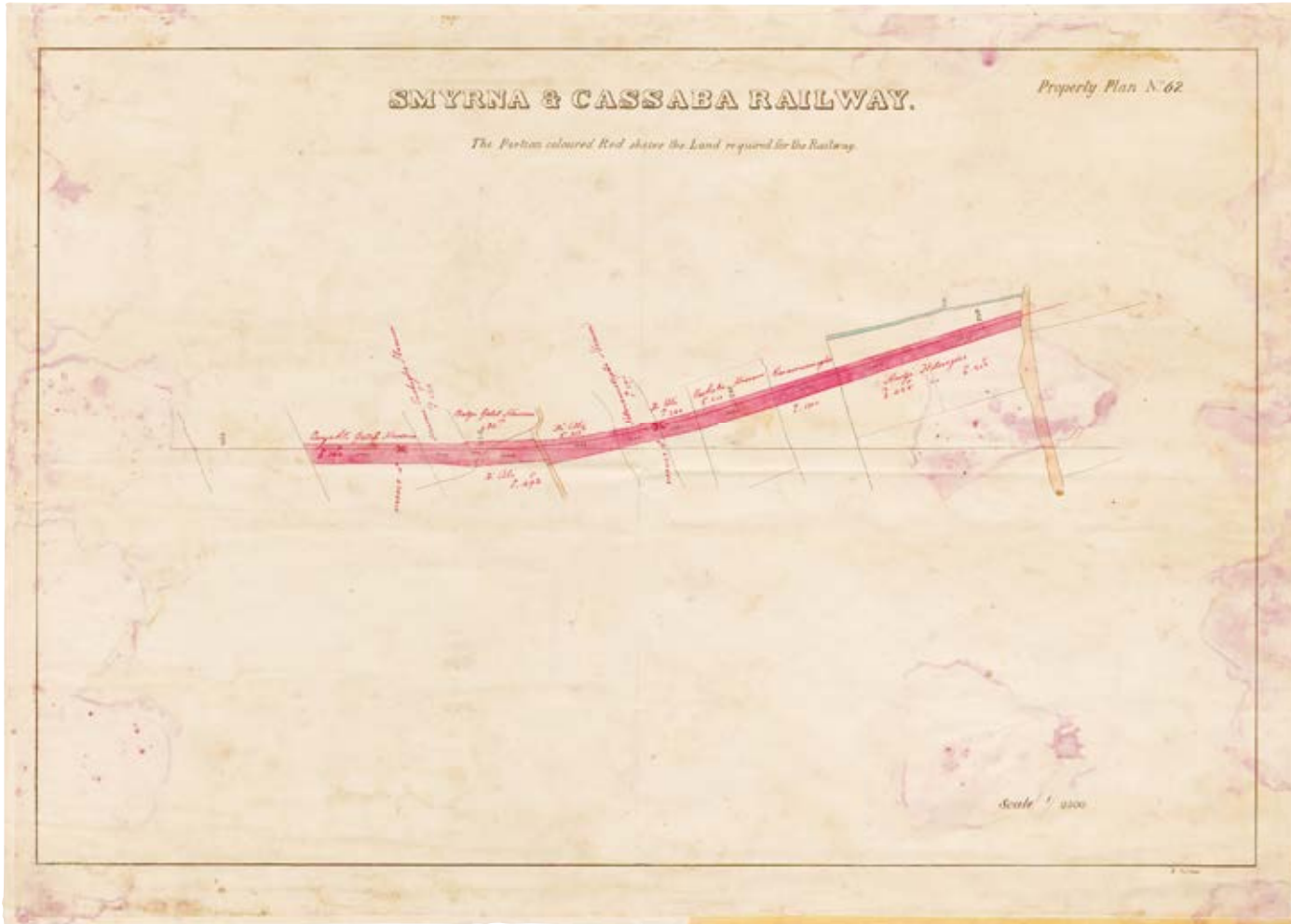
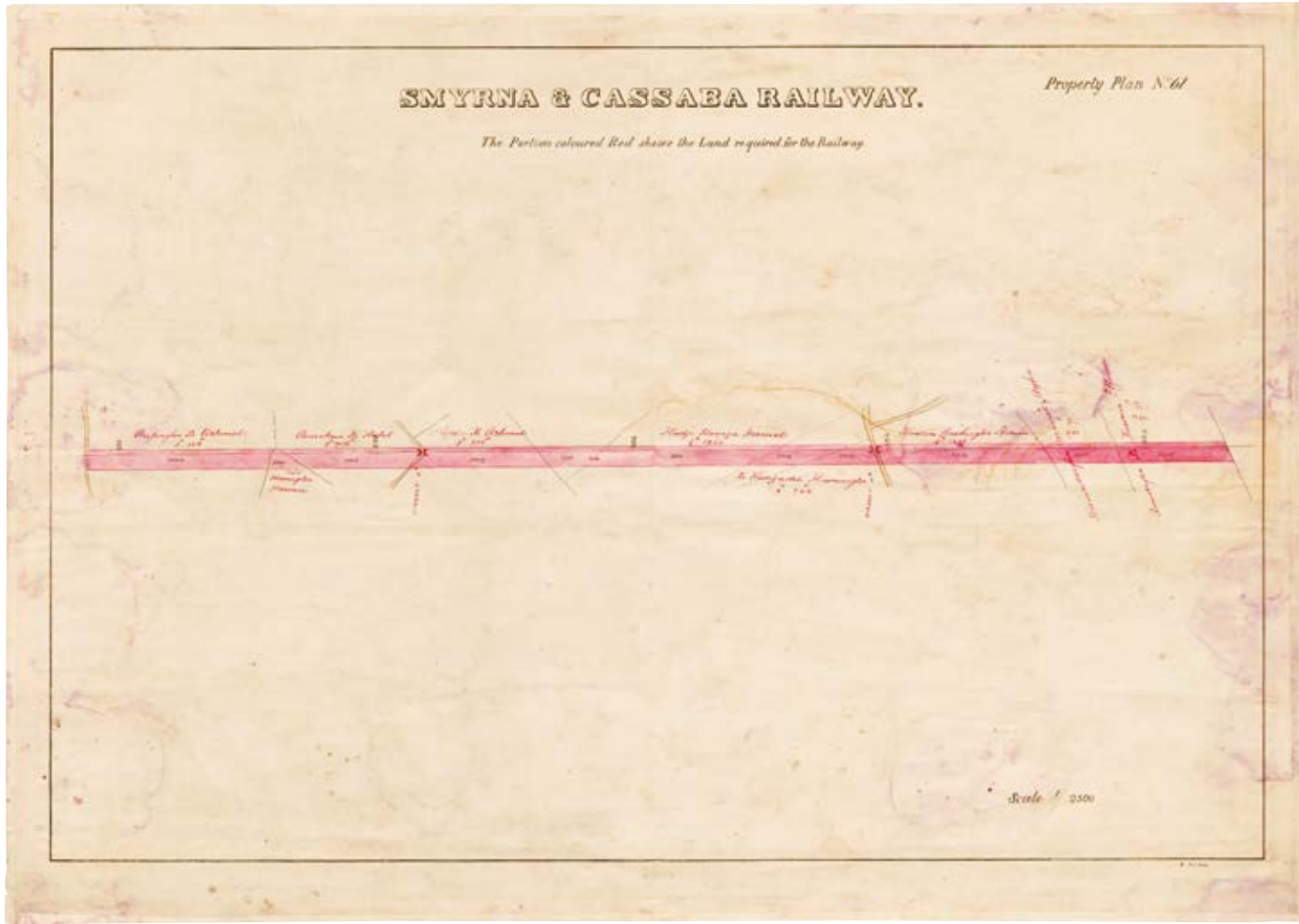
ABA RAILWAY.

an N° 9

Land required for the Railway.

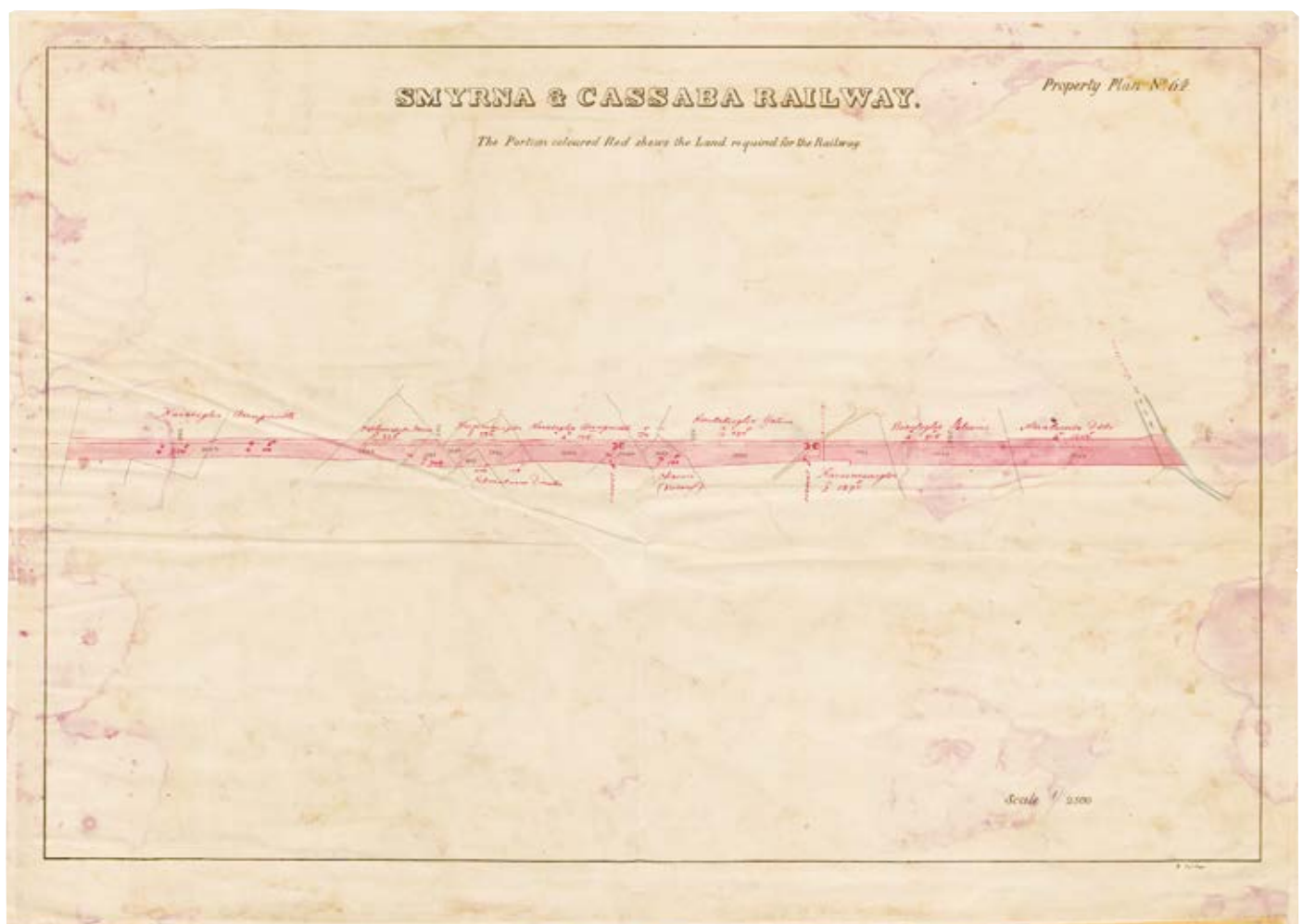
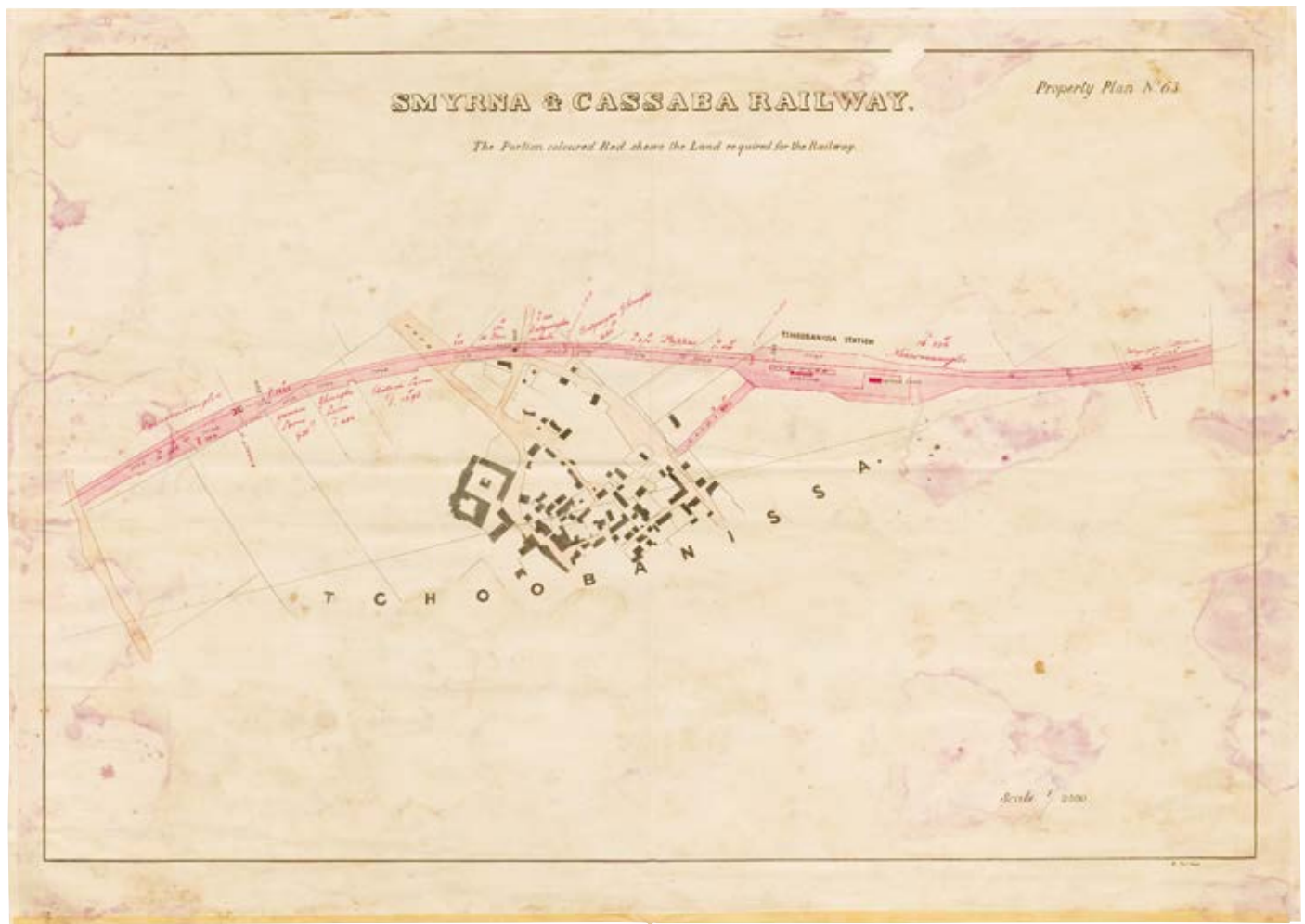

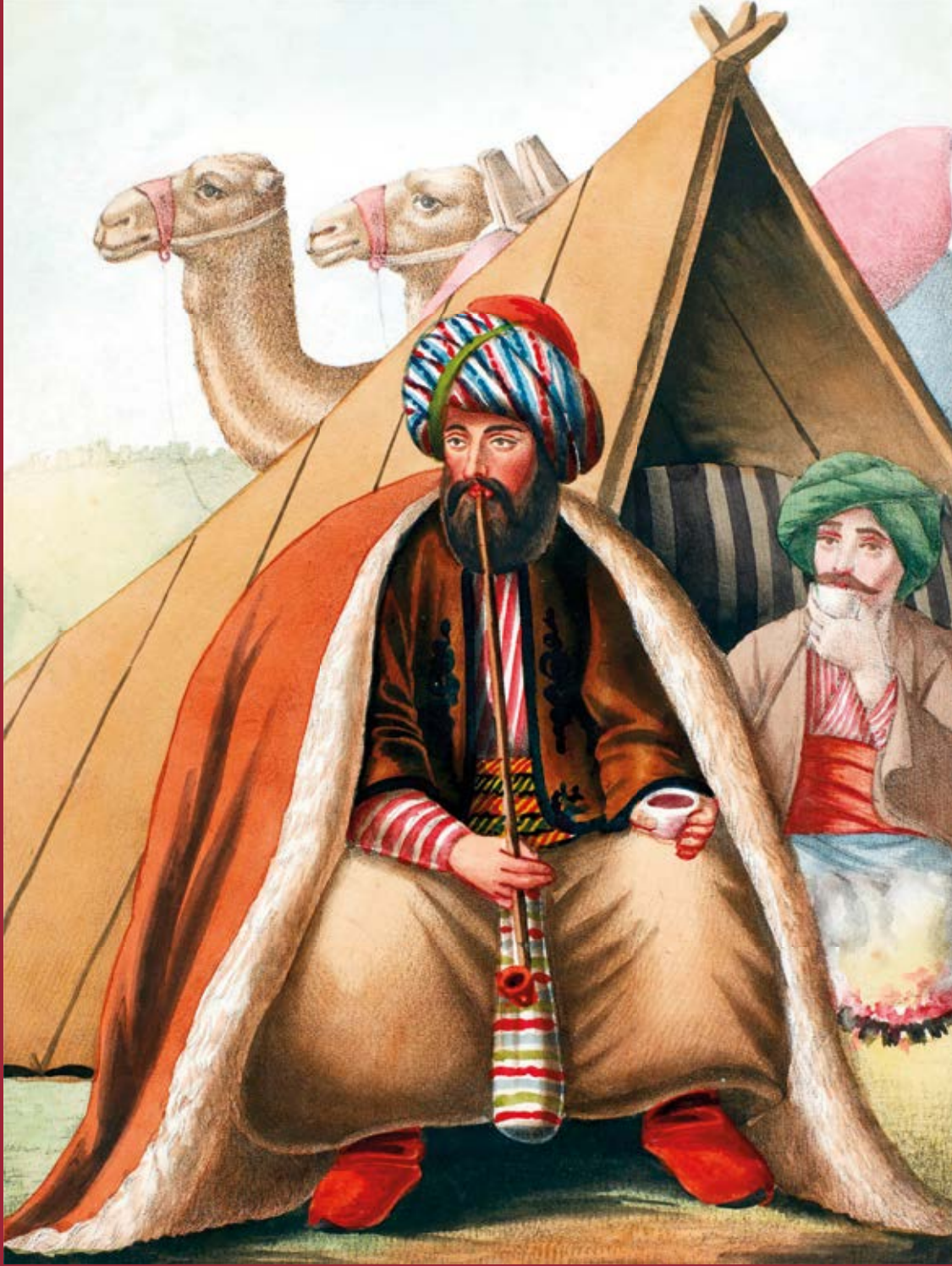
Scale $\frac{1}{2500}$

Cörsel 130: İzmir-Turgutlu Demiryolu hattı projesi haritaları. Toplam 6 adet plandan örnekler. 11 Eylül 1913 (BOA PLK.p.03017).

Image 130: İzmir-Turgutlu Railway project maps. Examples from a total of 6 plans. September 11th, 1913 (BOA PLK.p.03017).

Görsel 131: Bedeviler, 1850~ (Sotheby's Müzayede arşivi).

Image 131: Bedouins, 1850~ (Sotheby's Müzayede archive).

3. İSTANBUL ATATÜRK KİTAPLIĞI KOLEKSİYONUNDAKİ TATIKYAN ALBÜMLERİ

THE TATIKIAN ALBUMS IN THE İSTANBUL ATATÜRK LIBRARY'S COLLECTION

Görsel 132: Sultan Abdülmecid Han, 1850~ (Garo Kürkman arşivi).
Image 132: Sultan Abdulmecid Khan, 1850~ (Garo Kürkman archive).

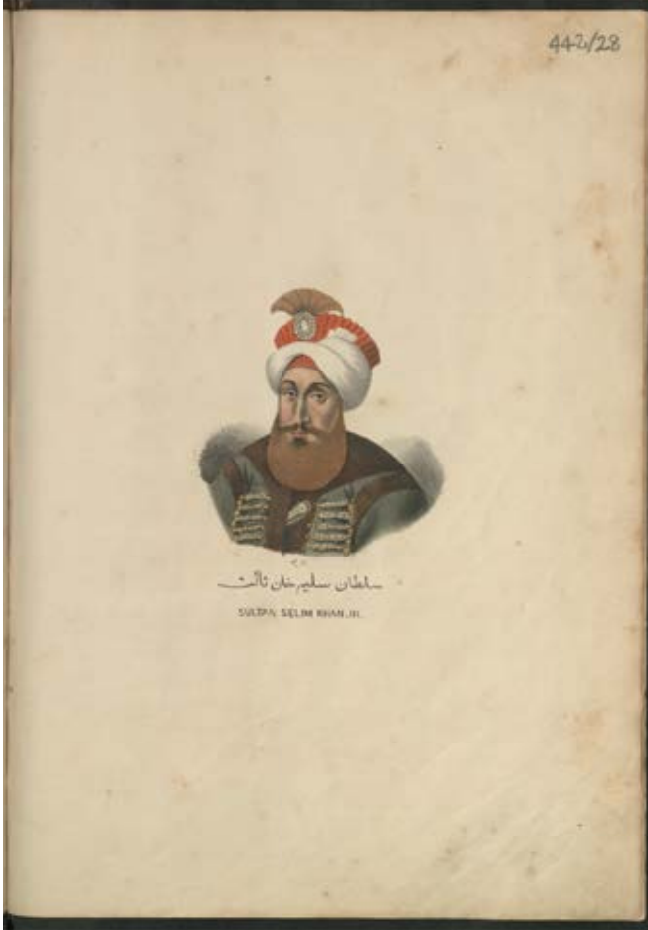
Görsel 133: Tercüman, 1850~ (Invaluable Müzayede arşivi).
Image 133: Translator, 1850~ (Invaluable Auction archive).

İzmirli ressam ve matbaacı Tatikyan'ın resimleyip bastığı iki önemli taşbaskı albüm İstanbul Taksim'deki Atatürk Kitaplığı koleksiyonundadır. Buradaki albümlere, Boğos Tatikyan ile ilgili söz konusu kitabın hazırlık sürecinde kurumun izniyle erişilmiş ve kitaplığın verdiği destekle arşiv çalışması gerçekleştirilmiştir.

Atatürk Kitaplığındaki söz konusu albümler henüz restorasyona girmediği için, resimlemelerin, yüz seksen yılı bulan ömürlerinde yıprandıkları görülmektedir. Baskı altı malzemesinde kâğıt çürüğü olduğu, lekelenip kirlendiği, sayfaların üzerlerine not alındığı ya da kayıt için mühürleme işlemi yapıldığı, hatta kimi çizimlerin yırtıldığı görülmektedir. Resimlemelerin nefaseti kaybolmaya yüz tuttuğu için tıpkıbasıma uygun olmadıkları düşünülmüş ve uzun uğraşlar sonucunda tüm baskılar sayısal ortamda restore edilmiştir. Yüksek çözünürlükte gerçekleştirilen sayısallaştırma süreci, eserlerin ilk günkü albenisini geri getirmiştir. Resimlemeler basıldıkları anın etkisine kavuşturulmuş, Tatikyan'ın elle renklendirerek elde ettiği canlılık baskılara yeniden kazandırılmıştır. (Görsel 132, 133) ●

Two important albums of lithograph, illustrated and printed by the İzmir-based painter and printer Tatikian, are in the Atatürk Library's collection in Taksim, İstanbul. The albums there were accessed with the permission of the institution during the preparation process of the forementioned book on Bogos Tatikian, and archival work was carried out with the support of the library.

Since the aforementioned albums in the Atatürk Library have not been restored yet, it is observed that the depictions has a lifespan of nearly hundred eighty years, were damaged. Also it is seen that the substrate has paper rot, is stained and polluted, was noted and hand stamped for registry on pages, and even some of the pages were ripped. Since the beauty of the illustrations is on the verge of disappearing, it was thought that they were not suitable for facsimile printing and as a result of long efforts, all prints were restored in digital environment. The digitization process made within high resolution has brighten back the attractiveness of works. The illustrations were brought to the effect of the day they were printed, and the desired vitality was restored to the prints by hand coloring. (Image 132, 133) ●

Görsel 134: Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda yer alan Padişah albümünden iki örnek sayfanın aslı ve sayısal görüntü işleme tekniklerinden yararlanarak taramalarının iyileştirildiği hali.

Image 134: The original of two sample pages from the Sultan Album in the Atatürk Library collection and the versions of improved scans using digital image processing techniques.

Görsel 135: Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda yer alan yerel tipler albümünden iki örnek sayfanın aslı ve sayısal görüntü işleme tekniklerinden yararlanarak taramalarının iyileştirildiği hali.

Image 135: The original of two sample pages from the Local Characters Album in the Atatürk Library collection and the versions of improved scans using digital image processing techniques.

PADİŞAHLAR
SULTANS

3.1. ALBÜM: PADİŞAHLAR

THE ALBUM: SULTANS

Boğos Tatikyan tarafından resimlenen ve Tatikyan Matbaasında basılan padişah portrelerinin bulunduğu albüm 442 katalog numarası ile Atatürk Kitaplığında bulunmaktadır (Görsel 135). İçerisinde ilk padişah Birinci Osman'dan Abdülmecid'e kadar otuz bir Osmanlı sultanının litografisi mevcuttur.

Kürkman'ın tespit ettiği, "Nuh'un Güvercini" (3 Nisan 1852, sayı 6) adlı gazetede çıkan ilandan (Görsel 136), Boğos'un Osmanlı Sultanları çalışmasıyla ilgili bilgi edinmek mümkündür:

*"İzmirli saygıdeğer Tatikyan Boğos, Ermeni milletinin grafikçi ve gravürçüsü, Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Sultan I. Osman'dan başlayarak tüm sultanların portrelerini, renkli ve altınlanmış gravürlerini hazırlamıştır. Bahsi geçen resimler otuz bir adet olup kendi zamanının kıyafetleri ile resmedilmiştir. Bunların hepsi bir Osmanlı altını ve bir tane isteyene adedi beş kuruştur. İzmir'de Tatikyan Boğos'un gravürhanesinde İstanbul'da ise Mühendisyan Hovhannes'in matbaasında satılacaktır."*⁶⁰

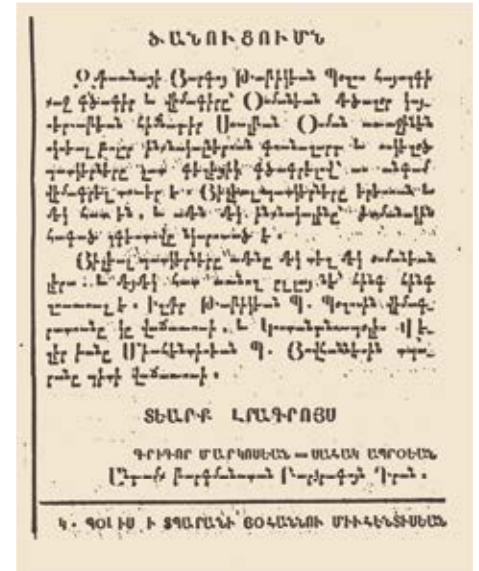
İlk sayfasında eski harfli Türkçe olarak "Sülâle-i Seniyye-i Devlet-i Osmaniye" hemen altında ise Fransızca "Chronologie des Empéreur Ottomans" başlığı yazılıdır. Devam eden sayfada Fransızca olarak hazırlanmış bir tabloda otuz bir Osmanlı sultanının isimleri, tahta çıkış ve ayrılış tarihleri, saltanat süreleri ve ölüm tarihleri belirtilmiştir. Sıralı bir şekilde padişah portreleri

The album that contains the portraits of the sultans, illustrated by Bogos Tatikyan and printed in the Tatikyan Printing House, is in the Atatürk Library with catalog number 442 (Image 135). This album contains the lithographs of 31 sultans from the first sultan Osman I to Abdülmecid.

It is possible to be informed about Bogos' work about Ottoman Sultans in the magazine called "Nuh'un Güvercini" (means Noah's Dove) (April 3rd, 1852, Issue 6) (Image 136) detected by Kürkman:

*"Dear Tatikyan Bogos from İzmir, the grapher and the graver of the Armenian people, prepared the colored and glided gravures of all of the sultans starting from Sultan Osman I. There are 31 pieces of the aforementioned pictures, and they were all illustrated with their own times' clothes. They all worth one dirham and five kuruş per picture. They will be sold in İzmir, in the engraving shop of Tatikyan Bogos, and in İstanbul, in the printing house of Mühendisyan Hovhannes."*⁶⁰

In the first page of the album, in old lettered Turkish the title "Sülâle-i Seniyye-i Devlet-i Osmaniye" and just below that in French "Chronologie des Empéreur Ottomans" is written. In the following page, the names of 31 sultans, dates of acceding and abdication of throne, reign years and the dates of death were prepared as a table in French. On the pages that continue with the

Görsel 136: Boğos Tatikyan'ın 3 Nisan 1852 tarihli "Nuh'un Güvercini" gazetesinde çıkan ilanı (Garo Kürkman arşivi).

Image 136: Bogos Tatikyan's advert in the "Noah's Pigeon" newspaper dated April 3, 1852 (Garo Kürkman archive).

60 Garo Kürkman, a.g.e., s. 793.

60 Garo Kürkman, ibid, p. 793.

ile devam eden sayfalarda Osmanlı padişahlarının bilinen fizyolojik özellikleri ve kıyafetleri keskin, saygılı ve aşırı detaya kaçmadan resimlenmiştir. Albümün, daha doğrusu resimlemelerin Sultan Abdülmecid devrinde yani 1839–1861 yılları arasında hazırlandığı, son portrede Sultan Abdülmecid için kullanılan “Sultan-ı said ve Hakan-ı ferid” tabiri ile anlaşılmaktadır.

Resimlemelerin altlarında Fransızca ve Türkçeyle sultanların adları mevcuttur. Bu bilgiler, ressamın kimliği, eğitim düzeyi ve on dokuzuncu yüzyılın çok dilli yaklaşımı hakkında bilgi vermektedir. İki dilin kullanılması, albüm resimlerinin bu dillerin birini ya da ikisini okuyabilen geniş bir okuyucu kitlesi için üretildiğini göstermektedir. Hedef kitlenin çok uluslu, çok dilli, çok kültürlü Osmanlı toplumuyla Osmanlı’yı ziyaret eden ülkelerden gelenler olduğu anlaşılmaktadır. Albümün Avrupalı cildinden ve Fransızcanın ağırlıklı olarak kullanılmasından yola çıkılırsa, resimlemelerin öncelikli olarak yabancı müşteriler için hazırlanmış olduğu söylenebilir.⁶¹

Resimlemeler Boğos’un diğer çizimlerine oranla daha özenlidir. Elle renklendirilmiş çizimlerdeki fırça kontrolü de bu özene işaret etmektedir; suluboya tekniği, boyama alanının sınırları içerisinde kullanılmış, boyanın taşmamasına dikkat edilmiştir. Sultanların kıyafetlerindeki süslemelerin altın ve gümüş yaldız kullanılarak yumurta akıyla boyanmış olması, bu özenin bir başka göstergesidir. Portrelerin belirli bir marjin ve paspartu düzeniyle sunulmuş olması sultanlara olan saygının görsel ifadesi olarak değerlendirilmiştir.

İncelendiğinde, döneminde bir araya getirilip ciltlendiği düşünülen eserin cilt boyutları 24 × 33,5 cm’dir. Sayfaların ölçüsü ise 22,5 × 32,5 cm’dir. Albümün devam eden sayfalardaki yeni baskısı, portrelerin bire bir ölçülerine sadık kalınarak yapılmıştır. ●

sultan’s portraits in sequence, the known physiological appearances and clothes of Ottoman Sultans were illustrated sharply, respectfully and without too many details. The fact that the album, or rather the illustrations were prepared in the period of Sultan Abdülmecid, between the years 1839–1861, is understood from the phrase “Sultan-ı Said and Hakan-ı Ferid” that had been used for Sultan Abdülmecid.

Below the illustrations are the names of the sultans in French and Turkish. This information provides information about the painter’s identity, education level and multilingual approach of the nineteenth century. The use of two languages indicates that the pictures of album is produced for a wide range of readers that can read one or both of these languages. It is understood that the target group was multinational, multilingual and multicultural Ottoman Society and the voyagers coming from other countries to Ottoman Land. It is possible to say that this album was primarily prepared for foreign customers from its European cover and the predominant usage of French.⁶¹

The illustrations are more attentive comparing to the other drawings of Bogos. Brush control in hand-colored drawings also indicates this care; the watercolor technique was used within the borders of the painting area and care was taken not to overflow. Another indicator of this attention that the ornaments of the clothes of sultans was colored with egg white by using gold and silver gilding. The fact that the portraits were presented with a certain margin and passepartout order was evaluated as a visual expression of the respect for the sultans.

When examined, the dimensions of the work, which is thought to had been brought together and bound in the period, are 24 × 33.5 cm. And the dimensions of the pages are 22.5 × 32.5 cm. The new edition of the album on the following pages has been made faithfully to the exact dimensions of the portraits. ●

Görsel 137: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda yer alan “Sülale-i seniye-i Devlet-i Osmaniye Chronologies des Empereurs Ottomans” adlı, Boğos Tatikyan’ın resimlediği padişah portreleri taşbaskı albümünün kapağı ve arka kapağı. İzmir, 1839–1861 (Atabey 1198; Bleckmer 1886).

Image 137: Cover and back cover of sultan portraits lithography album illustrated by Bogos Tatikian, named “Sülale-i seniye-i Devlet-i Osmaniye / Chronologies des Empereurs Ottomans” in the İstanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library collection, İzmir, 1839–1861 (Atabey 1198; Bleckmer 1886).

⁶¹ Richard Wittmann, “Series Editor’s Preface”, Prints and Impressions from Ottoman Smyrna: The Collection de Costumes Civils Et Militaires, Scènes Populaires, Et Vues de L’Asie-Mineure Album (1836–1838) at Harvard University’s Fine Arts Library, Editör: Gwendolyn Collaço, Bonn, Max Weber Stiftung, 2019, s. 7.

⁶¹ Richard Wittmann, “Series Editor’s Preface”, Prints and Impressions from Ottoman Smyrna: The Collection de Costumes Civils Et Militaires, Scènes Populaires, Et Vues de L’Asie-Mineure Album (1836–1838) at Harvard University’s Fine Arts Library, Editor: Gwendolyn Collaço, Bonn, Max Weber Stiftung, 2019, p. 7.

*Chronologie des Empereurs
Ottomans*

Chronologie des Empereurs Ottomans⁽¹⁾

no	Sultans	naissance	avènement	règne	mort
1	Osman I.	1259	1300	26	1326
2	Orkhan I.	1288	1326	35	1360
3	Mourad I.	1326	1360	34	1389
4	Baïezid I.	1360	1389	14	1403
5	Muhammed I.	1379	1413	8	1421
6	Mourad II.	1403	1421	26	1451
7	Muhammed II. (le conquérant)	1429	1440	36	1481
8	Baïezid II.	1447	1481	32	1512
9	Selim I.	1467	1512	8 $\frac{3}{4}$	1520
10	Suléyman I.	1495	1520	48	1566
11	Selim II.	1524	1566	8	1574
12	Mourad III.	1546	1574	20 $\frac{3}{4}$	1595
13	Muhammed III.	1566	1595	9	1603
14	Ahmed I.	1589	1603	14	1617
15	Moustapha I.	1591	1617	1 $\frac{1}{2}$	1623
16	Osman II.	1604	1617	4	1622
17	Mourad IV.	1611	1623	17	1640
18	Ibrahim I.	1615	1639	9 $\frac{3}{4}$	1648
19	Muhammed IV.	1641	1648	41	1693
20	Suléyman II.	1642	1687	3 $\frac{3}{4}$	1691
21	Ahmed II.	1643	1691	3 $\frac{3}{4}$	1695
22	Moustapha II.	1664	1695	8 $\frac{3}{4}$	1704
23	Ahmed III.	1683	1703	28	1736
24	Mahmoud I.	1696	1730	25	1754
25	Osman III.	1700	1754	3	1757
26	Moustapha III.	1717	1757	17	1774
27	Abdul-Hamid I.	1725	1774	16	1789
28	Selim III.	1761	1789	19	1808
29	Moustapha IV.	1779	1807	1	1808
30	Mahmoud II.	1785	1808	32	1839
31	S. M. T. le Sultan Abdul-Medjid Khan	1823	1839		

(1) d'après la géographie de M. Moallouf.

سلطان عثمان خان غازی

SULTAN OSMAN KHAN GHAZI I

سلطان اورخان خان غازی

SULTAN ORKHAN KHAN GHAZI, I

غازی سلطان مراد خان اول
GHAZI SULTAN MOURAD KHAN. I

غازی سلطان یلدرم بایزید خان اول

GHAZI SULTAN YLDIRIM BAİEZID KHAN.I

غازی سلطان محمد خان اول

GAZI SULTAN MUHAMMET KHAN.I

سلطان مراد خان ثانی

SULTAN MOURAD KHAN.II.

عازي سلطان محمد خان الفاتح ثاني

GHAZI SULTAN MUHAMMED KHAN. II (1^e CONQUERANT)

سلطان بایزیدخان ثانی

SULTAN BAÏEZID KHAN. II.

غازی سلطان سلیم خان اول

GHAZI SULTAN SELIM KHAN.I.

سلطان سلیمان خان اول

SULTAN SULEYMAN KHAN .I.

۱۱
غازی سلطان سلیم خان ثانی

GHAZI SULTAN SELIM KHAN.II.

۱۲
سلطان مراد خان ثالث

SULTAN MOURAD KHAN .III.

۱۳

غازی سلطان محمد خان ثالث

GHAZI SULTAN MUHAMMED KHAN.III.

سلطان احمد خان اول

SULTAN AHMED KHAN. I.

۱۵

سلطان مصطفی خان اول

SULTAN MUSTAPHA KHAN.I.

۱۶ ۱۶
سلطان عثمان خان ثانی

SULTAN OSMAN KHAN.II.

۱۷

غازی سلطان مراد خان رابع

GHAZI SULTAN MOURAD KHAN. IV.

۱۸

سلطان ابراهیم خان اول

SULTAN IBRAHIM KHAN I.

۱۹
سلطان محمد خان رابع
SULTAN MUHAMMED KHAN.IV.

۲۰
سلطان سلیمان خان ثانی

SULTAN SULEYMAN KHAN . II.

۶۱

سلطان احمد خان ثانی

SULTAN AHMED KHAN .II.

۲۲

غازی سلطان مصطفی خان ثانی

GHAZI SULTAN MUSTAPHA KHAN.III.

۲۳
سلطان احمد خان ثالث
SULTAN AHMED KHAN. III.

۲۴
سلطان محمود خان اول

SULTAN MAHMOUD KHAN. I.

سلطان عثمان خان ثالث

SULTAN OSMAN KHAN.III.

ن. سلطان مصطفى خان ثالث

SULTAN MOUSTAPHA KHAN. III.

٤٧

سلطان عبد الحميد خان اول

SULTAN ABDUL-HAMID KHAN, I.

سلطان سلیم خان ثالث

SULTAN SELIM KHAN.III.

۲۹
سلطان مصطفی خان رابع
SULTAN MUSTAPHA KHAN.IV.

۳۰
غازی سلطان محمود خان ثانی
GHAZI SULTAN MAHMOUD KHAN. II.

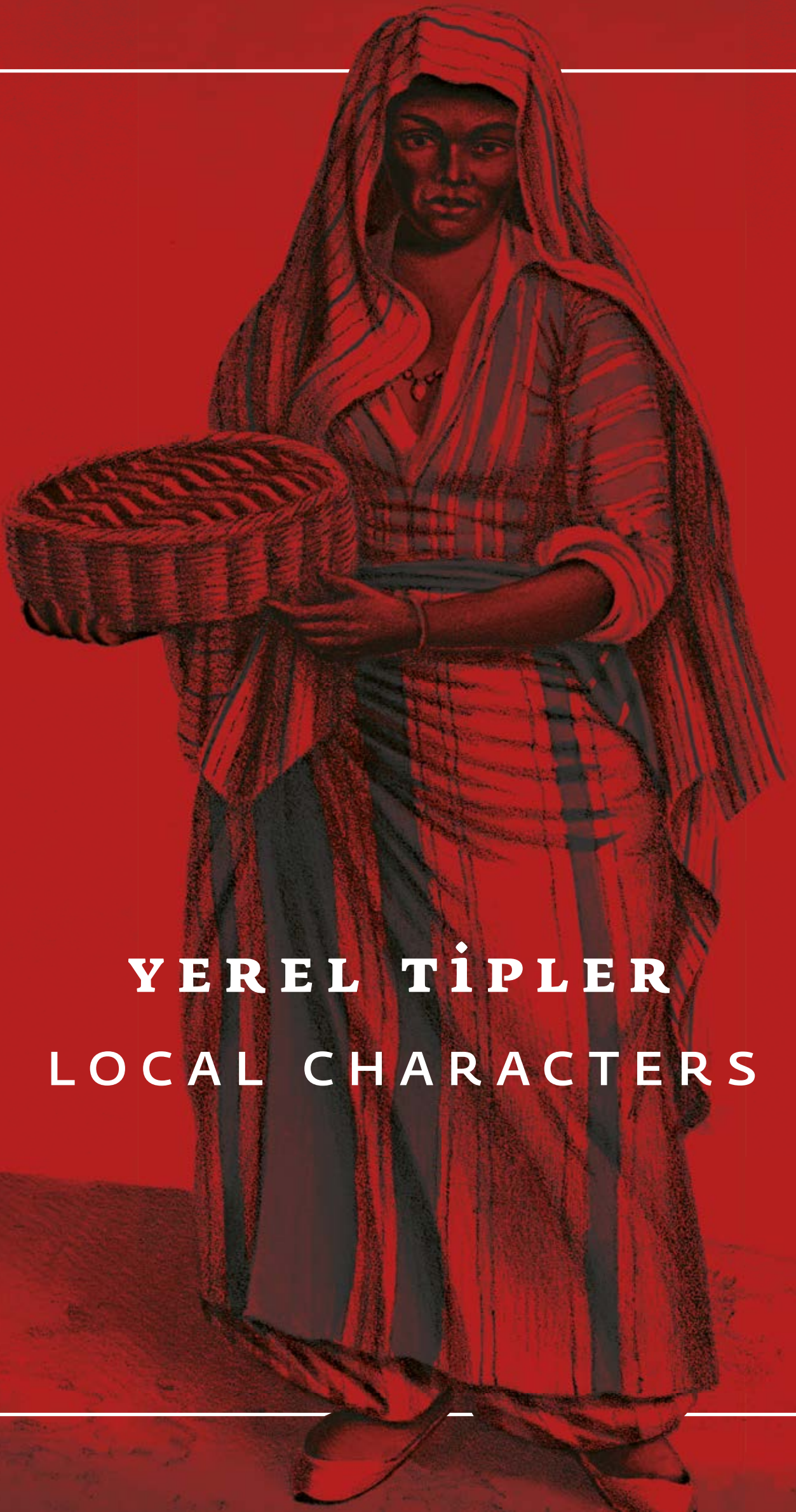
۳۱

سلطان سعيد و خاقان فرید سلطان عبدالمجید خان

S.M.I. LE SULTAN ABDUL-MEDJID-KHAN.

YEREL TİPLER

LOCAL CHARACTERS

3.2. ALBÜM: İZMİR VE ÇEVRESİNDEN TİPLER

THE ALBUM: CHARACTERS FROM İZMİR & ITS SURROUNDINGS

Görsel 138: Boğos Tatikyan'ın yerel tipleri betimleyen, elle renklendirilmiş taşbaskıları ile oluşturulmuş albümlere bir örnek. 70 sayfa, 36 × 26 cm (Alif Art arşivi).

Image 138: An example of lithography albums containing local types depicted and colored with hand by Bogos Tatikian. 70 pages, 36 × 26 cm (Alif Art archive).

Talat Albayrak tarafından Atatürk Kitaplığı'na bağışlanan eserler arasında bulunmaktadır (**Görsel 139**). Albüm, sonradan elle renklendirilmiş 29 litografi (taşbaskı) resmi içermektedir. Yirmi dokuz levhadan yedisinin açıklaması ya da alt başlığı bulunmakta, bir levha haricinde her birinin altında "Lit. B. Tatikian. Smyrne" imzası yer almaktadır.⁶² Çeşitli koleksiyonlar ve kütüphanelerde muhtelif Tatikyan albümlerinin varlığı tespit edilmiştir (**Görsel 138**). Daha önce de belirtildiği gibi bu baskılar ayrı ayrı üretilmiş, sonrasında müşterilerin beğendikleri ya da benzer konulardaki resimler, döneminde ya da sonradan bir araya getirilmiştir. Ulaşılabilen en fazla resimlemeye sahip albüm, Şefik Atabey'in bir müzayedede satılan albümüdür. Atabey'in kütüphanesi için hazırlattığı katalogda 1196 numara ile kaydedilmiş olan albümde 70 adet taşbaskı çizimin yer aldığı görülmüştür. Yine 1197 numara ile kayıtlı bir diğer Tatikyan albümünde 49 çizim bulunmaktadır.⁶³

It is among the works donated to Atatürk Library by Talat Albayrak (**Image 139**). The album contains 29 lithographs post-colored by hand. Seven out of twenty nine sheets have explanations or subheadings below, except one sheet, all of them have the signature "Lit. B. Tatikian. Smyrne".⁶² Miscellaneous Tatikian Albums has been detected in various collections and libraries (**Image 138**). As stated previously, these printings were produced separately, and then, were gathered depending on the pictures that customers liked or the pictures on similar topics, in their own time or after. The album with the most illustrations accessible is Şefik Atabey's album sold at an auction sold in an auction. There are 70 lithographs in the album that is recorded with the number 1196 in the catalog be prepared by Atabey for his library. In another Tatikian Album number 1197, there are 49 drawings.⁶³

⁶² Katalog bilgisi: Gift Made by H.I.M. The Sultan Abdul-Hamid II to the National Library of the United States of America, 1893. Lith. B. Tatikian, Boyut: 29,5×38 cm., İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Talat Albayrak Kitapları, No: ALB. 265 (Albümler).

⁶³ The Ottoman World. The Şefik E. Atabey Collection. Books, Manuscripts and Maps, Londra, Sotheby's, 2002, Cilt 2, s. 628-635.

⁶² Catalog Info: Gift Made by H.I.M. The Sultan Abdul-Hamid II to the National Library of the United States of America, 1893. Lith. B. Tatikian, Boyut: 29,5×38 cm., İstanbul, İstanbul Municipality Atatürk Library, Talat Albayrak Books, No: ALB. 265 (the Albums).

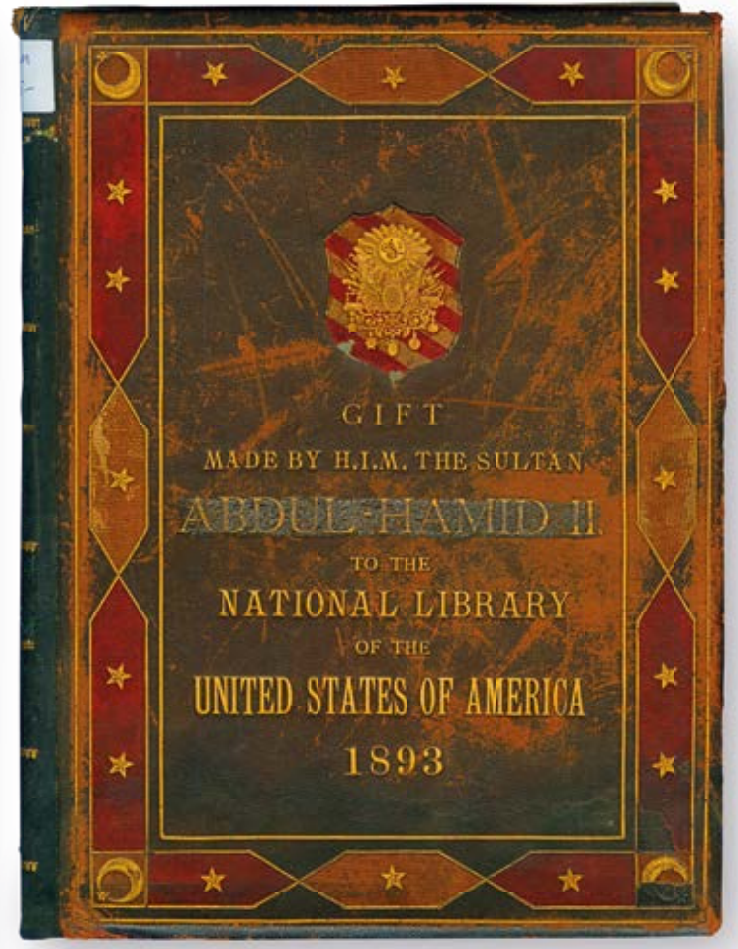
⁶³ The Ottoman World. The Şefik E. Atabey Collection. Books, Manuscripts and Maps, London, Sotheby's, 2002, Volume 2, pp. 628-635.

Öte yandan, katalog bilgisine ulaşılan 70 adet taşbaskı resimleme içeren albümün B. Tatikyan'a ait tüm taşbaskıları içerdiğini söylemek mümkün olmayıp tek tek basılan çizimlerin tamamının bir araya toplanmış olma ihtimali düşük görünmektedir. Dolayısıyla, bu eserde sunmuş olduğumuz 29 adet resimleme, İzmirli ressam Boğos Tatikyan ile ilgili çalışmalar içerisinde bir boşluğu doldurma, dönem İzmir'i ve şehirdeki tipler, meslekler, cemaatler hakkında fikir verme amacını taşımaktadır. Bununla beraber, Atatürk Kitaplığındaki albüme ek olarak koleksiyonculardan, arşivlerden, müzayede kataloglarından derlenen Tatikyan imzalı resimlemelerle Tatikyan'ın taşbaskı üretimleri hakkında daha fazla fikir vermeye çalışılmıştır.

Atatürk Kitaplığı envanterinde bulunan ve bu çalışmaya kaynaklık eden albümle ilgili şunu da belirtmek gerekir: Tatikyan litografileri hakkında en etraflı çalışmayı yapan Semra Daşçı, Sultan II. Abdülhamid'in 1893 yılında Birleşik Devletler Kongre Kütüphanesine hediye ettiği, Osmanlı'yı tanıtan 51 büyük boy fotoğraf albümü ile bu albüm arasında bir bağlantı kurmuş, Tatikyan litografilerinin toplandığı albümün de hediye edilmesinin planlandığını, ama bir sebepten gerçekleşmeyince albümün Türkiye'de kaldığını belirtmiştir. Bu görüşün dayandığı varsayımı oluşturan temel neden, albümün içerisinde bulunduğu cildin, bahsi geçen fotoğraf albümleri ile aynı yapıda olması ve üzerinde "Gift Made by H.I.M. the Sultan Abdul-Hamid II to the National Library of the United States of America, 1893" yazısının bulunmasıdır. Birkaç sebepten dolayı bu savın doğru bir yaklaşım olmadığı düşünülmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Öncelikle, Boğos Tatikyan'a ait litografileri barındıran albümün Amerikan Kongre Kütüphanesine hediye edilebilmesi için niceliğinin ve niteliğinin yeterli olmadığı düşünülmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi litografi sayısı yetmişi bulan Tatikyan albümleri mevcuttur (**Görsel 138**). Bununla birlikte, Atatürk Kitaplığındaki seçkiye kıyasla renklendirmesi daha iyi olan albümler görülmüştür. Diğer bir gösterge, fotoğrafın öne çıktığı bir çağda özellikle fotoğraf albümü hediye edilirken içerisine daha eski bir dönemin üretim pratiği olan litografilerin eklenmiş olmasıdır. Bu tercih, hediye edilen albümlerin bütünlüğü açısından uyumsuzluk oluşturmaktadır.

On the other hand, it is not possible to say that the album, which contains 70 lithographic illustrations for which catalog information is available, contains all the lithographs of B. Tatikian, and it seems unlikely that all of the individual drawings were collected together. Therefore, the 29 illustrations we have presented in this work, aim to fill a gap in the works about the artist Bogos Tatikian of İzmir, to give an idea about İzmir at that time and characters, professions and communities in the city. In addition to the album in the Atatürk Library, it has been tried to give more ideas about Tatikian's production with lithographs signed by Tatikian compiled from collectors, archives and auction catalogs.

It is necessary to point out about the album, the resource of this research, in the inventory of Atatürk Library: Semra Daşçı, who made the most comprehensive study on Tatikian lithographs, made a connection between the 51 large-size photo albums that introduced the Ottoman Empire, which Abdulhamid gifted to the United States Library of Congress in 1893, and this album, she stated that the album in which Tatikian's lithographs were collected, was planned to be given as a gift, but when it did not happen for some reason, the album remained in Turkey. The main reason for the assumption that this view is based on is that the shape of the album's binding is in the same structure as the photo albums mentioned, and "Gift Made by H.I.M. the Sultan Abdul-Hamid II to the National Library of the United States of America, 1893" is written above it. There are several reasons to think that this argument is not the right approach. These can be listed as follows: Firstly, it is thought that Bogos Tatikian's lithographs are not sufficient in terms of quality and quantity, to be given as a present to the Library of Congress. As mentioned above, there are nearly seventy Tatikian albums with lithographs (**Image 138**). In the meantime, it is seen that there are albums with better coloring comparing to the anthology in Atatürk Library. Another indicator is the fact that lithographs, a production practice of an older era, were added to it, especially when gifting a photo album in an era where photography came to the fore. This selection creates an inconsistency in terms of the integrity of the gifted albums.

Görsel 139: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda yer alan yerel tipler albümünün cildi; ön ve arka kapak (İBB AK.ALB.265).

Image 139: Front and back cover of the volume of the Local Characters Album in the İstanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library collection (İBB AK.ALB.265).

Atatürk Kitaplığındaki Tatikyan albümünün Birleşik Devletler Kongre Kütüphanesine hediye edilmediği yönündeki savın en büyük dayanağı ise kitaplığın restorasyon uzmanı Nergis Ulu'nun görüşleridir. Ulu, mesleki bilgisi ve deneyimine dayanarak, mevcut cildin albüme daha sonra eklendiğini, bu şekilde cildi yıpranmış ya da cildi olmayan eserler için eski cilt giydirmenin yaygın bir uygulama olduğunu belirtmiştir.

Albümün cilt boyutu 29,5 × 38 cm'dir. Sayfaların ölçüsü ise yaklaşık olarak 27 × 37 cm'dir. Ancak taşbaskıları albüm haline getiren kişi/kişiler resimlemeleri çerçevesine çok yakın, bazen de çizimin altındaki yazının üstüne gelecek şekilde özensizce kesmiş ve resimlemeleri ayrı bir kâğıda öylece yapıştırmıştır. Dolayısıyla taşbaskı sayfaların kesilmeden önceki ölçüleri bilinmemektedir. Taşbaskı sayfaların asıl ölçüleri, müzayede kataloglarına ve koleksiyonlara girmiş, fiziksel durumu iyi olan Tatikyan baskıları dikkate alınıp cilde/kesime giden pay da düşünülerek 28,4 × 34,4 cm ölçülerinde düşünülmüştür. Albüm yeniden basıma hazırlanırken, resimlemelerin sayfa düzeni içerisindeki orijinal ölçülerine sadık kalınmıştır. ●

The main basis of the argument that the Tatikyan Album in Atatürk Library wasn't gifted to The Library of Congress, is the opinions of the restoration expert Nergis Ulu, who works in the Atatürk Library. Ulu, based on her professional knowledge and experiences, stated that the existing bind was added to the album later, and that it is a common practice to cover the old covers for works whose cover is worn or missing.

The volume size of the album is 29,5 × 38. The size of the pages is approximately 27 × 37. However the person /people who gathered the lithographs as an album, cut the illustrations too close to their frames, and sometimes carelessly so that the text under the drawing overlaps, and the illustrations were stuck to another page. Therefore, the real sizes of the lithographed pages before they were cut are not known. The original sizes of the lithographed pages were made in the dimensions of 28,4 × 34,4 cm, taking into account the Tatikyan prints in good physical condition, which entered the auction catalogs and collections, and also the share going to the binding/ cut. While the album was being prepared for reprint, the original sizes of the illustrations in the page layout were adhered to. ●

Türk Meyve Satıcısı

Sırtında küfesi, elinde terazisi ile
kıyafetlerinden Türk olduğunu
anladığımız bir meyve satıcısı.
Terazinin bir kefesinde kiraz olduğunu
düşündüğümüz meyveler bulunmakta.
Diğer kefesi ise boş. Sırtındaki
küfenin eliyle kolaylıkla ulaşabileceği
kısımında terazinin diğer kefesine
koyarak ağırlık ölçmekte kullanacağı
Osmanlı dönemi ağırlık birimlerinden
dirhemler bulunuyor. Küfenin
arkasında ise üzümler bulunmakta.

Turkish Fruit Seller

A fruit seller with a basket on his back and
a scales in his hand, whom we understand
a Turk from his clothing. In one pan of the
scale, there are fruits we assume they are
cherries. And the other pan of the scale
is empty. On the part that he can easily
reach with his hand of the pannier on his
back, there are dirhams, one of the weight
units of the Ottoman period, which he
will use to measure the weight by placing
them on the other pan of the scale. And
there are grapes behind the pannier.

Turc marchand de fruits.

Arzuhalci

Yaşlıca bir arzuhalci, yerden yüksek bir platform üzerinde iki genç Türk kadınına dinliyor. Devlet kurumlarına yazılan dilekçeler ve hukukî sorunlar için halk ile devlet arasında iletişimi sağlayan arzuhalcinin önünde kâğıtlar, ufak bir rahle ve mürekkep hokkası bulunmakta. Başında sarıĝı, beyaz sakalları ve gözlükleriyle kadınlara bir konu hakkında dikkatle bilgi verirken resmedilmiş.

The Scrivener

An elderly scrivener listens to two young turkish women on a platform high above the ground. In front of the scrivener who would ensure the communication for the petitions written to the governmental institutions and the legal problems between the state and the public, there are papers, a small lectern and an inkwell. He was illustrated while he was giving informations carefully about a topic to the women with his turban on his head, his white beard and his glasses.

Écrivain public

Lit. B. Tatikian

Siyahi, İzmirli

Börek Satıcısı Kadın

Afrika kökenli sokak satıcısı
bir kadın yerel köklerine uygun
bir kıyafet ile resmedilmiş.
Elindeki hasır sepetin içerisinde
börekleri görülmekte.

Pastry (Börek) Seller

Black Woman from İzmir

An African rooted street seller woman
was depicted in clothes that are
accurate to her regional culture.
In the wicker basket in her hand,
her pastries (böreks) can be seen.

Nègresse Vendeuse des petits pains

Lit. B. Talikian, Smyrne

Ermeni

Arkadaki peyzajdan anladığımız kadarıyla, şehri yukarıdan gören zengin konutunda iyi bir kumaş ile örtülü sedirinde, yüksek tabakadan genç bir Ermeni erkek resmedilmiş. Bir elinde tütün içtiği çubuğu, diğer elinde ise bir kitap bulunuyor. Önünde yazı takımına benzeyen bir kutu bulunan Ermeni şahsın, şehrin ticaret hayatı içerisinde etkin olduğu tahmin edilmekte.

An Armenian

As we can understand from the paysage behind, a young Armenian man of high class is depicted on a sofa covered with nice fabric in his rich residence overlooking the city. In his one hand, there is the pipe he smokes tobacco from, and in the other hand of him, there is a book. It is predicted that the Armenian person who has a box similar to an inkstand, was an active person in the trade life of the city.

Lit. B. Tatikian Smyrne

Armenien

Yahudi Kadın (evde)

Klasik kıyafetleri ile evinde resmedilmiş Yahudi bir kadın. Üzerindeki kürklü bir kıyafet, ellerindeki yüzükler, belindeki gümüş olduğunu düşündüğümüz tokalı kemer ve boynundaki kalın altın kolye ile zengin bir görünüm içerisinde betimlenmiş.

A Jewess (at home)

A Jewess illustrated with her classic clothes at her home. She was depicted in a rich appearance with a fur outfit, the rings on her hands, buckle arch in her waist we assume that is silver and the thick gold necklace on her neck.

Femme Juive dans la maison

Lit. B. Tatikian Smyrne

Fasulye Satan Siyahi Kadın ve Pelte Satan Erkek

Şehrin sokaklarında yerel kıyafetleri ile resmedilmiş iki sokak satıcısı. Erkek olan, başında tablası, elinde tablayı üzerine koymak için kullandığı ayak ile resmedilmiş. Tablasının üzerinde bir çeşit tatlı olan pelte ve pelteyi yemek için kullanılan kaşıklar görülüyor. Ayrıca peltenin üzerine dökülen bir nevi sosun bulunduğu bir ibrik görülmekte. Kadın ise elinde hasır sepet ve içerisinde fasulye olduğunu düşündüğümüz bir bakliyat ile resmedilmiş.

A Black Women Selling Beans and A Man Selling Jelly

Two street sellers illustrated in their local clothes in the streets of the city. The male one was illustrated with his tray on his head, and the stand to sustain the tray in his hand. On his tray, a kind of dessert 'pelte (jelly)' and a couple of spoons to eat that jelly are seen. Also, a pitcher containing a kind of sauce poured on the jelly is seen. And the woman was illustrated with a wicker basket on her hand and a legume in it, we think those are beans

Müslüman Tüccar

Üzerinde kürkü ile bir sedir üzerinde resmedilen ve tüccar olduğunu düşündüğümüz Müslüman Türk erkek. Bir elinde tütün içtiği çubuğu takatukaya dayamış, diğer elinde ise tütün kesesi olduğunu düşündüğümüz bir obje tutmakta.

A Muslim Merchant

A Muslim Turkish man, who we think is a merchant, illustrated on a day bed with his fur on it. In one hand he holds the stick from which he is smoking, and in the other hand an object that we think is a pouch.

Lit. D. Tatikian Smyrne

Mısırlı Türk

Mısır coğrafyasının yansıtılmaya çalışıldığı bir peyzaj içerisinde bir elinde nargilesi ile resmedilmiş yerel halktan ziyade Türk kökenli olduğu düşünülen bir erkek. Üzerindeki kıyafet, sivil bir kişi olmaktan ziyade devlet ile alakalı bir görevde olduğu izlenimi veriyor.

An Egyptian-Turk

A man who is thought to be of Turkish origin rather than the local people, who is depicted with a hookah in one hand, in a landscape where the geography of Egypt is tried to be reflected. The outfit he wears gives impression of a person in charge of a state-related job rather than a civilian person.

Turc Habitant d'Egypte

LIT. 8. TATIKIAN 50. 1896

Türk Kahveci

Türk kahveci, bir elinde nargile, diğer elinde ise cezvelerin içerisindeki kahveyi sıcak tutmaya yarayan muhafazalı tepsisi ve üzerindeki fincanları ile resmedilmiş. Belindeki kuşakta nargilenin közü için kullandığı maşa görülmekte.

A Turkish Coffee Maker

A Turkish coffee maker was illustrated with a hookah on his one hand, and a tray with enclosure that is used for keeping the coffee in the pots hot, and the cups on the tray. It is seen a pair of tongs that used for the embers of hookah in his waistbelt.

Caffeci Tur.

E. B. Tattkian Smyrna

İki Rum Erkek

Yerel kıyafetleri ile iki Rum erkek.

Two Rum Men

Two Rum Men with their local clothes on.

Lit. B. Talikian Smyrne

Yahudi Din Adamı (?)

Elinde tesbihi, üzerinde kalın cübbesi
ve dini başlığı ile Yahudi din adamı.

Jewish Clergyman (?)

Jewish cleric with a rosary in his hand,
a thick robe and a religious headdress.

Lit. B. Tatikian Smyrna

İzmirli Rum Kadın (sokakta)

Resimde sokak kıyafetleriyle bir Rum kadının önden ve yandan görünüşü betimlenmiş. Üst tabakadan olduğunu düşündüğümüz kadının yerel saç toplama şekli ve başlığı dikkat çekiyor.

A Rum Woman from İzmir (in the street)

The front and side views of a Rum woman in street clothes are depicted in the picture. The local hair collection style and headdress of the woman, who we think is from the upper class, draws attention.

Femmes Grecques de Smyrne dans la rue

Lit. B. Tatikian

İzmirli Yahudi Kadın (sokakta)

Özgün kıyafetleri ile Yahudi kadın.

A Jewess from Izmir (in the street)

A Jewess with her authentic clothes on.

Femme Juive de Smyrne dans la rue

Lit. B. Tabkian, Smyrne

Yahudi Şekerleme Satıcısı

Bir elinde açıkta satılan şekerleri toz ve benzeri şeylerden korumak için kullandığı püskül, boynuna astığı tablasında ise çeşitli şekerler olan Yahudi şekerleme satıcısı.

A Jewish Confectioner

A Jewish confectioner with a tassel to protect the dessert sold in outdoors from the dust and the dirt in his one hand, and a tray hangin around his neck with various candies in it.

Turk Marchand de Confiture

Lit. B. Tatikian Smyrne

Arnavut

Muhayyel bir mekânda yerel kıyafetleri içerisinde resmedilen Arnavutun elinde ve belinde birer silah bulunuyor. Karikatürize edilen karakterdeki, saldırgan ve savaşçı Arnavut tipi keskin çizgiler ile verilmeye çalışılmış.

An Albanian

An Albanian, who is pictured in his local clothes in an imaginary place, has a gun in his hand and in his waist. The aggressive and warrior Albanian type in the character who was caricatured, was tried to expressed with sharp lines.

Albanais

Lit. D. Tatikian Smyrne

Manisalı Rum Kadın

Evinde resmedilen Manisalı Rum kadın, yerel kıyafetler içerisinde bir sedir üzerinde otururken görülüyor. Bir elinde ayna, diğerinde ise çiçek benzeri bir süs objesi ile süslenirken betimlenmiş.

A Rum Woman from Manisa

A Rum woman from Manisa who was illustrated at her home, is seen while sitting on a day bed with her local clothes on. She was depicted with a mirror in one of her hands, and a garnish object similar to a flower in her other hand.

Femme Grecque de Magnesie

Lit. B. Tatikian. Smyrna

İzmirli Türk Kadın (sokakta)

Sokakta resmedilen Müslüman
Türk kadın, üzerinde beyaz
örtüsü ve yüzünü kapatan
feracesi ile betimlenmiş.

**The Turkish Woman from Izmir
(in the street)**

A Muslim Turkish woman illustrated in
the street, was depicted with her white
cloth and her abaya that covers her face.

Femme Turque de Smyrne dans la rue.

Lit. E. Tatikian Simon.

İranlı Dansçı

Uzun dalgalı saçları, yerel kıyafeti
ve başlığı ile klasik bir İranlı tipi.

The Iranian Dancer

A classic Iranian character with her long
wavy hair, her local clothes and cap.

Danseuse Persanne

Lit. B. Tatikian, Smyrne

Ermeni Ekmek Satıcısı

Şehrin sokaklarında resmedilen
Ermeni ekmek satıcısı, sırtında
ekmek teknesi içerisindeki
ekmekleri, önlüğü ve elindeki maşa
benzeri alet ile betimlenmiş.

The Armenian Bread Seller

An Armenian bread seller illustrated in
the streets of the city was depicted with
his breads in the breadbasket on his back,
his apron, and the tool similar to tongs.

Smyrna

Ed. W. Steiner

Maymun Oynatan Çingene ve**Maşa Satıcısı Karısı**

Elinde tefi ve sopası, bir tasma ile
bağladığı maymunu ile resmedilen
maymun oynatıcısı çingene
ve sepetindeki maşaları satan
hamile karısı betimlenmiş.

A Gypsy that Makes The Monkey**Dance and His Wife Sells****Pairs of Tongs**

A gypsy that makes the monkey dance,
was illustrated with his tambourine
and stick in his hand, the monkey he
tethered with a collar and his pregnant
wife that sells the tongs in her basket.

Лит. В. Татикян

Badana Yapan Yahudi Kadınlar

Kapalı bir mekânın boyasını yapan, ellerinde fırçaları ile resmedilmiş iki kadın.

Jewish Women Whitewashing

Two women whitewashing an indoor place, illustrated with brushes on their hands.

James Clanchianus

Lit. B. Tachian

İzmirli Türk Kadınlar (sokakta)

Sokakta resmedilen Müslüman
Türk kadınlar, üzerlerinde beyaz
örtüler ve yüzlerini kapatan
feraceleriyle betimlenmiş.

Turkish Women from Izmir (in the street)

Muslim Turkish Women illustrated in the
street, was depicted with their white
clothes and abayas that cover their face.

Femmes Turques de Smyrne dans la rue

Ermeni Saka

Sokakta resmedilen Ermeni saka, bir kuşaga bağladığı iki testisi ile betimlenmiş.

An Armenian Water Carrier

An Armenian water carrier illustrated in the street, was depicted with his two pitchers he tied to a belt.

Enlèvement d'un puits.

Arménien Porteur d'eau.

Yahudi Sabun ve Yağ Satıcıları

Sokakta resmedilen iki figürün birinin ellerinde zeytinyağından imal edilip kalıp haline getirilmiş sabunlar, diğerinin sırtında bir zeytinyağı küpü bulunuyor.

Jewish Soap and Oil Sellers

One of the two figures depicted on the street has soaps made from olive oil and molded in their hands, and the other has an olive oil cube on its back.

Deux marchands, l'un de Savons et l'autre d'huile Lit. B. Tatikian

Tercüman

Bir konsolosluk görevlisi olan dragoman (tercüman), özellikle devletler arası ilişkilerde iletişimi sağlayan, çoğunlukla azınlıklardan gelen bir devlet görevlisidir.

Dragomanların, yerli tüccarların yabancı şirketlerle yaptığı ticarete de aracılık yaptığı görülmüştür.

A Translator

Dragoman (translator) who is also a consular official is a government officer that especially brings connection in interstate relationships and mostly chosen from minorities.

It had been seen that Dragomans also mediated the trade of local merchants with foreign companies.

Drogman

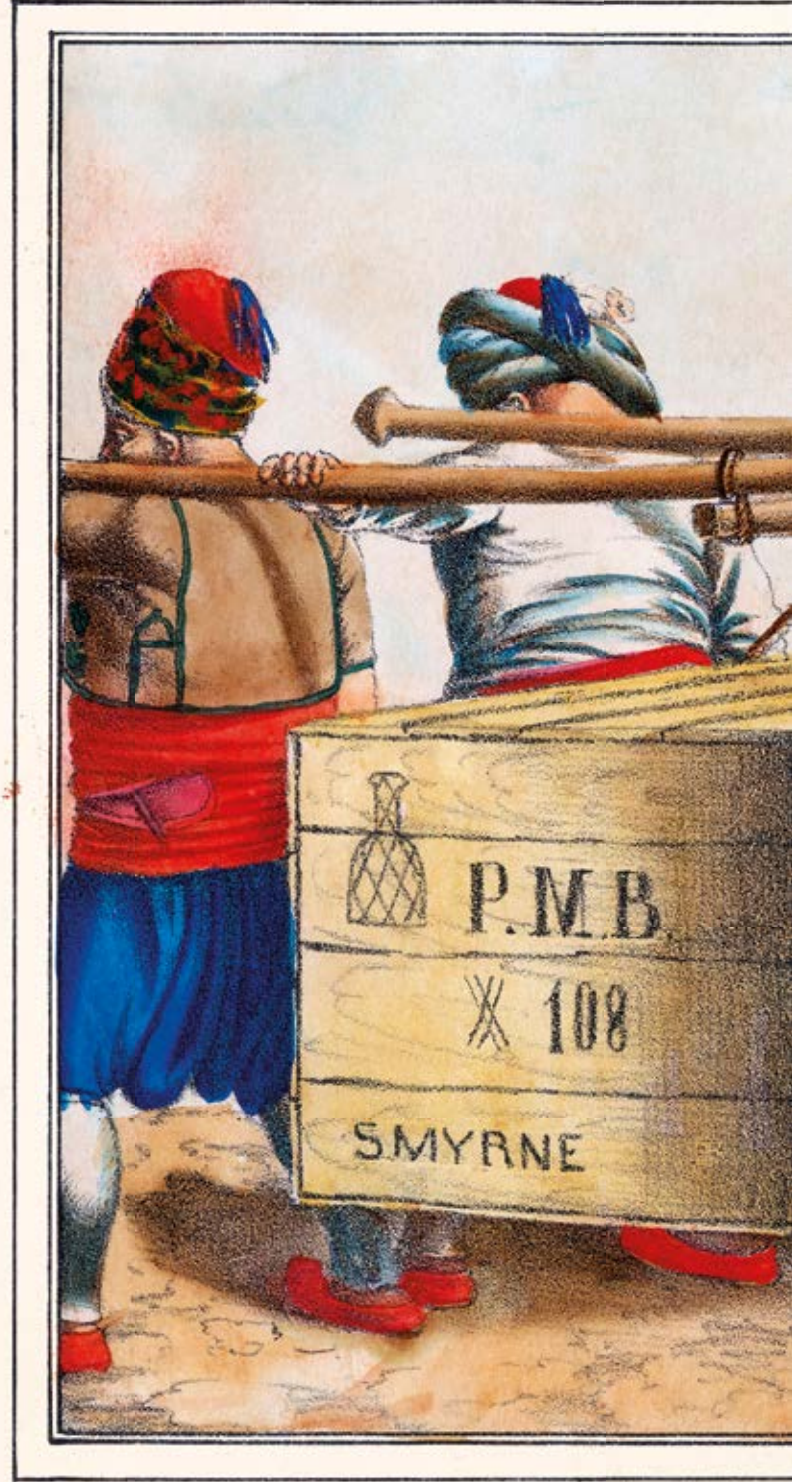
Lit. B. Tatikian Smyrne

Sırık Hamalları

Dört hamalın resmedildiği levhada iki sırık ve halatlar ile taşınan ağır bir yük görülmekte. Sırıkların kullanılmasındaki temel sebep yükün kırılabilir olması ve halatların yaptığı salınım ile kırılmadan taşınmasının daha kolay olmasıdır.

Stick Porters

The plate depicting four porters shows two poles and a heavy load carried by ropes. The main reason the stick are used is that the burden is fragile and the swinging movement that the ropes do makes it easier to be carried without the burden being broken.

Portefaix —

Keamal

Lit. B. Talikion Smyrne

Konsolos Koruması – Kavas

Elçilik ya da konsolosluklarda çalışan, özel kıyafetli bir koruma görevlisi olan kavas, heybetli yapısı, kıyafetleri ve silahları ile etkileyici bir şekilde resmedilmiş.

A Consular Bodyguard – Kavas

A consular bodyguard (kavas), a specially dressed guard working in embassies or consulates, was impressively depicted with his imposing structure, clothes and weapons.

Janissaire des Consuls

Lit. B. Tatikian Smyrne

Çöpçü

Sırtında çöp küfesi ve elinde küreği ile
şehrin sokaklarını temizleyen çöpçü,
hüzünlü bakışları ile resmedilmiş.

A Dustman

A dustman who cleans the streets
of the city with a garbage bin on
his back and a shovel in his hand,
is depicted with his sad gaze.

Balayeur

Lit. B. Tatikian S. Hurne

İranlı Kadın

Bir ağaca bağlanmış salıncakta sallanırken resmedilen İranlı kadın uzun dalgalı saçları ve özgün başlığı ile betimlenmiş.

An Iranian Woman

An Iranian woman illustrated with her long wavy hair and authentic cap is depicted while swinging on a swing tied to a tree.

Femme Persanne.

Lit. B. Tatikian. Smyrne.

“Lith. B. Tatikian Smyrne.”

Arşivler

(Metin içinde geçmeyen görsellerin arşiv ve koleksiyon bilgisine resim altlarında yer verilmiştir.)

“B. Tatikian, Collection of Eastern Characters”, 1850 civarı,
litografi, 24.5 × 17.2 cm. Sotheby’s Müzayede, Londra.

“I. Ahmed Albümü”, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu, TSMK, B. 408.

“Cumhuriyet gazetesi taşbaskı atölyesi ve matbaası, 1920’ler”, İstanbul, Cumhuriyet gazetesi arşivi.

“Gift Made by H.I.M. The Sultan Abdul-Hamid II to the National Library of the United States of America, 1893. Lith. B. Tatikian”, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Talat Albayrak Kitapları, No: ALB. 265 (Albümler).

“Fulgenzi Taşbaskı Albümü (1836–1838)”, Harvard Güzel Sanatlar Kütüphanesi koleksiyonu, Harvard Üniversitesi, Boston, XCAGE CT1400. C65 1838.

“Plan d’assurance de Smyrne (Smyrna)”, 3 nolu pafta,
Charles Edward Goad, 1905, İstanbul, SALT Arşivi, APLGDSMYR03.

“Plan d’assurance de Smyrne (Smyrna)”, 3 nolu pafta, s. 4, Charles Edward Goad, 1905,
Harvard Harita Koleksiyonu, Harvard Üniversitesi, Boston, FHCL: 3746611.

“Renkli taşbaskı, taşbaskıcı. Ticaret ve meslekleri öğreten poster serisi. Levha 5. 1874”,
L. Prang & Co., Amerikan Antikacılar Derneği koleksiyonu, Massachusetts, 151129.

“Sülale-i seniye-i Devlet-i Osmaniye Albümü, 1852. Lith. B. Tatikian”, İstanbul,
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Talat Albayrak Kitapları, No: ALB. 442 (Albümler).

TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi,
MF.MKT. Yer bilgisi: 74-108, 08.4.1299 / 27.02.1882.

TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi,
DH.MKT. Yer bilgisi: 1564-25, 09.3.1306 / 13.11.1888.

Yayınlar

AND, Metin; “Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları”,
(Haz: Tülün Değirmenci, Sabri Koz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Anonim, “The Athenæum Journal of Literature, Science, the Fine Arts, Music, and the Drama”, John Francis, Sayı: 2502, Londra, 9 Ekim 1875, Cilt 2.

Anonim; “The Ottoman World. The Şefik E. Atabey Collection.
Books, Manuscripts and Maps”, Sotheby’s, Londra, 2002, cilt 2.

Anonim; “İzmir 1876 ve 1908: Yunanca Rehberlere Göre Meşrutiyette İzmir”,
Çev: Engin Berber, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2008.

ATAY, Çınar; “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İzmir Planları”,
Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İzmir, 1998.

BENJAMIN, Samuel Greene Wheeler; “The Life and Adventures of a Free Lance, Being the Observations of S. G. W. Benjamin, 1837–1914”, Vt., Free Press Company, Burlington, 1914.

BEYRU, Rauf; “Üç İzmir: XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Sosyal Yaşam”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992.

Archives

(Archive and collection information of the images that are not included in the text are given under the pictures.)

"B. Tatikian, Collection of Eastern Characters", around 1850,
litography, 24.5 × 17.2 cm. Sotheby's Auction, London.

"Chromolithography, Lithographer. Prang's aids for object teaching. Trades & occupations. Plate 5. 1874",
L. Prang & Co., American Antiquarian Society collection, Massachusetts, 151129.

"Cumhuriyet Newspaper's Lithography Atelier and Printing House, 1920s", İstanbul, Cumhuriyet Newspaper Archive.

"Gift Made by H.I.M. The Sultan Abdul-Hamid II to the National Library of the United
States of America, 1893. Lith. B. Tatikian", İstanbul, İstanbul Municipality
Atatürk Library, Talat Albayrak Collection, No: ALB. 265 (The Albums).

"Fulgenzi Album of Lithographs (1836–1838)", Harvard Fine Arts Library
collection, Harvard University, Boston, XCAGE GT1400. C65 1838.

"Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna)", Sheet no: 3, Charles Edward Goad,
1905, İstanbul, SALT Archive, APLGDSMYR03.

"Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna)", Sheet no: 3, p. 4, Charles Edward Goad, 1905,
Harvard Map Collection, Harvard University, Boston, FHCL: 3746611.

"Sülale-i seniye-i Devlet-i Osmaniye Album, 1852. Lith. B. Tatikian", İstanbul,
İstanbul Municipality Atatürk Library, Talat Albayrak Collection, No: ALB. 442 (The Albums).

"Sultan Ahmed I Album", İstanbul, Topkapı Palace Museum Collection, TSMK, B. 408.

TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Ottoman Archives,
MF. MKT. Catalog Info: 74–108, 08.4.1882.

TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Ottoman Archives,
DH. MKT. Catalog Info: 1564–25, 09.3.1306 / 13.11.1888.

Publications

AND, Metin; "Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları",
(Prep. Tülün Değirmenci, Sabri Koz), Yapı Kredi Publications, İstanbul, 2018.

Anonymous, "The Athenæum Journal of Literature, Science, The Fine Arts, Music, and
the Drama", John Francis, Issue: 2502, London, October 9th 1875, volume 2.

Anonymous; "The Ottoman World. Şefik E. Atabey Collection. Books,
Manuscripts and Mapse", Sotheby's, London, 2002, volume 2.

Anonymous; "İzmir 1876 and 1908: Yunanca Rehberlere Göre Meşrutiyette İzmir",
Transl: Engin Berber, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Library, İzmir, 2008.

ATAY, Çınar; "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları",
Yaşar Education and Culture Foundation Publications, İzmir, 1998.

BENJAMIN, Samuel Greene Wheeler; "The Life and Adventures of a Free Lance, Being the
Observations of S. G. W. Benjamin, 1837–1914", Vt., Free Press Company, Burlington, 1914.

BEYRU, Rauf; "Üç İzmir: XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sosyal Yaşam",
Yapı Kredi Publications, İstanbul, 1992.

DAŞCI, Semra; “İzmirli Ressam Boğos Tatikyan ve ABD Ulusal Kütüphanesi’ne Hediye Olarak Hazırlanan Gravür Albümü”, The Journal of Academic Social Science Studies, Cilt 6, Sayı 1, 2013.

DUMAN, Mustafa; “Resimli Taşbaskısı Nasreddin Hoca Kitapları”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018.

ÇÜRACAR, Uğur; “Librairie de Péra 75. Müzayede Kataloğu”, Librairie de Péra Müzayede Evi, İstanbul, 2016.

HOVANNİŞIAN, Richard G.; “Tarihi Kentler ve Ermeniler: İzmir”, Çev: Aras Ergüneş vd. Aras Yayıncılık, İstanbul, 2018.

HUYUGÜZEL, Ö. Faruk; “1928’e Kadar İzmir’de Çıkmış Türkçe Kitap ve Süreli Yayınlar Kataloğu”, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 84, İzmir, 1996.

KESKİN, İsmail; “1831-1920 Yılları Arasındaki Türkiye’deki Litografi (Taşbaskı) Sanatı”, GSED, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 2017, sayı 38.

KÜRKMAN, Garo; “Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni Ressamlar”, Matüselam Yayınları, İstanbul, 2004.

MİLDANOĞLU, Zakarya; “İzmir Ermenileri”, Aras Yayınları, İstanbul, 2017.

MİNASSIAN, Anahide Ter; “Ermeniler: Küçük Bir Cemaatin Dinamizmi, İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi?”, (Der: Marie-Carmen Smyrnelis, Çev: Işık Ergüden), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

MORALI, Nail; “Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları”, (Haz: Erkan Serçe), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002.

ÖZTUNCAY, Bahattin; “Dersaadet’in Fotoğrafçıları 19. Yüzyıl İstanbul’unda Fotoğraf: Öncüler, Stüdyolar, Sanatçılar”, Aygaz Yayınları, İstanbul, 2006.

PAMUKCİYAN, Kevork; “İzmir’in Büyük Yer Sarsıntıları”, Tarih ve Toplum, sayı 70, Ekim 1989.

PAMUKCİYAN, Kevork; “İzmir’in Büyük Yer Sarsıntıları”, Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-III; Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar, İstanbul, 2003.

SERÇE, Erkan; “İzmir’de Kitapçılık 1839-1928”, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2002.

TEOTİG; “Baskı ve Harf, Ermeni Matbaacılık Tarihi”, (Çev: Sirvant Malhasyan, Arlet İncidüzen), Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2012.

WITTMANN, Richard; “Series Editor’s Preface, Prints and Impressions from Ottoman Smyrna: The Collection de Costumes Civils Et Militaires, Scènes Populaires, Et Vues de L’Asie-Mineure Album (1836-38)”, at Harvard University’s Fine Arts Library, Ed: Gwendolyn Collaço, Max Weber Stiftung, Bonn, 2019.

Söyleşiler

DURMAZ, Ömer; “Osmanlı Dönemi İzmir Planları ve Haritaları kitabının yazarı İlhan Pınar ile e-posta yazışması”, 12-30 Mayıs 2020.

DURMAZ, Ömer; “Yaşar Ürük ile e-posta yazışması”, 12-30 Mayıs 2020.

ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk; “Garo Kürkman ile Tatikyan araştırması üzerine e-posta yazışması”, 2 Haziran 2020.

Çevrimiçi Web Siteleri

Anonim, “Boğos Tatikyan”, Ermeni Matbaacılığı Veritabanı, 2011, <http://greenstone.flib.sci.am/gsd/cgi-bin/library.cgi?e=d-01000-00---off-opublishe--00-1----0-10-0---0---odirect-10---4-----0-1l--11-en-50---20-about---00-3-1-00-0--4--0--0-0-11-10-outfZz-8-000-a=d0-c=publishe0-cl=CL10-d=HASH01199f00bboc3fazda1ad323> (Erişim tarihi 13 Mayıs 2020).

Anonim, “Tatikian Boghos (1820-1904)”, La Gazette Drouot, 20 Mart 2020, <https://www.gazette-drouot.com/lots/6429531> (Erişim tarihi 13 Mayıs 2020).

KAHRAMAN, Alim; “Taş Basması”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 2016-2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tas-basmasi> (Erişim tarihi 27 Mayıs 2020).

- DAŞÇI, Semra, "İzmirli Ressam Boğos Tatikyan ve ABD Ulusal Kütüphanesi'ne Hediye Olarak Hazırlanan Gravür Albümü", *The Journal of Academy Social Science Studies*, volume 6, issue 1, 2013.
- DUMAN, Mustafa; "Resimli Taşbaskısı Nasreddin Hoca Kitapları", İstanbul Bilgi University Publications, İstanbul, 2018.
- GÜRACAR, Uğur; "Librairie de Péra 75. Auction Catalogue", Librairie de Péra Auction House, İstanbul, 2016.
- HOVANNİSİAN, Richard G.; "Tarihi Kentler ve Ermeniler: İzmir", Transl: Aras Ergüneş vd. Aras Publications, İstanbul, 2018.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk; "1928'e Kadar İzmir'de Çıkmış Türkçe Kitap ve Süreli Yayınlar Kataloğu", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 84, İzmir, 1996.
- KESKİN, İsmail; "1831–1920 Yılları Arasındaki Türkiye'deki Litografi (Taşbaskı) Sanatı", GSED, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Magazine, Erzurum, 2017, issue 38.
- KÜRKMAN, Garo; "Armenian Painters in the Ottoman Empire", Matüselam Publications, İstanbul, 2004.
- MİLDANOĞLU, Zakarya; "İzmir Ermenileri", Aras Publications, İstanbul, 2017.
- MİNASSİAN, Anahide Ter; "Ermeniler: Küçük Bir Cemaatin Dinamizmi, İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi?", (Comp: Marie-Carmen Smyrnelis, Transl: Işık Ergüden), İletişim Publications, İstanbul, 2008.
- MORALI, Nail; "Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları", (Prep: Erkan Serçe), İzmir Municipality Culture Publications, İzmir, 2002.
- ÖZTUNCAY, Bahattin; "The Photographers of Constantinople: Pioneers, Studios and Artists From 19th century Istanbul", Aygaz Publications, İstanbul, 2006.
- PAMUKCIYAN, Kevork; "İzmir'in Büyük Yer Sarsıntıları", Tarih ve Toplum, issue 70, October 1989.
- PAMUKCIYAN, Kevork; "İzmir'in Büyük Yer Sarsıntıları: Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkıları-III; Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar", İstanbul, 2003.
- SERÇE, Erkan; "İzmir'de Kitapçılık 1839-1928", İzmir Municipality City Library, İzmir, 2002.
- TEOTİG; "Baskı ve Harf, Ermeni Matbaacılık Tarihi", (Transl: Sirvant Malhasyan, Arlet İncidüzen), Birzamanlar Publications, İstanbul, 2012.
- WITTMANN, Richard; "Series Editor's Preface: Prints and Impressions from Ottoman Smyrna: The Collection de Costumes Civils Et Militaires, Scènes Populaires, Et Vues de L'Asie-Mineure Album (1836-38)" at Harvard University's Fine Arts Library, Editor: Gwendolyn Collaço, Max Weber Stiftung, Bonn, 2019

Interviews

- DURMAZ, Ömer; "E-mail conversation with İlhan Pınar", the writer of İzmir City Plans and Maps from the Ottoman Era, May 12–30th, 2020.
- DURMAZ, Ömer; "E-mail conversation with Yaşar Ürük", May 12–30th, 2020.
- Şerifoğlu, Ömer Faruk; "E-mail conversation with Garo Kürkman on Tatikian research", June 2nd, 2020.

Online Web Sites

- Anonymous, "Bogos Tatikian", Armenian Printing Database, 2011, <http://greenstone.flib.sci.am/gsd/cgi-bin/library.cgi?e=d-01000-00---off-opublishe--00-1----0-10-0---0---odirect-10---4-----0-11--11-en-50---20-about---00-3-1-00-0--4--0--0-0-11-10-outfZz-8-00&a=d&c=publish&cl=CL1&d=HASH01199foobboc3f42da1ad323> (Date of Access, May 13th, 2020).
- Anonymous, "Tatikian Boghos (1820–1904)", La Gazette Drouot, March 20th, 2020, <https://www.gazette-drouot.com/lots/6429531> (Date of Access, May 13th, 2020).
- KAHRAMAN, Alim; "Taş Basması", TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 2016–2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tas-basmasi> (Date of Access, May 27th, 2020).

1922

15, 67, 73, 78, 86

A

I. Ahmed Albümü: 57

Abdülmeceid: 14, 99, 103, 104

Albayrak, Talat: 84, 139

Albüm (Tatikyan Albümü):
14, 15, 39, 41, 57, 58, 59, 84, 99,
100, 101, 103, 104, 139, 140, 141

Amerikan Kongre Kütüphanesi: 140, 141

And, Metin: 57, 58

Arşaluys Araratyan: 27

Atabey, Şefik: 104, 139

Atatürk Kitaplığı: 84, 99, 103, 139, 140, 141

B

Basmahane (semt): 25

Benjamin, S.G.W: 32, 33

C

Caillol, Jacques: 41

Cayol, Henri: 41

Cemaat: 14, 23, 41, 63, 67,
68, 71, 83, 90, 140

Corsini, Raffaele: 8

Ç

Çarşı Ressamlığı: 57, 58, 59

D

Daşçı, Semra: 25, 27, 32, 70, 84, 136

Dedeyan Matbaası: 27, 29, 84

Değirmenci, Tülün: 57, 59

Demiryolu/yolları: 23, 83, 86, 92, 96

Devlet Arşivleri: 71

Duman, Mustafa: 35, 39

E

Ermeni/Ermeniler: 11, 13, 22, 23,
25, 26, 27, 33, 43, 45, 49, 51, 52, 58,
66, 67, 68, 70, 71, 75, 83, 84, 85, 86,
90, 91, 103, 148, 162, 178, 186

F

Ferhane (Verhane): 75, 78, 84

Fotoğraf: 31, 32, 39, 41, 43,
59, 62, 63, 64, 78, 140

Fotoğrafçı: 31, 59, 62, 64

Fotoğrafhane: 31

Fotolitografi: 39

Frenk Mahallesi: 22, 75

Frenk Sokağı: 75, 76, 77, 78, 80, 81

Fulgenzi Albümü: 32, 33

G

Güliver'in Seyahatleri: 27, 29, 84

İ

İzmir Limanı: 16, 17, 18, 19, 20

K

Kahraman, Alim: 41

Kemal, Namık: 83, 86

Kettubah: 83

Keskin, İsmail: 35, 39

Kitapçılık: 25, 27

Kromolitografi: 30, 32, 36, 37, 43, 86,

Köylü (gazete): 30, 32, 86

Kurtuluş Savaşı: 73

Kürkman, Garo: 27, 41, 43, 84, 90, 99, 103

L

Levanten/Levantenler: 23, 25

M

Matbaacılık: 14, 27, 31, 35, 66, 67, 70

Mildanoğlu, Zakarya: 27, 83, 86

Mithat Efendi, Ahmed: 83, 86

Moralı, Nail: 70

O

Osmanlı: 11, 13, 14, 23, 25, 27, 31, 33,
39, 41, 43, 57, 59, 64, 66, 67, 68, 70, 71,
75, 78, 83, 84, 91, 103, 104, 140, 142

Osmanlı Padişahları: 41, 104,

Osmanlıcılık: 83

Ö

Öztuncay, Bahattin: 59, 62

P

Pamukciyan, Kevork: 27, 31, 67, 84

R

Renkli-Taşbaskı: 30, 32, 36, 43, 86

Robertson, James: 62, 63

Rum/Rumlar: 23, 25, 42, 43, 58, 68, 70,
75, 78, 84, 85, 86, 89, 160, 164, 172

S

Santa Maria Kilisesi: 75, 78

Senefelder, J.A.: 35

Serçe, Erkan: 25, 27, 70, 73

Sokak Satıcısı: 15, 41, 58, 62, 63, 146, 152

T

Tanzimat: 23, 67

Taşbaskı/Taşbaskıcı: 11, 14, 15, 26,
29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40,
41, 43, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67,
84, 86, 89, 99, 104, 139, 140, 141

Tatikyan Ailesi: 13, 14, 15, 31,
32, 33, 39, 67, 68, 71, 73, 83

Tatikyan, Bedros: 31, 66, 67, 71, 73

Tatikyan, Boğos: 8, 11, 13, 14, 15, 26,
27, 29, 31, 32, 33, 39, 41, 57, 59, 67, 68,
71, 73, 85, 90, 99, 103, 104, 139, 140

Tatikyan, Karabet: 67, 71, 73, 85

Tatikyan Matbaası: 14, 30, 31, 32, 66,
67, 68, 70, 71, 73, 75, 78, 82, 83, 103

Tatikyan, Mıgırdıç: 71

Tercüman: 25, 26, 27, 32, 90, 99, 190

Türk/Türkler: 23, 25, 43, 44, 45,
46, 49, 50, 52, 53, 54, 60, 61, 70

Türkçe: 83, 84, 85, 86, 87

U

Ulu, Nergis: 141

Y

Yahudi/Yahudiler: 23, 25, 43,
46, 48, 58, 61, 68, 83, 84, 86, 91,
150, 162, 166, 168, 182, 188

1922

15, 67, 73, 78, 86

A

The Album of Ahmed I: 57

Abdülmeçid: 14, 99, 103, 104

Albayrak, Talat: 84, 139

Album (Tatikian Album):
14, 15, 39, 41, 57, 58, 59, 84, 99, 100,
101, 103, 104, 139, 140, 141

And, Metin: 57, 58

Arshaluys Araratyan: 27

Armenians: 11, 13, 22, 23, 25, 26, 27, 33, 43,
45, 49, 51, 52, 58, 66, 67, 68, 70, 71, 75, 83,
84, 85, 86, 90, 91, 103, 148, 162, 178, 186

Atabey, Şefik: 104, 139

Atatürk Library: 84, 99, 103, 139, 140, 141

B

Basmahane (district): 25

Bazaar Painters: 57, 58, 59

Benjamin, S.G.W: 32, 33

Book Trade: 25, 27

C

Caillol, Jacques: 41

Çayol, Henri: 41

Chromolithography: 30, 32, 36, 37, 43, 86,

Community: 14, 23, 41, 63,
67, 68, 71, 83, 90, 140

Corsini, Raffaele: 8

D

Daşçı, Semra: 25, 27, 32, 70, 84, 136

Dedeyan Printing House: 27, 29, 84

Değirmenci, Tülün: 57, 59

Duman, Mustafa: 35, 39

F

Ferhane (Verhane): 75, 78, 84

Frenk Neighbourhood: 22, 75

Frenk Street: 75, 76, 77, 78, 80, 81

Fulgenzi Album: 32, 33

G

Greeks: 23, 25, 42, 43, 58, 68, 70, 75,
78, 84, 85, 86, 89, 160, 164, 172

Gulliver's Travels: 27, 29, 84

I

Independence War: 73

İzmir Port: 16, 17, 18, 19, 20

J

Jewish Community: 23, 25, 43, 46, 48, 58, 61,
68, 83, 84, 86, 91, 150, 162, 166, 168, 182, 188

K

Kahraman, Alim: 41

Kemal, Namık: 83, 86

Kettubah: 83

Keskin, İsmail: 35, 39

Kürkman, Garo: 27, 41, 43, 84, 90, 99, 103

L

Levantines: 23, 25

Library of Congress: 140, 141

Lithography/Lithographer: 11, 14, 15,
26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39,
40, 41, 43, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
67, 84, 86, 89, 99, 104, 139, 140, 141

M

Mildanoğlu, Zakarya: 27, 83, 86

Mithat Efendi, Ahmed: 83, 86

Moralı, Nail: 70

O

Ottoman: 11, 13, 14, 23, 25, 27, 31, 33,
39, 41, 43, 57, 59, 64, 66, 67, 68, 70, 71,
75, 78, 83, 84, 91, 103, 104, 140, 142

Ottoman Sultans: 41, 104,

Ottomanism: 83

Öztuncay, Bahattin: 59, 62

P

Pamukciyan, Kevork: 27, 31, 67, 84

Photograph: 31, 32, 39, 41, 43,
59, 62, 63, 64, 78, 140

Photographer: 31, 59, 62, 64

Photography Studio: 31

Photolithography: 39

Printery: 14, 27, 31, 35, 66, 67, 70

R

Railways: 23, 83, 86, 92, 96

Reorganization (Tanzimat): 23, 67

Robertson, James: 62, 63

S

Santa Maria Church: 75, 78

Senefelder, J.A.: 35

Serçe, Erkan: 25, 27, 70, 73

Street Vendors: 15, 41, 58, 62, 63, 146, 152

T

Tatikyan Family: 13, 14, 15, 31,
32, 33, 39, 67, 68, 71, 73, 83

Tatikian, Bedros: 31, 66, 67, 71, 73

Tatikian, Bogos: 8, 11, 13, 14, 15, 26, 27,
29, 31, 32, 33, 39, 41, 57, 59, 67, 68, 71,
73, 85, 90, 99, 103, 104, 139, 140

Tatikian, Carabet: 67, 71, 73, 85

Tatikian, Migirdich: 71

Tatikian Printing House: 14, 30, 31, 32,
66, 67, 68, 70, 71, 73, 75, 78, 82, 83, 103

Translator: 25, 26, 27, 32, 90, 99, 190

Turks: 23, 25, 43, 44, 45, 46, 49,
50, 52, 53, 54, 60, 61, 70

Turkish: 83, 84, 85, 86, 87

U

Ulu, Nergis: 141

V

Verhane (Ferhane): 75, 78, 84

Villager (Köylü, newspaper): 30, 32, 86

REPUBLIC OF TURKEY
MINISTRY OF INDUSTRY
AND TECHNOLOGY

İZMİR
DEVELOPMENT
AGENCY

*Cultural
Publications*

PAINTER BOGOS
TATIKIAN
TATIKIAN PRINTING HOUSE
|| IN 19TH CENTURY İZMİR ||

ÖMER DURMAZ • İSKENDER DERELİ

CULTURE PEOPLE SERIES II